

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI
VE
CUMHURİYET DÖNEMİ ŞEKİLLENİŞİ

Murat KARA

BOLU – 2009

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI
VE
CUMHURİYET DÖNEMİ ŞEKİLLENİŞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Murat KARA

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet OCAK

BOLU – 2009

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Murat KARA'ya ait “**Ereğli Kömür Havzası ve Cumhuriyet Dönemi Şekillenışı**” adlı çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. **16/09/2009**

Akademik Ünvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Ahmet OCAK

Üye : Doç. Dr. Levent KAYAPINAR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Meriç KANBUR TUNCEL

Prof. Dr. Gönül ÜLKER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET
EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI VE
CUMHURİYET DÖNEMİ ŞEKİLLENİŞİ
Murat KARA
Yüzsek Lisans Tezi
İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Ahmet OCAK
Eylül 2009, 121 sayfa.

Ereğli Kömür Havzası, kömürün bulunuşundan günümüze değin önemini hep korumuştur. 1829 yılında kömürün Zonguldak Ereğli’de bulunmasıyla başlayan bu süreç, gerek kömürün işletilmesi, gerekse kömürün iç ve dış piyasalara satışı sırasında da devam etmiştir. Osmanlı Devleti zamanında önce Padişah İdaresi’nce işletilen havzada, yerli ve yabancı sermayedarlar aracılığıyla kömür üretimi yapılmıştır. Ancak bunda istenen üretim hedefine ulaşamamıştır. 1867 yılında Dilaver Paşa isimli Nizamname uygulamaya konarak ocaklarda zorunlu çalışma dediğimiz “**mükellefiyet**” uygulaması yapılmış, fakat yine de hedeflenen sonuca ulaşamamıştır. Bahriye Nezareti İdaresi zamanında ise üretilen kömürün % 40’nın istenen şekilde satışına izin verilmesi üzerine havzaya hem sermaye akını olmuş hem de kömür üretimi artmıştır. Fakat yabancı sermaye kömür havzasında her zaman kendi çıkarına göre hareket ettiği için arzulanan kömür üretimi elde edilememiştir. Meşrutiyet devri, Harp ve Mütareke yıllarının olumsuz durumundan kömür üretimi de etkilenmiştir.

Ereğli Kömür Havzası böyle bir durumda Milli Hükümet ve Cumhuriyet dönemine geçmiştir. Milli Hükümet’in yerli kaynaklar konusundaki tutumu sonucu havzada çok önemli çalışmalar yapılmıştır. İlk önce özel teşebbüsün teşvik edilmesiyle başlayan bu süreç, özel teşebbüsün ağır sanayi konusunda yetersiz kalması sonucu bizzat devlet eliyle yapılmıştır. Gerek İzmir İktisat Kongresi, gerek İş Bankasının havzaya girmesi, gerekse Teşvik-i Sanayi Kanunu sonrası havza büyük bir değişim yaşamıştır. Dolayısıyla yerli ve yabancı sermayedarlar arasındaki fark

ortaya çıkmıştır. 1930-1940 arası uygulanan kalkınma planlarıyla havza büyük bir değişim yaşamıştır. Ancak II.Dünya savaşı nedeniyle bu gelişim yavaşlamıştır.

Ereğli Kömür Havzası denince akla gelen bir başka önemli konu, Kömür havzasının devletleştirilmesi sonucu II.Dünya savaşının da olumsuz etkilerinden dolayı ülke ekonomisi için önemli olan kömür üretimini arttırmak amacıyla Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak uygulamaya konan “**Ücretli İş Mükellefiyeti**”dir. 1940-1947 yılları arasını kapsayan bu dönemde havza köylüleri maden ocaklarında zor şartlar altında çalıştırılmışlardır. Nitekim tez çalışmamızın bu bölümünde mükellef döneminde ocakta çalışmış olan kişilerle görüşmeler yapılarak uygulama hakkında bilgiler toplanmıştır. Bu görüşmeler yapılırken “**sözlü tarih**” yöntemi kullanılmıştır. Hazırlamış olduğumuz sorular “**mükellef işçilere**” yöneltilmiş ve sonrasında analizi yapılmıştır. Görüşülen kişilerin 80 yaşın üzerinde olması hem konunun önemini hem de çalışmanın zorluğunu ifade etmektedir. Ortaya çıkan sonuç ise son derece yararlı olmuştur. Çünkü ülkemizdeki ortalama yaş durumu göz önüne alınırsa maden ocaklarında çalışıp 80 yaşını aşmış sağlıklı insanın bulunması gerçekten zor bir durumdur.

Anahtar kelimeler: Ereğli, Kömür, Dilaver Paşa, Milli Korunma Kanunu, İş Mükellefiyeti, Sözlü Tarih.

ABSTRACT
EREĞLİ COAL BASIN
AND FORMATION IN REPUBLIC ERA
Murat KARA
M. Sc. Thesis (Master of Science Thesis)
Department of Primary
Social Studies Teaching Field
Thesis Advisor: Yrd.Doç.Dr. Ahmet OCAK
September 2009, 121 pages.

Ereğli Coal Basin has kept its importance since it was discovered. Process, starting with discovery in 1829 in Zonguldak Ereğli, has kept on going both managing the company and marketing it to in national and international markets. During Ottoman period, the company was operated by domestic and foreign capital owners. However, the desired production target couldn't be reached. In 1867, during Dilaver Pasha Period, compulsory working application was made, it wasn't successful though. During Bahriye surveillance it was allowed to cell % 40 of the produced coal and it increased the production of coal and capital flow to the company. But as the foreign capital tried to out according to its own benefit, the production couldn't be as targeted. Production of coal was influenced by the harsh conditions the war and Constitutional Monarchy.

In such hard conditions management of the coal basin passed to National Government. National Government's positive attitude resulted in too much work in coal basin. First, the period starting with encouraging the private enterprises, continued with governmental management as the private sector was inadequate about heavy industry. Both with the help of İzmir Economic Congress and İş Bank and after the amendment Encouraging Industry, the coal mines experienced a major change. Therefore the difference between domestic capital and foreign capital emerged. With the applications between 1930 and 1940 coal mine basin experienced a big change. But, because of the II. World War development slowed.

Ereğli Coal Basin also comes in to mind in "Job Obligation Application" which was applied after Second World War to increase the production of coal.

Between 1940-1947 people are forced to work in the coal mine in harsh conditions. And in this part of thesis, the information is gathered by talking to those people, having been forced to work. When having these talks “Oral History” method is used. Questions prepared before are asked to the “Obligated workers” and than analysed. As the age of the people is over 80, it shows the importance and hardness of the work. The result is quite benefited. Because it is quite hard to find people having worked in the coal mines over 80 as our life expectancy is short.

Key Words: Ereğli, Coal, Dilaver Pasha, National Protection Act, Job Obligation, Oral History.

Haklarımı hiçbir zaman ödeyemeyeceğim sevgili anneme ve maden işçisi emeklisi sevgili babama.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamın yürütülmesinde her türlü desteğini gördüğüm başta danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet OCAK'a, tez çalışmalarım esnasında tanışma fırsatı bulduğum ve değerli fikirlerinden istifade ettiğim Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi sayın Doç. Dr. Mustafa GENCER'e, ilk öğretim bölüm başkanı sayın Prof. Dr. F.Sancar OZANER'e, belge ve kaynak temininde yardımcı olan başta Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanları olmak üzere Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nda uzman sayın Kemal ÖZTÜRK'e, Türkiye Taşkömürü Kurumu Eğitim Daire Başkanlığı'ndan sayın Fatih KÖROĞLU'na ve Zonguldak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden şube müdürü sayın Kürşat COŞGUN'a, Ereğli Kömür Havzası'yla alakalı özgün çalışmaları olan ve kendisiyle görüşmemiz sonrasında değerli fikirlerinden istifade ettiğim sayın Erol ÇATMA'ya, aynı zamanda tez çalışmam sırasında gerek fikirleriyle destek olan, gerekse de çalışmamda kullandığım kaynak ve belge paylaşımında bulunan değerli meslektaşım araştırmacı-yazar, tarih öğretmeni aynı zamanda Ereğli sevdalısı sayın Gürdal ÖZÇAKIR'a, kaynak paylaşımında bulunan Kdz. Ereğli Belediyesi'nden sayın Muhammet ERARSLAN'a, Fransızca belgenin tercümesini yapan sayın Çise İrem DÖNMEZ'e, Bartın çevresinde mükellefte çalışmış kişilerin tespitinde yardımcı olan Bartın Mustafa Kemal İlköğretim Okulu müdür yardımcısı sayın Hamdi DEMİREL'e, yine kömür havzasının Alaplı, Devrek ve Ereğli bölgesindeki mükelleflerin tespitinde yardımcı olan sayın köy muhtarlarına, sayın Kadir ALTUNTAŞ'a, Kdz. Ereğli Atatürk Anadolu Lisesi Matematik öğretmeni sayın Soner DEMİR'e, Devrek Misak-ı Milli İlköğretim Okulu müdürü sayın Cihan DURDUBAŞ'a, ilerlemiş yaşlarına rağmen bana zaman ayırarak değerli fikirlerini benimle paylaşan mükellefte çalışmış saygıdeğer büyüklerime, çalışmamın İngilizce özetinin kontrolünü yapan İngilizce öğretmeni sayın Ümit TURAN'a, çalışmalarım sırasında her türlü desteğini yanımda hissettiğim eşim Yasemin ÖZTÜRK KARA'ya ve çocuklarım Zeynep İrem ile Cavit Kerem'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İTHAF.....	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar.....	xiv
RESİMLER.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
ÖNSÖZ	xvii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

CUMHURİYET ÖNCESİ EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI

1.1. Hazine-i Hassa İdaresi Dönemi (Padişah Hazinesi 1848-1865).....	9
1.1.1. Galata'daki İngiliz Sarraflar Kumpanyası (1848).....	10
1.1.2. Padişah Hazinesi'nin Emaneten İdaresi (1849-1854).....	10
1.1.3. Kırım Savaşı ve Geçici İngiliz İdaresi (1854-1856).....	11
1.1.4. Padişah Hazinesi'nin İkinci Defa Emaneten İdaresi (1856-1859).....	14
1.1.5. Yorgaki Zafiropulos Kumpanyası İşletmeciliği(1859-1860).....	14
1.1.6. İkinci İngiliz Kumpanyası İşletmeciliği (1860-1861).....	15
1.1.7. Padişah Hazinesi'nin Üçüncü Defa İdaresi (1861-1865).....	16
1.2. Bahriye Nezareti Dönemi (Tersane-i Amire) (1865-1908).....	16
1.2.1. Bahriye Nezareti'nin Emaneten İdaresi (1865-1882).....	17
1.2.1.1. Dilaver Paşa Nizamnamesi (1867).....	17
1.2.1.2. Ocak Hudutlarının Tayini.....	20
1.2.1.3. Damarların İsimlendirilmesi.....	21
1.2.1.4. Ocakların Numaralandırılması.....	21
1.2.1.5. Doksan Üç Harbi Sonrası Havzanın Durumu.....	22
1.2.2. Kömürün Piyasaya Satılışı ve Kumpanyaların Havzaya girişi (1883-1908).....	22
1.2.2.1. Gürcü Kumpanyası (1874).....	23

1.2.2.2. Karamanyan Şirketi (1884).....	24
1.2.2.3. Hallaçyan Kumpanyası.....	24
1.2.2.4. Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (1896).....	25
1.2.2.5. Sarıcalar Şirketi (1900).....	29
1.2.2.6. Rombaki Kumpanyası.....	30
1.2.2.7. Boyacıoğlu Ocağı.....	31
1.3. Meşrutiyet Devri, I.Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi (Havza-i Fahmiye İdaresi 1908-1920).....	31
1.3.1. Ticaret ve Nafia Nezareti Yönetimi (1909).....	32
1.3.2. Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti Yönetimi (1909-1920).....	32
1.3.2.1. Ereğli Şirketi ile Yeni Antlaşma (1912).....	33
1.3.2.2. Havzada Belçika, Alman ve İtalyan Sermayeleri.....	35
1.3.2.3. Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı A.Ş. (1914).....	35
1.3.2.4. Havzada Yunan Sermayesi Maadin Osmanlı A.Ş (1914).....	36
1.3.2.5. Havzada Rus Sermayesi.....	36
1.3.2.6. Ereğli Şirketi'nden Sonra Havzada İkinci Fransız Sermayesi.....	38
1.3.2.7. Havzada Üçüncü Fransız Sermayesi.....	38
1.3.2.8. Galata Kömür Tüccarlarının Havzadaki Rollerini.....	39

BÖLÜM II

CUMHURİYET DÖNEMİ EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI

2.1. Millî Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi (İktisat Vekaleti Yönetimi 1920-1940).41	
2.1.1. Himayeci Dönem (1920-1925).....	43
2.1.1.1. İşçi Hastanesi ve Amele Kanunu.....	45
2.1.1.2. Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandığı.....	48
2.1.1.3. Deniz İşçileri Derneği (1924).....	50
2.1.1.4. İzmir İktisat Kongresi (1923).....	51
2.1.1.5. Havzada Mallarıyla Terk Edilmiş Ocaklar.....	53
2.1.1.6. Zonguldak Maadin Mühendisi Mektebi (1924).....	53
2.1.1.7. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1925).....	55

2.1.2. Vasıtalı Müdahaleci Dönem (İş Bankası İşletmeciliği 1926-1936).....	55
2.1.2.1. Cumhuriyet Döneminde Kurulan Maden Müesseseleri.....	57
2.1.2.1.1. Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi (Kömüriş).....	58
2.1.2.1.2. Maden Kömürü İşleri Türk Anonim Şirketi (Türkiş).....	58
2.1.2.1.3. Kilimli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketi.....	59
2.1.2.1.4. Kireçlik Kömür Madenleri TAŞ.....	59
2.1.2.1.5. Türk Kömür Madenleri AŞ.....	60
2.1.2.1.6. Amasra İstismar Mıntıkası Türk Anonim Şirketi.....	61
2.1.2.2. Cumhuriyet Döneminden Evvel Kurulmuş Olan Maden Müesseseleri.....	61
2.1.2.2.1. Ereğli Şirketi.....	61
2.1.2.2.2. Süleyman Sırrı Bey Maden Ocağı.....	62
2.1.2.2.3. Kasap Tarla Ocağı.....	62
2.1.2.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927).....	62
2.1.3. İşletmecilik Dönemi (1936-1940).....	67
2.1.3.1. Etibank'ın Kuruluşu.....	69
2.1.3.2. Ereğli Şirketinin Etibank'a Devri.....	70
2.1.3.3. EKİTAŞ Ereğli Kömür İşletmesi.....	71
2.1.3.4. EKİTAŞ Kozlu Kömür İşletmesi.....	72

BÖLÜM III

EREĞLİ KÖMÜR HAVZASINDA DEVLETÇİLİK DÖNEMİ (ETİBANK YÖNETİMİ - İNHİSARCI DÖNEM 1940-1957) VE HAVZADA İKİNCİ MÜKELLEFİYET UYGULAMALARI

3.1. Ereğli Kömür Havzası'ndaki Ocakların Devletleştirilmesi (1940).....	74
3.1.1. Havzadaki Ocakların Birleştirilmesinin (Füzyon) Sebepleri.....	75
3.2. Genel Amenajman Projesi.....	77
3.2.1. Çatalağzı Elektrik Santrali (ÇATES).....	78
3.2.2. Zonguldak Limanı.....	79
3.2.3. Lavuarlar.....	80

3.2.4. Ana İhraç ve Havalandırma Kuyuları.....	80
3.2.5. Oksijen Fabrikası ve Kompresörler.....	81
3.2.6. Havzadaki Atölyeler.....	82
3.2.7. Havzada Kurulan Sosyal Tesisler.....	82
3.3. Millî Korunma Kanunu (MKK) ve Ücretli İş Mükellefiyeti.....	84
3.3.1. Millî Korunma Kanunu.....	84
3.3.1.1. Millî Korunma Kanunu'nun Amacı.....	86
3.3.1.2. Millî Korunma Kanunu'nun Önemi.....	87
3.3.2. Ücretli İş Mükellefiyeti.....	88
3.3.2.1. Ücretli İş Mükellefiyetinin Gerekçesi.....	89
3.3.2.2. Mükellefiyetin Tanımı.....	90
3.3.2.3. Ücretli İş Mükellefiyetinin Niteliği ve Konusu.....	90
3.3.2.4. Mükellefiyete Tabi Olabilecek Kişiler.....	91
3.3.2.5. Ücretli İş Mükellefiyetini Tesis Etme Yetkisi.....	91
3.3.2.6. Mükellefe Tabi Tutulanların Hak ve Görevleri.....	92
3.3.2.7. Ücretli İş Mükellefiyetinin Uygulama Alanı.....	92
3.3.2.8. Ücretli İş Mükellefiyetiyle İlgili Yaptırımlar.....	94
3.4. Ereğli Kömür Havzası'nda Ücretli İş Mükellefiyeti Uygulaması.....	96
3.4.1. Günlük Mesai Saatleri.....	98
3.4.2. Hafta Tatilinin Kaldırılması.....	99
3.4.3. Çocuk İşçiler ile Kadınların Çalıştırılması.....	100
3.4.4. Mükellef İşçilerin Askerlik Sorunu.....	101
3.4.5. İşçilerin Konut Sorunu, Beslenme ve Temizlik Meselesi.....	102
3.4.6. Günlük Yevmiye ve İşçi Ücretleri.....	107
3.4.7. Hastalık ve Tedavi.....	110
3.4.8. İş Kazaları ve İş Yerinde Güvenlik.....	112
3.4.9. İşten Kaçma ve İş Yerini Terketme Yasağı.....	115
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	122
EKLER	128
ÖZGEÇMİŞ	179

TABLOLAR

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Havzadan Çıkarılan Kömürle İlgili Yapılan Analizler.....	24
Tablo 2: 1893 yılında İşletmelere Göre Kömür Üretiminin Dağılımı.....	25
Tablo 3: Pagiris ve Cartali Beylerin Ereğli Madeninden İşletme Ruhsatı Aldıkları Maden Ocakları.....	28
Tablo 4: Harp Yıllarında İstihsal (1000 ton itibariyle).....	37
Tablo 5: 1865-1920 Yılları Arası Kömür Üretimi.....	39
Tablo 6: Saltanat Devrinde Havzada Ocak İşleten Yabancı ve Yerli Şahısların Sayısı.....	44
Tablo 7: Havzada Üretilen Kömür Miktarı 1919-1921.....	46
Tablo 8: Havzadaki Türk ve Yabancı Mühendisler(1938).....	54
Tablo 9: Havzadaki Kömür Üretimi.....	56
Tablo 10: Kozlu ve Kandilli Ocaklarında Kömür Üretimi 1927-1932.....	60
Tablo 11: Havzada 1926-1936 Arası Üretim Miktarı.....	65
Tablo 12: 1935 Yılı İtibariyle Şirketlere ve Şahıslara Göre Havzadaki Üretim.....	66
Tablo 13: Havzadaki Kömür Üretimi (1937-1940).....	72
Tablo 14: Genel Amenajman Sonrası Kömür Üretim Miktarları.....	78
Tablo 15: Havzadaki Elektrik Santralleri.....	79
Tablo 16: Ana İhraç Kuyuları.....	81
Tablo 17: İşçilere Yönelik Yapılan Sosyal Tesisler İçin Harcanan Paralar.....	83
Tablo 18: 1940-1950 Yılları Arası Kömür üretimi	87
Tablo 19: İşçilere Ait Yatakhane, Yemekhane, Yıkanma Yeri, Fırın vs. Yatırımları.....	104
Tablo 20: İşçi ve Müstahdem Ailelerinin İkametgahı İçin Yapılan Yatırımlar.....	104
Tablo 21: 1944 Yılı İtibariyle İşçilerin Barınması İçin Yapılan Bina ve Tesisler...105	105
Tablo 22: Ereğli Kömür Havzası'nda ve Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi.....	108
Tablo 23: 1940-1947 Yıllık Enflasyon Rakamları.....	109
Tablo 24: 1941-1944 Yılları Arası Tedavi Hizmetleri.....	111
Tablo 25: 1941-1947 Yılları Arası Havzada Meydana Gelen İş Kazaları.....	114
Tablo 26: İşten Kaçanlara Verilen Cezalarla İlgili Yazışmalar.....	116

RESİMLER

	<u>Sayfa No</u>
Resim 1: İşçilere Yapılan Yardım Barem Cetveli.....	48
Resim 2: Ereğli Kömür Havzası Üretim Bölgeleri Haritası.....	67
Resim 3: Zonguldak Mıntıkası Elektrik Santrali.....	68
Resim 4: Mükellef Mehmet ALTUNTAŞ.....	152
Resim 5: Mükellef Asım AYDOĞAN.....	154
Resim 6: Mükellef Abdullah DİLAVER.....	157
Resim 7: Mükellef Mehmet EROL.....	159
Resim 8: Mükellef İzzet KAHRAMAN.....	161
Resim 9: Mükellef Şaban KALMAZ.....	163
Resim 10: Mükellef Hasan KORKMAZ.....	165
Resim 11: Mükellef Abdullah ŞENOL.....	167
Resim 12: Mükellef Mehmet TAŞDELEN.....	169
Resim 13: Mükellef Yaşar ÇOMRAN.....	171
Resim 14: Mükellef Arif YÜRÜKOĞLU.....	173
Resim 15: Mükellef Eyüp ÜZÜLMEZ.....	176
Resim 16: Mükellef Hakkı BAYRAM.....	176
Resim 17: Mükellef Hasan AH.....	176
Resim 18: Mükellef Hüseyin ERARSLAN.....	176
Resim 19: Mükellef Hüseyin YALMAN.....	176
Resim 20: Mükellef İsmail BEKTAŞ.....	176
Resim 21: Mükellef Recep CANBAZ.....	177
Resim 22: Mükellef Tahsin TANRIVERDİ.....	177
Resim 23: Mükellef Tefvîk ÖZDEMİR.....	177
Resim 24: Mükellef Yaşar ÖZDEMİR.....	177

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen görüşme
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.Ş.	: Anonim Şirketi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
gös.yer.	: Gösterilen yer
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Kuruş
MKK	: Milli Korunma Kanunu
MTA	: Maden Tetkik Arama
s.	: Sayfa
sa.	: Sayı
ss.	: Sayfadan sayfaya
T.A.Ş.	: Ticaret Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TMMOB	: Türkiye Maden Mühendisleri Odası Başkanlığı
TŞOF.	: Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yay.	: Yayınlayan
ZKÜ	: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
ZTO	: Zonguldak Ticaret Odası

ÖNSÖZ

Ereğli Kömür Havzası, sadece kömürün bulunuşuyla değil, aynı zamanda kömürün işletilmesiyle de önem kazanmıştır. Havzada kömür üretimini arttırmak amacıyla zaman zaman bir takım uygulamalar yapılmıştır. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti zamanında, diğeri ise Cumhuriyet dönemindeki ücretli iş mükellefiyeti uygulamasıdır. Cumhuriyet dönemindeki 1940-1947 yılları arasını kapsayan bu uygulama yaşayanların dilinden anlatılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla birinci elden kaynak olarak kabul edeceğimiz bu tanıkların ifadeleri, yaşayan birer tarih ve o dönemin son tanıkları olması bakımından son derece önemlidir.

Ereğli Kömür Havzası'ndaki bu uygulamalarla ilgili olarak, Mustafa YÜCE “Ücretli İş Mükellefiyeti ve Zonguldak Havzası Uygulaması” isimli doktora çalışması, Süleyman ÖZDEMİR, “Dünyada ve Türkiye’de Zorunlu Çalışma”, Dilek EYRİBOYUN “Zonguldak Kömür Havzası’nda Ücretli İş Mükellefiyeti” isimli yüksek lisans çalışması yapmışlardır. Bu çalışmalarda daha çok kanun, yönetmelik ve tüzükler çerçevesinde konunun teori kısmı ele alınmış, uygulamanın amacı, gerekçesi, önemi gibi konular anlatılmıştır. Yakup ERTOSUN’un “Zonguldak Kıvırcıkları” adlı eseri ile İrfan YALÇIN’ın “Ölümün Ağzı” adlı eserinde mükellefiyeti yaşamış insanların görüşlerine de yer verilmiştir.

Adı geçen çalışmalardan farklı olarak “Ereğli Kömür Havzası ve Cumhuriyet Dönemi Şekillenışı” adlı bu çalışmada ise kısaca kömür havzasının Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Dönemi’ndeki tarihsel gelişimi ele alınmış ve ardından “1940-1947 yılları arasındaki mükellefiyet uygulaması”na yer verilmiştir. Ereğli ile Bartın arasında yaklaşık olarak 200 km’lik bir alanı kapsayan havzada, mükellef döneminde ocaklarda çalışmış olan kişiler tespit edilmiştir. Bu kişilerin ifadeleri çerçevesinde, bu dönemde ocaklarda yapılan uygulamalar anlatılmaya çalışılmıştır. Sözlü tarih kaynaklarıyla yapılan bu çalışma, görüşülen kişilerin 80 yaşın üzerinde ve dönemin son tanıkları olması bakımından büyük önem arz etmektedir.

GİRİŞ

Ülkelerin kalkınmışlığında ekonominin yeri büyüktür. Kalkınmış ülkeler ekonomisi güçlü ülkelerdir. İkisi arasında doğru orantı vardır. 19. yüzyıla girdiğimizde Sanayi İnkılabı'nın bir sonucu olarak hammaddeye büyük bir ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle buharla çalışan makinelere bağlı olarak üretimin artması, buna bağlı olarak ülkeler arası ticari hareketlilik, ulaşım sektöründe de önemli yenilikler getirmiştir.

Geniş çaplı yağmalar, sanayi devriminin en önemli finans kaynağı olmuştur. Gerek İspanyollar tarafından yağmalanan Orta Amerika altınları, gerekse de İspanyol gemilerini vuran, yağmacıları yağmalayan İngiliz gemileri, Avrupa'ya tonlarca altın taşımıştır. Bütün bunlar 16. ve 17. yüzyıllarda, sanayi devrimine götüren süreçleri desteklemiştir. Hindistan'da 23 Haziran 1753 tarihinde, Fransız birliklerini savaş alanında yenen İngilizler (**Plessey Savaşı**), Hint-Moğol imparatorlarının devasa hazinesine el koymuşlardır. Bu hazinenin İngiltere'ye taşınmasıyla bu ülke ekonomisinde ortaya çıkan para ve finans olanakları, dokuma ve buhar makineleriyle ilgili tüm teknik buluşların 1758-1791 tarihleri arasında gerçekleşmesini sağlamışlardır.¹ Dolayısıyla İngiltere, Sanayi İnkılabı'nda önde olan ülke konumuna geçmiştir.

Sanayi İnkılabı sonrası buhar gücüyle çalışan gemiler ve ardından lokomotifler yapılmıştır. Böylece gerek donanmada, gerekse taşımacılıkta buhar gücünün etkisi görülmüş ve kömüre duyulan ihtiyaç artmıştır. Merkantilist engellerin kalkması, yeni altın yataklarının keşfi, iletişim ve ulaşım ağının genişlemesi, yaygın bir savaşın çıkmaması gibi gelişmeler, 19.yüzyılın ikinci yarısında mal, insan ve sermaye akışının gelişmesi ve dünya ekonomisinin büyümesi için iyi bir ortam oluşturmuştur. Bundan dolayı dünyanın değişik bölgelerinde ekonomi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde sanayide, ticarete ileri olan ve parası her yerde geçerli olan devlet İngiltere olmuştur.² Dolayısıyla 19.yüzyılda Osmanlı

---

¹ <http://web.inonu.edu.tr/~dogan/sunular/realizm2.ppt>

² **Reşat Kasaba**, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1993, s.42-43

ithalatının büyük çoğunluğu İngiltere'den yapılmıştır. Daha çok tarım dışı ürünler alınırken -kömür de bunun içinde yer almaktadır- tarıma dayalı ürünler ihraç edilmiştir. Napolyon savaşları sonunda Osmanlı ithalatı ihracata göre çoğalmış, İngiltere'nin Osmanlı devletindeki ticaret payı da % 400 oranında artmıştır. Bunun sebebi olarak, birincisi, Osmanlı'nın Fransa ve Avusturya'dan mamul mal alma zorluğu, ikincisi 1838 Serbest Ticaret Antlaşması'yla liberalleşen Osmanlı ithalatının sınırlayıcı olmamasıdır. Dolayısıyla İngiltere Osmanlı pazarında belirleyici ülke olmuştur.³ İngiltere'nin Osmanlı'ya yaklaşmasının sebebi, Asya bağlantısı ve Osmanlı toprak bütünlüğü için Rusya'nın güneye yayılmasını engellemek ve İngiliz mallarına iyi bir pazar bulmaktır. Sanayisi İnkılabı'nın getirdiği bir sonuç olarak Osmanlı Devleti, ekonomik bakımdan güçlü devletlerce takip edilen ve iştah kabartan bir ülke konumundaydı. Coğrafi konumu ve zengin maden yatakları da önemli bir unsurdur.

Buharla çalışan makinelerin kullanılması ve böylece ulaşımın kolaylaşması tüm dünyada kömürün önemini arttırmıştır. Çünkü yakıt olarak kullanılan odun, kömür kadar verimli bir enerji kaynağı değildir. Osmanlı Devleti'nde ise 18.yüzyıldan beri kömürün varlığı bilinmesine rağmen ihtiyaç duyulmadığından çıkarılmamıştır. Ancak dünyadaki ulaşım ve sanayi alanındaki gelişmeler Osmanlı Devleti'ni de harekete geçirmiş, donanmaya alınan gemilerin yakıtı için kömür aramaları başlamıştır. Aynı zamanda İngiltere'den kömür alımına devam edilmiştir.

Kömüre ilk defa milattan önce Çin'in kuzeyinde rastlanmıştır. Kömürün yakıt ve demircilik alanında kullanımı ise İngiltere'de başlamıştır. Dünya ekonomisinde önem kazanmasında ise Sanayi Devrimi'nin büyük etkisi olmuştur. Bu devrim, kömür, demir, bakır, kalay gibi madenlerin sanayide kullanımı ölçüsünde, İngiltere'den başlayarak iki yüzyıl boyunca dünyanın diğer yerlerine yayılmıştır. İşte Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde katkısı olan en önemli maden, kömürdür. Başlangıçta üretimi çok düşük olan kömür, 1800 yıllarından itibaren giderek artmıştır. Bunun temel sebebi şunlardır: 1- Kömürün gelişen sanayinin enerji kaynağı olması 2- Kömürün nakliye masraflarının azalması 3- Madencilik yöntemlerindeki iyileştirmeler.

---

³ Kasaba, a.g.e., s.45

19. yüzyıl boyunca başlıca kömür talebi, önem sırasına göre, endüstriyel buhar makineleri, demiryolları, demir ve çelik üreticileri, konutlar, elektrik üretim merkezleri, hava gazı işletmeleri ve buharlı gemilerden gelmekteydi.⁴ Doğal olarak bu talep ülkeleri yeni enerji kaynaklarına sevk etmiştir. İşte bu enerji kaynaklarından da kömür öne çıkan unsur olmuştur.

Osmanlı Devleti madenler bakımından zengin olmasına rağmen madencilığe geç başlamıştır. Bunun sebebi olarak bu konudaki mevzuatın yetersizliği gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'nde işletilen başlıca madenler gümüş, altın, bakır, demir, şap ve lüle taşıdır. Coğrafi olarak çok geniş alana sahip olan Osmanlı Devleti'nde madenler de doğal olarak çok farklı yerlerde yer almışlardır. 19.yüzyıl boyunca bu sektörde şu değişiklikler meydana gelmiştir:1- Balkanların kaybedilmesiyle en önemli maden yatakları elden çıkmış Anadolu'dakiler önem kazanmıştır. 2- 19.yüzyıl sonlarına doğru madenlere yönelik yabancı talebi ve yatırımı artmasıyla yasal düzenlemeler ve üretim yöntemleri değişmiştir. 3- Sanayi devriminin etkileri ve yeni makinelere yakıt sağlama gereği artmıştır. İşte bu gelişmeler doğrultusunda Osmanlı Devleti'ndeki madenler ya devlet eliyle ya da özel girişimcilerce işletilmiştir.⁵

19.yüzyıl ortalarına kadar madenlerde şer'i kanunlar tatbik edilmiştir. Buna göre maden işletenler elde ettikleri kazancın beşte birini hazineye vermek zorunda kalmışlardır. 1858 Arazi Kanunnamesi'yle devlete ait topraklarla vakıflara ait arazilerdeki madenler hazineye intikal etmiş, diğer arazilerdekiler şahıslarda olup hasılatın beşte bir hissesini devlete vermişlerdir.⁶ Bu gelişmeler devletin köklü bir madencilik politikasının olmadığını göstermektedir. Bundan dolayı doğal olarak madenlerdeki üretim istenen düzeyde olmamıştır. Bu sebepten dolayı 1861'de ilk Maadin Nizamnamesi kabul edilmiştir. Ancak o da yetersiz kalınca sırasıyla 1869, 1887, 1906 ve 1908 tarihli nizamnameler hazırlanmıştır.⁷

⁴ **Hamdi Genç**, "Ereğli Kömür Madenleri (1840-1920)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.5-6

⁵ **Donald Quataert**, "19.yy'da Osmanlı Devletinde Madencilik", çev.Ahmet Günlük, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.914

⁶ **Vedat Eldem**, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: TTK Basımevi, 1994, s.41

⁷ **Eldem**, a.g.e., s.42

Kömür her yönüyle Osmanlı madenleri içinde en önemli yerde olmuştur. 20.yüzyıl başlarında üretim bakımından, tüm maden üretiminin yarıdan fazlasını teşkil etmiştir. Ancak bu dönemde üretimin çoğu yabancıların denetimindeki ocaklardan sağlanmaktaydı. Özellikle Fransız sermayeli Ereğli Şirketi, kömür üretimi yapan en önemli yabancı şirketti. (Bu şirketle ilgili ayrıca ilerleyen başlıklarda bilgi verilmiştir.) II.Mahmut döneminde işletmeye açılan kömür, buharla çalışan gemilerin ve lokomotiflerin kullanılmasıyla daha da önem kazanmıştır.⁸

Kömürün Bulunuşu

Avrupa devletleri XVIII.yüzyıl sonlarından itibaren sanayide kömür kullanmaktadırlar. Osmanlı Devleti'nde ise bu dönemde kömür kullanılmamakta veya bilinmemektedir. Ancak 1731 de Bosna'da Humbaracı Ahmet Paşa ile 1774 yılında İstanbul'da Yedikumlar civarında Baron dö Tot tarafından iki defa kömür bulunduğu bilinmektedir.⁹ Bu durum Osmanlı'da kömürün bilindiğini göstermektedir. Ancak halkın kömürü günlük hayatta kullanmaması, Osmanlıda ağır sanayinin olmaması veya makine kuvveti gerektiren sanayinin olmaması nedeniyle bulunan ocaklardan yararlanma yoluna gidilmemiştir.¹⁰ Osmanlı'da kömürün bulunuşu ve işletilmesi batı dünyasına nazaran bir asırdan fazla bir gecikmeyle olmuştur. Askerlerin buna verdiği önem ve ordunun kömüre olan ihtiyacı neticesi zaruret daha da artmıştır. Gerçi bu dönemde İngiltere'den kömür alınmış fakat bu hem masraflı hem de yeterli değildir.¹¹ Bundan dolayı 19.yüzyıl başlarında Bahriye İdaresi'nce kömür aranmaya başlanmış ve askerlere bu konuda talimat verilmiştir. İlk olarak 1822'de Ereğli'nin **Kestaneci Köyü**'nden **gemici Hacı İsmail**, ikinci olarak da 1829 yılında **Uzun Mehmet** tarafından bulunmuştur.¹²

⁸ Quataert, a.g.m., s.915

⁹ Fahrettin Tızlak, "Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XIX, sa. 23, Ankara: TTK Basımevi, 1998, s.123

¹⁰ Tızlak, a.g.m., s.123

¹¹ Hüseyin Fehmi İmer, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihiçesi*, Zonguldak: C.H.P Zonguldak Halkevi Yayınları, 1944, s.6

¹² Ahmet Ali Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.4

Havzada Üretimin Başlangıcı

Genel olarak 1829’da bulunan kömürün üretime başlangıç tarihi olarak 1848 gösterilir. Oysa 1848’ten önce havzada kömür üretimi yapılmıştır. Fakat üretilen bu miktar, donanmanın ihtiyacı olmadığı için fazla değildir. Ayrıca bu dönemde havzanın sınırlarını belirleme çalışmaları yapılmıştır. Rezerv miktarı bilinmese de genel olarak sınırlar belirlenmiştir. 1840’lı yıllarda Amasra ve Ereğli’de çeşitli kumpanyalarca kömür üretimi yapılmaktadır.¹³ Nitekim İngiliz asıllı bazı Galata Sarrafları’nın 1840 yıllarında kurdukları kumpanya, Amasra’da “**İngiliz Bacaları**” denen ilk ocakları faaliyete geçirerek İngiltere adına havzada öncelik kazanmayı başarmıştır.¹⁴ 1848 yılından önce havzada kömür üretimi yapıldığına dair bir başka bilgi ise şudur: 25 Mayıs 1842 tarihli bir belgede, Ereğli Kömür Madenleri’nde çalışan İşkodralı bir amelenin maden civarındaki Uzunguni (Uzungüney) köyünde yapmış olduğu uygunsuzluktan bahsedilmektedir. Bu durum Ereğli Kömür Havzası’nda 1848’ten önce üretimin yapıldığını göstermektedir.¹⁵

Havzada Kurulan İlk Şirket “Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası” (1842)

Havzada bulunan kömürü işletmek amacıyla kurulan ilk şirket, altı ortaklı bir kumpanyadır. Kumpanyanın ortakları şunlardır: Ahmet Fethi Paşa, Rıza Paşa, Safveti Paşa, Tahir Bey Efendi, İzzet Paşa ve Mustafa Efendi’dir. 5 Kasım 1842’de üretime başlayan şirket, 1846 da padişah Sultan Abdülmecid’in katılımıyla yedi ortaklı ve 12 hisseli bir şirket haline gelmiştir.

¹³ **Ekrem Murat Zaman**, *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 2004, s.26

¹⁴ **Erol Çatma**, *Zonguldak Taşkömürü Havzası Tarihi Birinci Kitap(1840-1865)*, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2006, s.115

¹⁵ **Hamdi Genç**, “Zonguldak Kazası”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.317

Katılım öncesi ve sonrası hesapları ayırmak için Eski Kumpanya ve Yeni Kumpanya diye anılan şirket, sonradan “**Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası**” veya sadece “**Kumpanya**” diye anılmıştır.¹⁶

Kumpanya, üretim işini başlangıçta Avusturyalı Hırvatlarla yani taşeronlara vermiş, ancak bunların üretim anlayışının Avrupa’dan geri olması üzerine İngiltere’den işçi ve mühendisler getirmiştir.¹⁷ Kumpanyanın üretim alanları olarak Ereğli, Amasra, Bezekli ve Karaburun belirtilmiştir.

Kumpanyaların kömür ocaklarını işletmeye başlaması, beraberinde birtakım sorunları ortaya çıkarmıştır. Mesela ocaklar çevresindeki köylüler üretim yapılan yerlerdeki çalışmalardan rahatsızdırlar. Çünkü ocaklar için yapılan yıkımlarla tarlaları harap olmaktadır. İşte bu hoşnutsuzlukları gidermek için 1842 yılında “**Maadin-i Hümayun Meclisi**” kurulmuştur. Amaç, madenlerin en iyi şekilde işletilmesini sağlamak, faaliyetleri sekteye uğratmayacak yeni kuralları ve esasları belirlemek; madenlerde hukuki ve teknik olarak uygulanmasında fayda görülen hususları tespit edip padişaha sunmaktır.¹⁸ 1861 tarihli İlk Maden Nizamnamesini kabul edilmesiyle Ereğli Kömür Havzası’ndaki ocakların işletilmesi meselesi daha düzenli hale getirilmeye çalışılmıştır.

Bu şekilde üretimi başlayan kömür, ancak keşfinden çeyrek asır sonra yani 1848’te devlet eliyle çıkarılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra havza tarihi işletmecilik bakımında dört değişik döneme ayrılmaktadır. Bu çalışmada birinci ve ikinci bölümlerinde bu dönemler tek tek ele alınacaktır. Bunlar:

- A) Hazine-i Hassa İdaresi Dönemi (Padişah Hazinesi 1848-1865)
- B) Bahriye Nezareti Dönemi (Tersane-i Amire) (1865-1908)
- C) Meşrutiyet Devri, I.Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi (Havza-i Fahmiye (Kömür) İdaresi 1908-1920)
- D) Milli Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi Dönemi (İktisat Vekaleti Yönetimi 1920-1940)

¹⁶ **Ahmet Öğreten**, “Ereğli Kömür Madeni Havzasında Kurulan İlk Şirket Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.300-301

¹⁷ **Öğreten**, a.g.m., s.302

¹⁸ **Çatma**, a.g.e., s.117

* * *

Tez çalışmamızda ele aldığımız diğer bir konu, Ereğli Kömür Havzası'nda Cumhuriyet döneminde yaşanan mükellefiyet uygulamasıdır. Bu dönemi araştırırken çalışmamızda sözlü tarih kaynaklarını kullandık. Mükellefiyeti yaşamış kişilerin hayatta olanlarını tespit ederek hazırladığımız anket sorularıyla yaptığımız görüşmeyle o döneme ışık tutmaya çalıştık. Havza tarihinin araştırılması, özellikle 1940'lı yılların aydınlanması, son tanıkların dilinden son derece önemlidir. Nitekim sözlü tarih kaynaklarının o dönemin aydınlatılmasındaki yeri tartışılmaz. Yazılı kaynaklarla beraber sözlü kaynakların da havza tarihinde önemli bir yeri vardır; bu nedenle ülkemizde ortalama insan ömrünü de dikkate alarak, mükellefiyeti yaşamış kişilerin tespit edilerek onlarla görüşülmesi son derece önemlidir. Kömür havzasının genişliği nedeniyle bu kişilerin tespit edilip onlarla görüşülmesi hem maliyetli hem de zaman alacak bir süreçtir. Bu nedenle aslında yerel yönetimlerden sivil toplum örgütlerine kadar herkese iş düşmektedir.¹⁹

Yukarıda ifade ettiğimiz nedenlerden dolayı biz de yapacağımız çalışma ile bizzat çalışanların dilinden havza tarihini aydınlatmak istedik. Öncelikle Ereğli köyleri olmak üzere bütün havzada mükellef döneminde ocakta çalışıp hayatta olan kişileri tespit etmeye çalıştık. Yaklaşık 200 km'lik bir alanı kapsayan Ereğli Kömür Havzası'nda, mükellef döneminde çalışmış kişileri bulup onlarla görüşmek epey zor bir iştir. Hele hele bu kişilerin doğal olarak 80 yaşın üzerinde olmaları beraberinde bir takım sağlık vb. sorunları ortaya çıkaracaktır. Bu gibi sorunlar kişilerle yapacağımız görüşmeleri de olumsuz yönde etkileyecektir. Havza içerisinde tespit ettiğimiz kişilerin sağlıklı olanlarıyla sözlü görüşmeler yaparak mükellef dönemindeki çalışma şartlarını ve çalışanların bu uygulamadan memnuniyetlerini anlamaya çalıştık. Görüşme yaptığımız kişiler yaşadıkları dönemi hafızalarında yer ettiği şekilde sorularımız çerçevesinde ifade ettiler. Ancak hiçbiri çalışmaktan dert yanmadığını, tam tersine belli bir işlerinin olmasından dolayı memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Bunda o dönemde yaşanan yoksulluğun da etkisi vardır. Sadece bazı uygulamalardaki olumsuzlukları dile getirmişlerdir. Bunlar, çalışmamızın

---

¹⁹ **Murat Koraltürk**, “Zonguldak'ta Olmayan Tarihçilik Üzerine”, *Toplumsal Tarih*, sayı 145, Ocak 2006, s.67

üçüncü bölümünde yer alan “**Ereğli Kömür Havzası’nda Ücretli İş Mükellefiyeti Uygulaması**” başlığı altında ele alınmıştır. Genel olarak görülüyor ki, havzadaki köylü kesime uygulanan iş mükellefiyeti yöre insanında bir eziklik meydana getirmiştir. Nitekim yaptığımız görüşmeler sırasında bu psikolojiyi net olarak görebildik.

Bu çalışmada kaynak olarak bilgi aktaran insanlar aynı zamanda yaşayan birer tarih olarak önem arz etmektedirler. Dolayısıyla çalışmamızın önemi biraz da buradan ileri gelmektedir. Çünkü bu insanlar yaş olarak 80 yaşının üzerinde olduklarından belki bir daha bunlarla görüşme şansı olmayacaktır. Bundan dolayı mükellefiyeti yaşamış olan bu insanların bizzat müşahedelerinin tarihe kayıt olarak düşülmesi son derece önemlidir. Nitekim çalışmada kaynak olarak kullandığım “**mükellefler**”den **Asım AYDOĞAN**, kendisiyle görüşmemizden 3 gün sonra vefat etmiştir. Bundan dolayıdır ki, bu tip insanların tespit edilip onlarla görüşülmesi son derece önemlidir. Çalışmamızın bu anlamda yöremiz tarihine olduğu kadar ülkemiz tarihine de önemli katkı sunacağı ümidindeyim.

BÖLÜM I

CUMHURİYET ÖNCESİ EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI

Bu bölümde Ereğli Kömür Havzası'nın Cumhuriyet öncesini yani Osmanlı Dönemi'ni ele almaya çalıştık. Giriş bölümünde kömürün dünyada ve ülkemizde önem kazanması, bulunması ve üretime başlanması konularına değinmeye çalıştık. Ancak ileriki bölümlerde de göreceğimiz gibi kömürün resmi olarak üretime başlanması tarihi 1848 yılı olarak kabul edilmektedir.

Cumhuriyet öncesi Ereğli Kömür Havzası'nı, üç başlık altında ele aldık. Birincisi, üretime başlangıç tarihi olan 1848 yılından 1865 yılına kadar geçen Hazine-i Hassa İdaresi (Padişah Hazinesi) Dönemi, ikincisi 1865 yılından başlayıp 1908 yılına kadar süren ve kömürün serbest piyasaya satışının serbest bırakılmasıyla üretimin arttığı ve kumpanyaların havzaya akın ettiği Bahriye İdaresi dönemi ve üçüncü olarak 1908 yılından başlayıp 1920 yılında Milli Hükümet'in kuruluşuna kadar devam eden Meşrutiyet Devri, I.Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi'dir. Aşağıda bahsedilen bu dönemlerle ilgili havzada kömür üretimiyle alakalı yapılan çalışmalar ve havzada gelişen olaylar ele alınmıştır.

1.1. Hazine-i Hassa İdaresi Dönemi (Padişah Hazinesi 1848-1865)

Ereğli ve Amasra çevresindeki kömür madenlerini işletmek amacıyla kurulan Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası, Padişahın ortaklığından kısa bir süre sonra 13 Mart 1846 tarihinde Darphane-i Âmire'ye bağlanmıştır. Kumpanyanın Darphane-i Âmire'ye naklinden dolayı Hazine-i Hassa, kumpanyaya sermaye olarak 103.616 kuruş vermiştir. Ereğli madenleri 1850 yılına kadar Darphane-i Âmire tarafından idare edilmiştir. Ancak 1 Şubat 1850 tarihinde Darphane-i Âmire'nin

Hazine-i Hassa'ya dönüştürülmesiyle Ereğli kömür madenleri ile maden kumpanyasına bağlı vapurların idaresi de Hazine-i Hassa Nezareti'ne devredilmiştir.¹

1.1.1. Galata'daki İngiliz Sarraflar Kumpanyası (1848)

Padişah, keşfedilen kömürleri bir ferman yayınlarak kendi şahsına geçirmiş ve böylece buradan gelecek geliri din ve hayır işlerine tahsis etmiştir.² Ancak madenleri işletecek yeterli sermaye olmadığı için havzanın işletilmesi geçici olarak 1848 yılında Galata'daki İngiliz sarraflarına verilmiştir. Kumpanya, yerli halktan ocaklarda çalışacak işçi bulamayınca Balkanlar'dan Karadağ ve Dalmaçyalı Hırvatlar'dan işçileri havzaya getirmiştir. Havzaya getirilen bu işçiler taş baca yapımı ve tahkimat ustalarıdır.³ Kumpanya sadece elde edeceği karı düşündüğünden üretime yeterli önemi vermemiş, ayrıca İngiltere'den alınan kömürün kendi kazançlarına zarar vereceği düşüncesiyle de işleri yavaşlatmıştır.⁴ Görülüyor ki, İngiliz sarraflar yerli sermayenin yetersizliğini kendi lehlerine çok iyi değerlendirmişlerdir. Ancak bu durum uzun süreli olmayacaktır.

1.1.2. Padişah Hazinesinin Emaneten İdaresi (1849-1854)

Padişah hazinesi, Galata'daki İngiliz Sarraflarının havzayı kötü yönetmesi üzerine kumpanyadan geri almış ve belli bir gelir karşılığı olarak "iltizama" vermiştir. Ayrıca havzanın idaresi ve kontrolü için Ereğli'de "Havza Müdürlüğü" kurulmuş,⁵ Halil Kadri Efendi "Ereğli Kazası ve Maden Müdürü" ünvanıyla Ereğli'ye gönderilmiştir.⁶

Havzaya bu sırada İngiltere'den sözleşmeyle 1851'de John ve George Berkley adında iki kardeş Maden mühendisi ile dokuz maden Başçavuşu

¹ Hamdi Genç, "Ereğli Kömür Madenleri (1840-1920)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.15

² Ahmet Ali Özeken, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944, s.2

³ Yakup Ertosun, *Zonguldak Kıvırcıkları*, Ankara: Kanarya Matbaası, 1994, s.15

⁴ İmer, a.g.e., s.10

⁵ Özeken, a.g.e., s.18

⁶ İmer, a.g.e., s.10

getirilmiştir.⁷ Bu mühendislerin çabaları sonucu özellikle Kozlu ve Zonguldak bölgesinde kömür nakliyesi için önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmayla İngiliz sarraflarının kötü yönetiminin etkileri silinmek istenmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki yerli kaynaklarımız ancak yerli işletmeciler tarafından belli seviyeye getirilecektir. Nitekim bu dönemde bu durum biraz daha açığa çıkmıştır.

1.1.3. Kırım Savaşı ve Geçici İngiliz İdaresi (1854-1856)

19.yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar Fransız İhtilali'nin etkisi ve emperyalist devletlerin kışkırtması sonucu ayaklanmış ve birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır. Bu olaylar ve Mehmet Ali Paşa isyanının etkisiyle devlet olumsuz yönde etkilenmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti üzerinde ekonomik çıkarları olan devletler bu olaylara müdahale etmişler ve böylece Osmanlı Devleti üzerindeki Rus çıkarlarıyla İngiltere ve Fransız çıkarları karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı Devleti de sömürgeci devletlerin bu politikalarına karşı ayakta kalabilmek için “**denge siyaseti**”ni gütmüştür. Yani varlığını koruyabilmek için hangi devletin yanında yer alması gerekiyorsa o devletle işbirliği yapmıştır.

İlk kez 1815 yılındaki Viyana Kongresinde siyasi bir terim olarak geçen “**Şark Meselesi**”ni Avrupa devletleri, XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı toprak bütünlüğünün korunması, ikinci yarısında Türklerin Avrupa'daki topraklarının paylaşılması, XX. yüzyılda ise imparatorluğun bütün topraklarının bölüşülmesi olarak ifade etmişlerdir.⁸ Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durum onların ekonomik menfaatlerini etkilemiştir. Bu nedenle Mehmet Ali Paşa isyanıyla ortaya çıkan İstanbul ve Boğazlar sorunu, Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'yı birlikte hareket etmeye zorlamıştır. Çünkü boğazlara hakim olacak bir Rusya, İngiltere ve Fransa'nın ekonomik çıkarları için büyük bir tehdit demektir.

Mısır meselesinin hallinden sonra Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'na kadar geçen sürede bir barış dönemi yaşamıştır. Her ne kadar Suriye, Lübnan ve Rumeli'de isyanlar çıksa da, Tanzimat Fermanı'nın etkisiyle yapılan yenilikler

⁷ **Bahri Savaşkan**, *Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: İlkadım Matbaası, 1993, s.11

⁸ **Enver Ziya Karal**, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara: TTK Basımevi, 1995, s.203-204

devletin her bir yerinde etkisini göstermiştir. Ancak Mısır meselesinin halliyle beraber menfaati engellenen Rusya, yıllardır düşündüğü “**Sıcak Denizlere İnme**” hayalinden vazgeçmemiştir.

Kırım Savaşı öncesi Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarına hemen başlamış ve boğaz mevkiilerini tahkim ederek donanmayı Büyükdere’de hazır hale getirmiştir. Balkanlardaki bazı kaleler tamir edilerek Erzurum, Kars ve Trabzon gibi şehirlere muhasara toplarıyla sahra bataryaları gönderilmiştir. Savaş hazırlıklarının parolası “gürültü ve gösterişten sakınınız, vazifenizi sessizce yapınız” idi. Böylece halkta harp öncesi bir coşku meydana getirilmek istenmiştir. 1853 yılında 60 bin kişilik kuvvet Balkanlarda değişik yerlere yerleştirilmiştir. Arnavutluk’tan Bosna’dan ve Makedonya’dan gelen kuvvetler de sınır boylarına yerleştirilmişlerdir. Bu arada Hıristiyan kamuoyu da unutulmamış, yayınlanan bir ferman ile Hıristiyan halkın sadıklığına güvenildiği belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak Rum ve Ermenilerden padişaha sadakat beyannamesi gönderilmiştir. Bu olayların etkisi Avrupa kamuoyunda Osmanlı’nın lehine, Rusların aleyhine olmuştur.⁹

Sıcak denizlere inme hayali peşinde koşan Rusya, 1848’de Avrupada çıkan ayaklanmaları fırsat bilerek Kudüs’teki *Kutsal Yerler* ve *Karadağ İsyanını* bahane ederek 22 Nisan 1853’te *Memleketeyn’e* (Eflak Boğdan) saldırarak Kırım Savaşını başlatmıştır.¹⁰ Rusya Karadeniz’deki donanması aracılığıyla Sinop’taki Osmanlı donanmasını yakarak Osmanlıyı zor durumda bırakmıştır. Bu durum Rusya’nın yıllardır hayalini kurduğu “**sıcak denizlere**” ulaşabilmesi için önemli bir fırsattır.

Bu nedenle Rusya’nın Karadeniz ve boğazlar yoluyla açık denizlere inme hedefini kendileri için tehlikeli bulan İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti’nin yanında yer alarak Rusya’ya savaş açtılar.¹¹ Fakat aslında savaş, gerçekte bu sebeplerden cereyan etmedi. Asıl gerçek İngiltere ile Rus çıkarlarının çatışmasıydı.¹²

Savaş devam ederken Osmanlı Devleti ilk dış borcunu almıştır. Londra’daki Palmer ve Paris’teki Goldschmind müesseseleri aracılığı İngiltere ve Fransa’nın desteği ile mısır vergisi karşılığı olarak 5 milyon sterlin alındı. Masraflar çıkınca

⁹ Karal, a.g.e., s.231

¹⁰ Ali Fuat Öreç, “Kırım Harbi Deniz Savaşları”, *Savaştan Barışa:150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü.Edeb Fak.Tarih Araş Merkezi, 2006, s.20-21

¹¹ Zaman, a.g.e., s.29

¹² Mahir Aydın, “Barışı Olmayan Savaş:Kırım”, *Savaştan Barışa:150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü.Edeb Fak.Tarih Araş Merkezi, 2006, s.2

hazineye 2.018.845 sterlin kaldı. 1855 yılında savaşın olumsuz etkisi nedeniyle ikinci borçlanma yapıldı ve 5 milyon sterlin Rothschild şirketi aracılığıyla alındı.¹³ 1875 yılına kadar toplam 15 adet borçlanarak¹⁴ adeta iflasın davetiyesini hazırlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti, 1875 yılında borçlarını ödeyemeyeceğini açıklayınca alacaklı devletler 1881 yılında Düyun-ı Umumiye İdaresi'ni kurdular. Bu meclis, alacaklı devletlerin Osmanlı Bankası'nın ve Galata Bankerleri'nin temsilcilerinden oluşmaktaydı. Böylece Osmanlı Devleti'nin gelirlerinin %20'sine el konuldu. 1886-1914 yılları arasında toplam değeri 93 milyon sterlin olan 26 dış borçlanma daha yapıldı. Bu borçlanmaların genelde tümü Düyun-ı Umumiye'nin yönetimindeydi. Düyun-ı Umumiye 1928 yılında feshedildi. 1854-1914 yılları arasındaki Osmanlı borçlarının son ödemesi, ilk borçlanmadan yüzyıl sonra 1954 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılmıştır.¹⁵

Yapılan sözleşme gereği savaş süresince kömür havzası İngiltere tarafından yönetilmiş ve elde edilen kömürler Karadeniz'deki İngiliz ve Fransız donanmalarının ihtiyacı için verilmiştir. Bu iki yıllık süre içinde İngiltere havzada önemli yenilikler yapmıştır. İngilizlerin havzada yaptığı bu yenilikler şunlardır:¹⁶

1. Kozlu'da sahilden Papaz Harmanı'na ve Acenta Ocağı'na kadar, Zonguldak'ta ise sahilden Papaz Harmanı'na kadar demiryolu inşa etmişlerdir.
2. Çalıştıkları ocakların içinde ve dışında raylı dekovil hatları yaparak kömürlerin taşınmasını kolaylaştırmışlardır.
3. Çatal şeklinde ağaç direkler yerine düz ağaçlardan dayanak ve bağlar yapmışlardır.
4. Ocaklarda yerli işçiler yanında İngiltere'den getirilen ustabaşılar ve teknisyenler çalıştırılmıştır. Böylece ocaklarda ilk garplılaşma adımları atılmıştır.

Bu işi takip etmek amacıyla Fransız Bahriye albayı Laşapel Kozluda oturmuştur. Nihayet Kırım Savaşının 1856'da sona ermesiyle anlaşma gereği İngiltere, yaptığı tesisleri bedelsiz olarak bırakmak ve elindeki kömürlerin ise bedelleri verilmek şartıyla havzayı terk etmiştir.

¹³ **Ali Akyıldız**, "Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşını Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü.Edeb Fak.Tarih Araş Merkezi, 2006, s.17

¹⁴ **Emine Kıray**, *Osmanlıda Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.11

¹⁵ **Kıray**, a.g.e., s.12

¹⁶ **Özeken**, a.g.e., s.24

1.1.4. Padişah Hazinesinin İkinci Defa Emaneten İdaresi (1856-1859)

Bu dönemde havza tekrar Padişah Hazinesince idare edilmiştir. Ancak bu dönemde havzanın durumu fenalaşmıştır. Satılan kömür paraları alınmadığı gibi işçilerin paraları da ödenememiştir. Tersanenin ve donanmanın kömür ihtiyacı karşılamaz hale gelmiştir. Havzadaki bu durum üç yıl sürmüştür.

1.1.5. Yorgaki Zafirooulos Kumpanyası İşletmeciliği (1859-1860)

Padişah havzada yaşanan karışıklığa son vermek ve havzadaki sorunları çözmek amacıyla Hazine-i Hassa Nazırı Ahmet Muhtar Paşa¹⁷'yi görevlendirmiştir. Sarayla ilişkileri iyi olan yerli Rum sarraf Yorgaki Zafirooulos ile sözleşme yapılarak havzanın idaresi kendisine verilmiştir.¹⁸

Sözleşme gereği Ereğli kazası ve Maden müdürü Halil Kadri Efendi görevine devam etmiştir. Zafirooulos ürettiği kömürü “beher atik kantar dört kuruş,¹⁹ beher ton 73 kuruş miri fiyat²⁰” gibi bedel karşılığı devlete satmış ve hassa memurlarının bu işlere karışmasına izin vermemiştir. Havzadaki madencilik işlerini Tinkiroğlu Hoca Pozant’a devretmiştir.²¹ Bu uygulamasıyla havzanın tek hakimi gibi davranmıştır.

Zafirooulos, yapılan sözleşmeye göre havzada kömür üretimini arttırması gerekirken kasıtlı olarak yavaşlatmış ve havzada eskisinden daha fazla kötüye gidış

¹⁷ İmer, a.g.e., s.12

¹⁸ Zaman, a.g.e., s.30

¹⁹ Osmanlı Devleti'nin para birimi “gümüş akçe”dir ve ilk defa Osman Bey zamanında basılmıştır. İlk altın para ise Fatih zamanındadır. Devletin resmi parası akçe olmasına rağmen mahalli paralar da kullanılmıştır. (Mısır'da pâre, İran'da şâhi, Kırım'da Kefevi akçe gibi.) XVII.yüzyıl sonlarına doğru Avrupa kuruluşlarının Osmanlı'ya bol miktarda sürülmesinden sonra bu paralar da kullanılmaya başlanmıştır. Abdülmecid devrinde 1844'te “tashihi ayar” ile paranın ıslahı yoluna gidilmiş ve altınla birlikte saflık derecesi 0,830 olan yirmi, on, beş, bir kuruşluk ile yirmi paralık gümüş sikkeler basılmıştır. İlk kağıt para 1840 yılında tedavüle çıkarılmıştır. Bu uygulamaya, kağıt para ile madeni para arasındaki fark nedeniyle 1862'de son verilmiştir. İkinci defa basımı ise 1879'da Osmanlı Rus savaşının olumsuz etkileri nedeniyle sonlandırılmıştır. 1915'te üçüncü defa kaime çıkarılmış ve Cumhuriyete kadar devam etmiştir. Para düzenine çeki düzen vermek için 15 Nisan 1916 yılında Tevhid-i Meskukat Kanunu çıkarılarak 1 altın lira = 100 kuruş olarak benimsenmiş ve değer ölçüsü altın, para birimi kuruş olarak kabul edilmiştir. Bkz. Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: TTK Basımevi, 1994, ss.155-159

²⁰ Genç, a.g.t., s.33

²¹ Zaman, gös.yer.

olmuştur. Hatta bazı ocakları dahi kapattırmıştır. Bunun üzerine sözleşmesi iptal edilmiştir.²²

Diğer yandan bu dönemde yerli şahıslar da madenle ilgilenmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak maden ocaklarına çevre köylülerden önemli ölçüde işçi gelmiştir. Ancak köylülerin madene yönelmelerinin asıl sebebi fakirliktir. Coğrafi olarak tarıma elverişli olmayan Zonguldak bölgesi, madenlerle beraber yöre halkı için yeni bir umut olmuştur.²³ Halk madencilikle beraber yeni bir iş kapısı bulmuş fakat çalışma şartları bakımından çok büyük sıkıntılar yaşamıştır. Adeta köle gibi muamele görerek güneşin doğuşu ile batışına göre mesai yapmışlardır. Kaldıkları yerlerin çok kötü olduğu, hastalandıkları veya yaralandıklarında en önemli unsur olan sağlık teşkilatının olmadığı da ayrı bir gerçektir. Nitekim bu dönemde, işçilere ücret yerine basma, amerikan bezi verildiği, belli bir çalışma saatlerinin olmadığı, sağlık bakımından hiçbir tedbirin alınmadığı, tamamen ilkel ve zor şartlar altında çalıştıkları anlaşılmaktadır.²⁴

1.1.6. İkinci İngiliz Kumpanyası İşletmeciliği (1860-1861)

Yerli Rum sarraf Zafirooulos'un kötü yönetiminde sonra havza tekrar daha önce sözleşmesi feshedilen ve havzayı ilk defa iltizam eden İngiliz kumpanyasına verilmiştir.²⁵ Ancak bu kumpanya havzadaki kömür üretimini arttırmayarak tophane ve tersaneyi kömürsüz bırakmış, böylece kömürde dışa bağımlılığın devam etmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Maliye Nezareti'nin teklifiyle İngiliz kumpanyasının sözleşmesi iptal edilmiş ve havzanın idaresi yeniden Padişah hazinesine bırakılmıştır.

Bu kumpanyanın daha önce havzada kömür üretimi konusunda tutumu bilinmesine rağmen yeniden sözleşme yapılması anlaşılır bir durum değildir. Nihayet kumpanya önceki dönemdeki anlayışını sürdürerek havzada faaliyetine devam etmiştir. Fakat sonunda sözleşmesi feshedilerek havzadan ayrılmıştır.

²² İmer, a.g.e., s.13

²³ Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi 1848-1990*, Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977, s.29-30

²⁴ Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında Emperyalizm 1848-1940*, Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970, s.11

²⁵ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, ZTO Yayınları, 1933, s.120

1.1.7. Padişah Hazinesinin Üçüncü Defa İdaresi (1861-1865)

İngiliz kumpanyasının sözleşmesi iptal edilip havzanın Maliye Nezareti'nce yönetimini padişah kabul etmemiş ve yönetimi Evkaf Nezaretine bırakmıştır. Bu dönemde adeta kömür çıkarılamaz hale gelmiştir. Çünkü küçük madenciler eliyle üretim sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca havzayla ilgili gerekli yasal düzenlemelerin yapılmamış olması da bu olumsuzlukların başlıca sebepleri olarak gösterilebilir.²⁶

Hazine-i Hassa İdaresi zamanı havza için adeta felaket yılları olmuş, bu dönemde havzaya fen girmemiş, üretim için gerekli araç-gereç temin edilmemiş, Rum ve İngiliz Kumpanyaların tekelinde olan üretim yüzünden yerli madenciler ve amelelerin alacakları ortada kalmıştır. Doğal olarak en fazla zararı da bu zümre görmüştür.²⁷

1.2. Bahriye Nezareti Dönemi (Tersane-i Amire 1865-1908)

Ereğli Kömür Havzası'nda 43 yıl devam eden Bahriye Nezareti dönemini, iki ayrı dönemde ele alabiliriz. Birinci dönem 1865 yılından 1882 yılına kadar devam eden süreçtir. Bu dönemde madenciler çıkardıkları kömürün tamamını Bahriye'ye satmak zorunda bırakılmışlardır. Özellikle bu dönemde aşağıda da ifade edileceği gibi Dilaver Paşa Nizamnamesi'yle havzada önemli yenilikler yapılmıştır. Ancak 93 Harbi dediğimiz Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle Bahriye Nezareti madencilerden satın aldığı kömürün bedellerini ödeyememiştir. Bu nedenle zor durumda kalan madencilerin çoğu ya iflas etmiş ya da üretimlerini yavaşlatmışlardır. Ayrıca bu dönemde İngiltere'den kömür satın alınmaya devam edilmesi, Bahriye İdaresi'nce havzaya verilen önemin ne derece olduğunu göstermektedir. Bahriye Nezareti'nin ikinci dönemi ise 1883 yılından 1908 yılına kadar olan süreyi kapsamaktadır.²⁸

²⁶ Zaman, a.g.e., s.31

²⁷ Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, a.g.e., s.121

²⁸ Bununla ilgili açıklamalar "1.2.2. Kömürün Piyasaya Satışı ve Kumpanyaların Havzaya Girişi" başlığı adı altında izah edilecektir.

1.2.1. Bahriye Nezareti'nin Emaneten İdaresi (1865-1882)

Havzadaki kömür üretiminin yetersizliği, donanmanın her geçen gün daha fazla kömüre ihtiyaç duyması, dışarıdan kömür ithalindeki zorluklar, kumpanyaların kömür üretiminde gevşek davranmaları neticesi ihtiyaç duyulan kömürün Ereğli kömür havzasından elde edilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Zaten üretilen kömürün satın alma tekeli elinde olan Bahriye Nezareti'ne, aynı zamanda havzanın idaresinin ve işletmesinin verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁹ Bu nedenle padişah Abdülaziz'in emriyle havzanın yönetimi Bahriye Nezaretine verilmiştir. Bahriye Nezareti yönetimince Mirliva (Tuğamiral) Dilaver Paşa "Ereğli kazası kaymakamı ve Maden Nazırı" olarak Ereğli'ye gönderilmiştir.

1.2.1.1. Dilaver Paşa Nizamnamesi (1867)

Bahriye Nezaretince oluşturulan özel bir komisyonca yedi fasıl (bölüm) ve yüz maddeden oluşan, asıl amacı havzadaki kömür üretimini arttırmak olan "**Ereğli Kömür Maden-i Hümayunu Nizamnamesi**" hazırlanmıştır. Komisyonun başkanından dolayı bu nizamnameye "**Dilaver Paşa Nizamnamesi**" denmiştir. Nizamname 1908 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Nizamnamedeki fasıllar (bölümler)³⁰ ile maddeleri ve ana başlıkları şunlardır:

Fasıl 1 (1-5.maddeler) : Kömür arama ve işletme ruhsatı alma zorunluluğu

Fasıl 2 (6-9.maddeler) : Ocaklardan harmanlara ve iskelelere taşıma işi

Fasıl 3 (10-12.maddeler) : Havzada yapılacak binaların kuralları

²⁹ Özeken, a.g.e., s.7

³⁰ Nizamnamenin maddeleri **Ahmet Ali Özeken**'in "*Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*"nde 7 bölüm, **Sina Çıladı**'ın "*Zonguldak Havzası İşçi Hareketleri Tarihi*"nde 7 bölüm, "*Taşkömürü Havzası Devletçilik Dönem*"inde 7 bölüm, **Erkem Murat Zaman**'ın "*Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*"nda 7 bölüm, **Sadreddin Enver**'in "*Zonguldak Kömür Havzası*"nda 8 bölüm, **Süleyman Özdemir**'in "*Dünyada ve Türkiye'de Zorunlu Çalışma*" isimli yüksek lisansında 8 bölüm, **Mustafa Yüce**'nin "*Ücretli İş Mükellefiyeti ve Zonguldak Havzası Uygulaması*" isimli doktorasında 8 bölüm, **Erol Çatma**'ın "*Asker İşçiler*"inde 8 bölüm, **Hamdi Genç**'in "*Ereğli Kömür Madenleri*" isimli doktorasında 8 bölüm, **Fahrettin Tızlak**'ın "*Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi*"nde 7 bölüm, **Ümran Nazif Yiğitler**'in "*Kömür Havzasında Amele Hukuku*"nda 8 bölüm olarak verilmiştir.

Fasıl 4 (13-20.maddeler) : Ocaklar için gerekli olan maden direklerinin ve direkçilerin temini

Fasıl 5 (21-35.maddeler) : Havzadaki tertip ve istihdam meselesi

Fasıl 6 (36.42.maddeler) : Kömürlerin tartılması ve teslimi

Fasıl 7 (43.100.maddeler) : Madencilerin ocaklarla ilgili hukuki görevleri³¹

Bu nizamname ile kömür havzasında şu önemli düzenlemeler yapılmıştır.

- 1) Ruhsat alma zorunluluğuyla rastgele ocak açılması ve işletilmesi önlenmiştir.
- 2) Ocaklardan üretilen kömürün taşıma işi düzenlenmiştir.
- 3) Maden havzasında yapılaşma belli kurala bağlanmış ve işçilerin barınmaları için gerekli olan koşulların yapılması gerektiği belirtilmiştir.
- 4) Madenler için gerekli olan direklerin nasıl ve nereden alınacağı belirtilmiş ve Ereğli ormanları bunun için ayrılmıştır.
- 5) Ereğli, Kömür havzasının merkezi yapılmış ve burada Maden Nezareti kurulmuştur.
- 6) Ocakların işletilmesiyle vazifeli olmak üzere Kozlu'da "Fen Komisyonu" kurulmuştur.
- 7) Maden havzasının çevresine Bahriyeden memurlar ve askerler tayin edilerek havzada askeri bir idare tesis edilmiştir.
- 8) Çalışma düzeni ve süreleri belirlenmiştir
- 9) Ocaklarda çalışma 13 ile 50 yaş arasındaki erkeklere verilmiştir.
- 10) Ereğli sancağına bağlı 14 kaza halkına zorunlu çalışma yükümlülüğü getirilmiştir.³²

Nizamname ile Ereğli sancağına bağlı 14 kaza halkının erkeklerine ayda 12'şer gün ocaklarda çalışma mükellefiyeti (zorunluluk) getirilmiş, buna karşın bu havza dışından olanların havzada çalışması yasaklanmıştır. Bu kişilerin ocaklarda çalışabilmesi idarenin iznine bırakılmıştır.³³ Yasak 1906 yılına kadar sürmüştür.

³¹ **Sina Çıladır**, *Taşkömürü Havzasının Devletçilik Dönemi*, Kdz.Ereğli: Yaman Matbaası, 1999, s.151

³² **Savaşkan**, a.g.e., s.16

³³ **M.Bülent Varlık**, "Osmanlı Devleti'nde Madenlerde Çalışma Koşulları", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.919

İşçiler **Kiracıyan**(katır sırtında kömür taşıyan), **Küfeciyan**(küfe ile kömür taşıyan), **Kazmacıyan**(kömür kazan) olarak bölümlere ayrılmışlar ve bu iş bölümüne göre çalıştırılmışlardır. İşçilerin günlük çalışma süreleri 10 saatle sınırlandırılmış, dinlenme, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının nasıl temin edileceği ayrıca belirtilmiştir. Nizamname ile Müslüman işçilere dini bayramlarda, Hıristiyan işçilere de paskalya günlerinde tatil yapma hakkı verilmiştir. Yine Müslüman işçilere çalıştıkları yerde Cuma namazına gitme, Hıristiyan işçilere de Pazar günleri kiliseye gitme izni verilmiştir.³⁴ Madenlerde zorunlu çalışmaya tabi tutulan kazalar şunlardır: 1. Viranşehir (Şimdiki Eskipazar), 2. Ulus, 3. Amasra, 4. Oniki Divan (Bartın), 5. Zerzene(Perşembe), 6. Gecenoz(Koçanaz), 7. Yenice, 8. Eflani, 9. Devrek, 10. Akçaşehir(Akçakoca), 11. Karasu, 12. Aktaş(Şimdiki Karabük'te bir yerleşim yeri), 13. Tefen, 14. Benderli(Ereğli) ve Taraklı Borlu'dur(Safranbolu).³⁵

Mükellefiyetle havzada bölgesel kökene dayalı bir iş bölümü oluşmuştur. Zorunlu çalışmaya tabi işçilerin belirlenip işe gönderilme işi köy muhtarlarına verilmiştir.³⁶ Havza köylüleri ayın belli süresini ocaklarda, kalan kısmını da köylerinde geçirmişlerdir. Köylüler mükellefiyet gereği ocaklarda üretime dönük yeraltında çalıştırılmışlar ve bu konuda da uzmanlaşmışlardır. Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'dan havzaya gelen işçiler ise yer üstü işlerinde çalıştırılmışlardır. Bu işçiler zamanla havzanın daimi ve nitelikli iş gücünü oluşturmuşlardır.³⁷ Havza dışından gelen işçilerin sayısı gün geçtikçe artmış ve bir süre sonra yerli halk ile bu işçiler arasında sağlıksız ilişkiler ortaya çıkmış ve birbirlerine karşı hoşnutsuzluk artmıştır.³⁸ Nitekim havzada işletmecilik yapan Fransızlar bu durumu iyi değerlendirmişler ve ocaklardaki üretimi arttırmak için havza dışından gelen işçileri amir konumuna getirerek yöre halkı üzerinde baskı kurmuşlardır. Bu durum işçiler arasındaki geçimsizliği daha da arttırmıştır.

Bahriye Nezaretince bu dönemde ocakların işletilmesi “**kesene**”³⁹ usulü denen götürü şeklinde Madenci kişilerce işletilen ve Miri ocağı denen doğrudan

³⁴ Varlık, a.g.e., s.919

³⁵ Erol Çatma, *Asker İşçiler*, İstanbul: Ceylan Yayıncılık, 1998, s.81

³⁶ Zaman, a.g.e., s.33

³⁷ Nurşen Gürboğa, “Zonguldak Kömür Havzasında Amele Köylüleri Projesi”, *Toplumsal Tarih*, sayı 164, Ağustos 2007, s.30

³⁸ Ertosun, a.g.e., s.17

³⁹ Sözleşme, yazılı anlaşma, götürü, toptan iş.

doğruya Maden idaresince çalıştırılan ve masrafları idareden karşılanan ocaklar şeklinde olmuştur. Bu şekilde üretilen kömürün serbest piyasaya satışı yasaklanmış ve bu işleri de Bahriye İdaresi yapmıştır.⁴⁰

Dilaver Paşa Nizamnamesine göre havzanın hukuki düzeni şöyle oluşmuştur:

a) Ocakların mülkiyeti ve tasarrufu : Madenler padişah mülkü olduğundan sadece işletme ruhsatı verilmiştir. Yani hiçbir ocak mülk olunamayacaktır. Ayrıca bedelleri ve masrafları ödenerek ocaklar geri alınabilecektir.

b) Ocakların intikal ve tasarrufları : Ocaklar ruhsat sahibinin kız ve erkek çocuklarına intikal eder. Eğer çocukları yoksa devlete kalır. Hak sahipleri Bahriye İdaresi'nden izinsiz alım satım yapamayacaklardır.

c) Ocakların terk edilmesi : Bu konuda iki durum vardır. Birincisi, ocak sahibi ocağı terk ederse ocak havza idaresine geçecektir. İkincisi ise hangi nedenle olursa olsun üç ay üretimi durduran kişiye idarece ortak teklif edilecektir. Eğer kabul etmezse bedeli ödenerek ocak geri alınacaktır.⁴¹

Bahriye Nezareti, kömür havzasını 6 bölgeye ayırmıştır. Bunlar ; Alacaağzı, Kozlu, Zonguldak, Kilimli, Çatalağzı, Amasra'dır. Bu altı bölgede üretim yapan 80 civarındaki ocakların üretim hakkı genellikle Sırp, Slav, Rum ve Ermenilere ait olup yerli işletmecisi sayısı çok azdır.⁴²

1.2.1.2. Ocak Hudutlarının Tayini

Kömür havzası Bahriye İdaresi'ne geçmeden önce havzanın bir çok yerinde maden çıkarılmakta idi. Yönetim Bahriye İdaresi'ne geçtikten sonra madenciler arasında birtakım olumsuz davranışlar ortaya çıkmıştır. İşte hem bunu önlemek hem de ocak açmak için bazı kurallar tayin etmek için ocak hudutlarının belirlenmesi gereği ortaya çıkmıştır.

⁴⁰ Savaşkan, a.g.e., s.18

⁴¹ Özeke, a.g.e., s.12., Zaman, a.g.e., s.33

⁴² Zaman, a.g.e., s.34

Ocak hudutları başlangıçta 250 ve 500 metre yarı çaplı, daha sonra ise 1200 metre yarı çaplı olarak tayin edilmiştir.

Hudut belirleme işini ilk defa Kozlu'da ocak işleten Gürcü vapurları sahibi Gurcu PANO almış ve Kozlu İncir Harmanı'ndaki maden kuyusunu mühendis Ralli'ye 1200 metre yarı çaplı olarak açtırmıştır. Bundan sonra daha dar veya daha geniş hudutlarda ocak açılması için ruhsat verilmiştir.⁴³

1.2.1.3. Damarların İsimlendirilmesi

Bahriye Maden Fen komisyonu tarafından ocak damarları, ilk defa imal eden ve işletenlere göre isimlendirilmiştir. Ancak ocak işletenlerin geneli yabancı olduğundan verilen isimler de yabancı isimler olmuştur. Sonraları Türk olan madenciler de üretime katıldıklarından onların isimleri de damarlara verilmiştir. Verilen yabancı isimler, Agop, Papas, Milapero, Lokice, Hacı Petro, Rabot, Leon, Neomi, yerli isimler ise Mesoğlu, Hacı Memiş, Kürt Şerif'tir.⁴⁴

1.2.1.4. Ocakların Numaralandırılması

Ocaklar numaralandırılmadan önce ocağı açan ve işleten madencinin adıyla anılmaktadır. Ancak bir madencinin birden fazla ocağı olduğu düşünülürse bu durum karışıklığa neden olmaktadır.⁴⁵ Ocak sayısının her geçen gün artması üzerine işletmecilik bakımından kolaylık olsun diye 1878 de ilk önce Kozlunun Kılıç deresindeki ocaklardan başlanarak Kozlu'daki 33 ocağa numara verilmiştir. Sırasıyla Zonguldak, Kilimli, Gelik, Ereğli ve Amasra'daki ocaklara numara verilerek toplam 188 ocak numaralandırılmıştır.⁴⁶ Oysa başka bir kaynakta, ocaklara numara verme işleminin yapıldığı tarihte 188 değil 145 ocağa numara verildiği belirtilmektedir.⁴⁷ Diğer bir kaynakta ise havzada açılan ve işletilen toplam ocak sayısının 399⁴⁸

⁴³ İmer, a.g.e., s.17

⁴⁴ İmer, gös.yer.

⁴⁵ Ahmet Öğreten, "Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler Ve Madenciler (1865-1908)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 3, Sayı 5, 2007, s. 147

⁴⁶ Zaman, a.g.e., s.35

⁴⁷ Öğreten, a.g.m., s.147

⁴⁸ İmer, a.g.e., s.18

olduğu belirtilirken az önce belirttiğimiz kaynakta numara verilmiş olan ocak sayısının 393, etkin olarak faaliyette bulunmuş olan ocak sayısının da 385 olduğu ifade edilmiştir.⁴⁹

1.2.1.5. Doksan Üç Harbi Sonrası Havzanın Durumu

Bahriye İdaresi zamanında da Havzadaki mali sıkıntı devam etmiştir. İdare, çıkarılan kömürün tamamını alıp gerekli yerlere göndermekte idi, fakat parasını tahsilatta sıkıntılar yaşamaktaydı. Böyle olunca madenciler işçilerin parasını verememişlerdir. Bu sıkıntılı durum üzerine madenciler hileli yollara başvurmuşlar, doğal olarak yine köylü işçiler ezilmişlerdir.

Doksan Üç Harbiyle donanma büyük zarar görmüş, tersanenin kömür ihtiyacı azalmıştır. Zaten hazinede de büyük sıkıntı yaşanmaktadır. Madenciler bu durumdan kurtulmak için değişik yollara başvurmuşlar, gayr-i menkullerini dahi satmışlardır. Ama bu da çare olmamıştır. Bunun üzerine işlettikleri ocakları terk etmişlerdir. Terk edilen ocaklar Dilaver Paşa Nizamnamesine göre devlete kaldığından bu durumdan en çok yerli madenciler etkilenmiştir. Yabancı madencilerin bazıları ise aralarında anlaşarak tekrar ocakları işletmeye devam etmişlerdir.⁵⁰

1.2.2. Kömürün Piyasaya Satılışı ve Kumpanyaların Havzaya Girişi (1883-1908)

Bahriye Nezareti'nin bu ikinci döneminde Ereğli Kömür Havzası'yla alakalı çok önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan ilki, 1299 (1883) tarihli "İrade-i Seniye" ile havzada kömür çıkaran madenciler eskiden olduğu gibi çıkardıkları kömürün %60'ını miri fiyatla Bahriye İdaresi'ne satmaya mecbur bırakılmışlardır. Kalan %40'luk kısmını ise diledikleri şekilde satabileceklerdir. Bu satış üzerinden yine hisse-i temettü vereceklerdir.

⁴⁹ Öğreten, gös.yer.

⁵⁰ İmer, a.g.e., s.20

Diğer bir gelişme ise 1312 (1896) tarihli “İrade-i Seniye” ile ocaklarda kalan toz kömürünün %10’unun bedelsiz devlete teslim edilmesi şartıyla %90’ının serbestçe dışarıya satılmasına izin verilmesidir.⁵¹

Bahriye İdaresi’nin bu ikinci dönemi kömür ekonomisi bakımından çok önemli bir dönemdir. Sağlanan bu iyileştirmelerle havzaya büyük bir yabancı sermaye akını olmuştur. Ancak bu yabancı sermayedarlar bir takım menfaatlerle havzada yer almaktadırlar. Bunların menfaatleri başlıca iki sebebe dayanmaktadır: 1- Kısa zamanda kar getirmeyen işlere para yatırmamak; teknik tesisatı kolayca ulaşılabilecek kalın ve zengin damarların işletilmesini sağlayacak bir ölçü dahilinde meydana getirmek. 2- İmtiyaz, ferman, ruhsatiye spekülasyonlarıyla da ayrıca büyük menfaat sağlamaya çalışmak.⁵²

Görülüyor ki, yabancı sermaye havzaya adımını atmakla beraber tamamen kendi menfaatine yönelik politikalar geliştirmiştir. Özellikle ileride de göreceğimiz gibi Fransız sermayeli Ereğli Şirketi, bu politikaların belirlenmesinde başlıca aktör olacaktır.

1.2.2.1. Gürcü Kumpanyası (1885)

Kömür havzasında büyük sermayeli şirketlerce oluşturulan ilk kumpanyadır. Şirket Fransız sermayedar **Meunier** adına havzada araştırma yapmış, bunun sonucu olarak ocakları satın almak için hükümete müracaat etmiş fakat bu kabul edilmemiştir.⁵³ Kumpanyanın amacı işlettiği vapurlar için gerekli olan kömürü ucuza elde etmektir. Bunun için 1885’te Kozlu’da, 3 müstakil ve 6 müşterek ocak satın almıştır. Kerpiçlikte havzanın ilk havai hattını inşa etmiştir. Ancak Mısır’daki ortağı Zerdevaki’nin para çalması yüzünden iflas etmiş ve elindeki ocakları Ereğli şirketine satmak zorunda kalmıştır.⁵⁴

Kumpanyanın mühendisi Ralli havzada mevcut ocaklarda önemli incelemeler yapmıştır. Ocaklardan aldığı numuneleri İngiltere’de analiz ettirmiştir.

⁵¹ **Ahmet Ali Özeke**n, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.12-13

⁵² **Özeke**n, a.g.e., s.20

⁵³ **Özeke**n, a.g.e., s.27

⁵⁴ **Sadreddin Enver**, *Zonguldak Kömür Havzamız*, Etibank Yayınları, s.18

Yapılan bu analizlerle kömürlerin nerelerde kullanılabileceğini belirtmiştir. Bunların bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁵⁵

TABLO 1: Havzadan Çıkarılan Kömürle İlgili Yapılan Analizler

ÖRNEK NO	KÜL	KOK HALİNE GETİRİLEBİLİR KÖMÜR	GAZA TAHLİL OLABİLEN KÖMÜR
1	3.55	62.8	37.2
2	6.75	65.2	34.8
3	6.00	65.9	34.1
4	1.25	69.0	31.0
5	10.25	73.0	27.0

1.2.2.2. Karamanyan Kumpanyası (1884)

Kumpanya havzada önce odun ve kömür ticareti ile işe başlamıştır. Artin Karamanyan'ın vapur şirketi ile ortakları Laz Ahmet ve Aslıoğlu Bedosaki tarafından kurulmuştur. Zonguldak ve Armutçuk'ta ocak işletmiştir.⁵⁶

Kumpanya havzada teknik bakımından yenilikler yapmıştır. En önemlisi Alacağzı'nda 1884'te 131 nolu ocakta havzanın ilk yeryüzü varagelesini yapmıştır. Havzanın şimendifer hattında da çalışmalar yapan kumpanya işçilerin ücretini vermek konusunda temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitli tesisler yaparak yeni bir ücret politikası geliştirmiştir.⁵⁷ Kumpanyanın 1898'de iflas etmesi üzerine mal varlığı devlete kalmıştır.

1.2.2.3. Hallaçyan Kumpanyası

Bahriye İdaresi'nin işletmecisi müteahhitlerinden olan Hallaçyan Efendi, Zonguldak kazasının Göbü ve Kurt köyleri civarında maden ocakları işletmiştir. Hallaçyan Kumpanyası'nın ocak işletme tarihi tam olarak bilinmese de, 1882 yılında çıkarılan kömürün %40'nın piyasaya satılmasına izin verildikten sonra olduğu

⁵⁵ Zaman, a.g.e., s.38

⁵⁶ Zaman, a.g.e., s.39

⁵⁷ Ahmet Ali Özeken, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944, s.44

tahmin edilmektedir.⁵⁸ İstanbul Galata'da Hallaçyan hanında oturan Hallaçyan Efendi, ocaklarda kullanmak amacıyla Londra'dan getireceği aletler için, Gürcü Kumpanyası'na tanınan gümrük muafiyetinden yararlanmak istemiştir. 1893 yılı itibariyle kumpanyanın da dahil olduğu dört maden işletmesinin üretimi toplam üretimin yarısından fazladır. Bu durum aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁵⁹

Tablo 2: 1893 yılında İşletmelere Göre Kömür Üretiminin Dağılımı

Şirket adı	Üretim (ton) 1000
Karamanyan Şirketi	73
Gürcü Kumpanyası	25
Hallaçyan Kumpanyası	12
Gragoviç	12
Diğer madenciler	30-40

Hallaçyan Kumpanyası'nın, izinsiz olarak Üzülmaz mevkiinde bulunan miri ocağından kömür çıkarması üzerine, Bahriye Nezaretince dava edilmiştir. Yapılan inceleme sonucu Hallaçyan Kumpanyası'nın maden ocağından 3.000 ton kömür çıkardığı, maden mühendisince hazırlanan raporla kesinleşmiştir. Bunun üzerine Kumpanya'nın devlete ait ocaklardaki faaliyetine son verilmiştir.⁶⁰

1.2.2.4. Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (1896)

Ereğli Kömür Havzası'na yerli şirketlerden sonra ilk defa yabancı sermaye Ereğli Şirket-i Osmaniyesi ile girmiştir. Ancak madenler padişah vakfından olduğundan yabancıların herhangi bir vakfi işletmeleri mümkün değildi.⁶¹ Fakat bir Osmanlı vatandaşı almış olduğu imtiyazı kendi kullanabileceği gibi başka bir kişiye devretmek hakkına sahipti. Bu nedenle Ereğli Şirketi, Bahriye Mimarı Yanko Efendi'yle anlaşmıştır. Yanko Bey, Ereğli Şirketi adına hareket etmiştir. 1892'de aldığı Kozlu Liman İnşaatı imtiyazını Ereğli Şirketi'ne devretmiş, Kozlu için alınan liman inşaatı imtiyazını da 1894'te yeni bir fermanla Zonguldak'a çevrilmesini

⁵⁸ Genç, a.g.t., s.249

⁵⁹ Zaman, a.g.e., s.42

⁶⁰ Genç, a.g.t., s.250

⁶¹ İmer, a.g.e., s.21

sağlamıştır.⁶² Bu nedenle Ereğli Şirketi, 7 Aralık 1893 tarihli mukavelename ile Yanko Yoannides Bey'e verilen Zonguldak limanı ve rıhtımını inşa etmek amacıyla 1896 yılında kurulmuştur. Şirketin kuruluş sermayesi Fransız olmasına rağmen Osmanlı kanun ve nizamlarına bağlı olarak faaliyet göstermiştir.⁶³ Yanko Bey, yapılan şartname ile havzada 42 yıl kömür üretim imtiyazı almıştır.⁶⁴

Havzanın en zengin damarlarını elinde bulunduran Eseyan ve Karamanyan şirketleri, Osmanlı Bankasına müracaat ederek zengin kömür damarlarının kendilerinin işlettiği Zonguldak'ın Asma ve Gelik mıntıkasında olduğunu, bu nedenle limanın Zonguldak'ta inşasının kendileri için daha iyi olacağını belirtmişler, Osmanlı Bankası'nı da ikna ederek padişahın ikinci bir izni ile bunu başarmışlardır.⁶⁵ Limanın yapımı önce Kozlu'ya düşünülmüş ancak yukarıda belirtildiği gibi sonradan Zonguldak'a yapılmasına karar verilmiştir. Fakat yapılan limanın 5 sene sonra mendireği ve diğer tesisleri fırtınada yıkılınca şirket tarafından yeniden inşa edilmiştir.⁶⁶ Şirket limanın inşasını 1902 yılında tamamlamıştır. Ancak Yanko Bey imtiyaz alabilmek için yaptığı başvuruda Avrupa ülkelerindeki gibi modern bir liman yapacağını beyan etmesine rağmen Zonguldak'a yapılan liman değil sadece bir mendirek olmuştur.⁶⁷

Ereğli Şirketi limanın yapımını tamamlamış fakat özellikle devlete ait gemilerin limana girip yükleme yapmalarına izin vermemiştir. Bunun üzerine yaşanan sıkıntılar Ticaret ve Nafia Nezareti'nce dile getirilmiş, konu Meclis-i Mebusan'da görüşülerek 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909) tarihinden itibaren Zonguldak Limanı Nizamnamesi taslağı talimat şeklinde yürürlüğe girmiştir. Üzerinde son değişiklikleri yapılan nizamname 25 Mayıs 1910 tarihinde Bolu Mutasarrıflığı'na gönderilerek yürürlüğe girmiştir. Böylece limana giriş çıkışlar, kömür yükleme şekilleri ve yerleri, liman içerisinde uyulması gereken kurallar belirtilmiştir. Bir liman reisliği ve bir de liman müdüriyeti kurulmuştur. Ereğli Şirketine bir ayrıcalık

⁶² **Şerife Yorulmaz**, "Türkiye'de Kömürün Keşfi Ve Kömür İşletme İmtiyazları (1829-1937)", *Türkiye 11. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kozan Ofset, 1998, s.293

⁶³ **Genç**, a.g.t., s.136

⁶⁴ **Zaman**, a.g.e., s.43

⁶⁵ **Savaşkan**, a.g.e., s.23

⁶⁶ **Özeken**, a.g.e., s.45

⁶⁷ **İsa Tak**, "Zonguldak Limanı", *Zonguldak Kent Tarihi '05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.329

tanınmamıştır. Ancak demiryolları konusunda bir düzenleme olmadığından şirket, diğer madencilerin kömürlerinin limana taşınıp taşınmaması konusunda kontrolü elinde tutmuştur.⁶⁸

Yanko Beyle yapılan sözleşmeye göre, devletin Kozlu-Zonguldak ve Çatalağzı-Zonguldak demiryollarını birleştirmesi gerekiyordu. Fakat Bahriye Nezareti bu iş için hiçbir gayret göstermemiş ve 1897 yılında yapılan yeni bir sözleşme ile gelirin yüzde altmışını şirkete kalmak üzere demiryollarının işletilmesi, bakımı ve korunmasını Ereğli Şirketi'ne bırakılmıştır.⁶⁹ Böylece Ereğli Şirketi havzada Zonguldak, Kozlu, Kilimli ve Çatalağzı şimendifer işletmeciliğini elde etmiştir. Aynı zamanda liman işletmeciliği de olan şirket Hamidiye kazası Acem karyesindeki 40 ruhsat numaralı ocağın sahipleri madenci İstefan Makro ve Milo Şahin'den aldığı tarlada Merkez ambarlarını yapmıştır.⁷⁰ Böylece şirket maden ocaklarını elde etmeye başlamıştır.

Madenler padişah vakfı olduğundan (Padişahın şahsına ait) yabancılar imal hakkı alamıyordu. Bunun üzerine Osmanlı uyuğundan olan Kartali ve Pañçiri Beyler Osmanlı Bankası'nın müdür yardımcılarını olarak Fransız sermayesi adına bu sorunu aştılar. Karamanyan Şirketi'nin, Ereğli Şirketi'nin ulaşım alanında çıkardığı zorluklar nedeniyle iflas etmesi üzerine devlete kalan Gelik ocaklarının işletme ruhsatı, 1898 de Tersane-i Amire'ye ucuz kömür vermek koşuluyla Ereğli Şirketi'ne verilmiştir.⁷¹

Pangiris ve Cartali Beyler 1896 tarihinde Ereğli madenlerinde kömür ocağına sahip olduktan bir iki ay sonra 29 Aralık 1896 tarihinde Zonguldak'taki miri ve metruk ocaklarında işletmek hakkını da elde ettiler. Miri ocakları işletme karşılığında, ocakların teslim tarihinde itibaren geçerli olmak üzere yılda 4.000 ton, metruk ocaklar için ise çıkarılan kömür miktarı Tersane-i Âmire'ye verilecek olan 46.000 tonun aştıktan sonra kömür verilmeye başlanacaktı. Yani metruk ve miri ocaklar işletilmesi karşılığında yılda tonu 30 kuruştan 50.000 ton kömür verilecekti. Hem Tersane-i Amire'ye verilen kömür için, hem de diğer kömürler için Maden

---

⁶⁸ **Tak**, a.g.m., s.337

⁶⁹ **Tak**, a.g.m., s.329

⁷⁰ **Zaman**, a.g.e., s.44

⁷¹ **Zaman**, gös.yer.

İdaresine temettü vereceklerdi. İşletilen ocaklarda kömür damarı bitmedikçe ayakları alınıp iptal edilmeyecekti.⁷²

Tablo 3: Pagiris ve Cartali Beyler'in Ereğli Madeninden İşletme Ruhsatı Aldıkları Maden Ocakları⁷³

Maden Ocağının Mevkii	Adet	Ocak Numarası
Armutçuk	1	131
Kılıç	1	5
Çaydamarı	1	280
İkinci makas	1	279
Üzülmez	1	234
Kerpiçlik	1	205
Çatalağzı	1	285
Üçüncü Makas	1	-
Üzülmez Kayaaltı	1	236
Kerpiçlik Karlıkçı Tarlası (?)	1	269
Acılık	1	41
Toplam	11	

Ereğli Şirketi havzada demiryolları ve Zonguldak limanının yanı sıra şunları da yapmıştır:

1. Kömür yıkamak için 1313 ve 1319 tarihinde iki adet lavuar
2. Kok fırını ve briket fabrikası
3. Aletlerin tamir ve bakımı için tamirhane ve dökümhaneler
4. Çalışan memur ve işçiler için 1000'e yakın baraka ve evler
5. Bir adet hastane
6. Kız ve erkek çocuklar için iki Fransız okulu⁷⁴

Ereğli Şirketinin havzada yaptıklarıyla alakalı olarak bir başka kaynaktan şunlar yer almaktadır: “İşçilerin oturması için 60 ev ve bir hastane inşa etmiştir, aynı zamanda Türk köyünden de geçen bir su borusu da kurmuştur, son olarak da tamiratlar için bir mekanik atölyesi, bir tuğla fırını, bir de kireç kuyusunu çalışmaya

⁷² Genç, a.g.t., s.148

⁷³ Genç, a.g.t., s.145

⁷⁴ Özeke, a.g.e., s.48

hazır hale getirmiştir.”⁷⁵ Görülüyor ki, Fransız Sermayeli Ereğli Şirketi, havzada çalışan işçilerin rahat çalışabilmeleri ve onların sağlıkları için bir takım yatırımlar yapmıştır. Ancak bunlar yeterli değildir. Çünkü şirket bunların dışında havzada ekstra bir iyileştirme yapmamıştır. Dolayısıyla diğer yabancı şirketler gibi kapitalist bir anlayışla hareket ederek adeta havzayı sömürmüştür. Özellikle randımanlı olmayan kömür damarlarını işletmemiş, zengin damarları ise adeta mahvetmiştir. Bunun yanında havzada yaptıkları teknik ve sosyal olarak çalışmalar o kadar da önemli değildir. Çünkü şirket ancak kendisinden önce çok düşük sermayeyle havzada üretim yapan madenci şahıslarla kıyaslandığında öne çıkmaktadır. Doğal olarak bu onun ciddi anlamda havzaya eğildiğini göstermez.

Bütün bunların yanında Ereğli Şirketi havzayı kendi tekeline geçirmek için Saray erkanını çeşitli vaatlerle aldatmaya çalışmıştır. Ancak Mabeynci Ragıp Paşa'nın karşı çıkması ve ikinci Meşrutiyet'in ilanı ile bu amacına ulaşamamış, dönemin icaplarına ayak uydurmak zorunda kalmıştır.⁷⁶

1.2.2.5. Sarıcalar Şirketi (1900)

Sarıcazade Ragıp Paşa II.Abdülhamit'in Baş Mabeyincisidir. Şirket, 1900 yılında Kozlu, Kandilli ve Alacaagzı'nda elde ettiği ocakları alarak kurulmuştur.⁷⁷ Türk sermayesiyle kurulmuş en önemli müessesedir. Modern tesislerle havzada kömür üretimini sürdürmüş ve komisyoncular aracılığıyla çıkardığı kömürü satmıştır.⁷⁸

Ragıp Paşa, Kozlu'ya geldiğinde hiçbir yerli madenci sermayelerinin azlığı sebebiyle deniz seviyesinden aşağı kömür çıkaramıyordu.⁷⁹ Kozlu'da sadece Gürcü Panos ve Petro Gregoviç ocakları kuyu ile su altı (deniz seviyesinden aşağı) kömürü çıkarıyorlardı. Ragıp Paşa bunu fırsat bilerek 20 metreden daha aşağıdaki kömür

⁷⁵ Uluslar Arası Evrensel Sergisi, Uluslar Arası Jüri Raporları, 11.Grup – Madenler Ve Metalurji, Paris: Paris Ulusal Matbaası, 1900, bkz. **Ek: 3**

⁷⁶ İmer, a.g.e., s.23

⁷⁷ Zaman, a.g.e., s.49

⁷⁸ Özeke, a.g.e., s.51

⁷⁹ İmer, a.g.e., s.23

tabakalarının imal hakkını Bahriye Nezareti'nden bir ruhsat ile alıp 17 mevkiinde 140 metre derinliğinde maden kuyusu açmıştır.⁸⁰

Şirketin ömrü uzun olmamış ve Sarıcazadeler Şirketi'ne ait olan ocakların ruhsatları 1913'te Alman sermayeli Belçika Şirketi'ne geçmiştir. 1918'den itibaren İtalyanlarca, 1927 yılından sonra da "Türk Kömür Madenleri A.Ş." tarafından kiralanarak işletilmiştir.⁸¹

Ragıp Paşa, satın aldığı ocaklarda üretimi arttırmak için ocaklar çevresinde önemli çalışmalar yapmıştır. Bunlar sayesinde ve bir de saraya yakınlığından dolayı havzanın tamamen Ereğli Şirketi Osmaniyesi'nin tekeline geçmesini önlemiştir.⁸²

1.2.2.6. Rombaki Kumpanyası

Havzada kömür çıkaran bir diğer kumpanya da Rombaki Kumpanyası'dır. Ocakları Zonguldak mevkiinde bulunan bu kumpanyanın sahibi Osmanlı tebaasından bir Rum'du. Rombaki'nin ölümünde sonra mirascıları olan Rumlar ocakları 12.000 liraya Ereğli Şirketi'ne satmak istemişlerdir. Ancak Ereğli Şirketinin mali yapısı bozuk olduğundan satın alamamıştır. 1904'te 100 amele çalışan ocaktan aynı tarihte 300.000 ton kömür çıkarılmıştır. Üzülmüş mevkiinde lavuar fabrikası olan ocak, 1913 yılında temizlemiş olarak 100.000 ton kömür çıkararak, tamamını Ereğli Şirketi'ne satmıştır. Ocağın çıkardığı kömürler devlet tarafından da satın alınmıştır. Nitekim 1917 yılda bu ocaklardan 50.000–60.000 ton kömür çıkarılmıştır.⁸³

Ereğli Şirketi'nin Rombaki ocaklarını satın almaması üzerine 1899 yılında varis tayin edilen Dr. Dünyas, ocakların idaresini ele almıştır. daha sonra Ereğli Şirketi ile üretimin tamamını tonu 54 kuruştan satmak üzere anlaşmıştır.⁸⁴

⁸⁰ Savaşkan, a.g.e., s.26

⁸¹ Zaman, gös.yer.

⁸² İmer, a.g.e., s.24

⁸³ Genç, a.g.t., s.254

⁸⁴ Zaman, a.g.e., s.45

1.2.2.7. Boyacıoğlu Ocağı

Ocağın sahibi yerli Rumlardan Boyacıoğlu Hacı Anesti Boyacıoğlu'dur. Ocağın kömürü çok iyi olduğundan, çıkarılan kömürler İmalatı Harbiye Fabrikalarınca satın alınmıştır. 26 Aralık 1912 (13 Kanun-ı evvel 1328) tarihinde günlük olarak 150 ton kömür çıkarılmaktaydı. Balkan Savaşı sırasından Tersane-i Âmire, İstanbul ve Marmara sahilinde bulunan vapurlar için Boyacıoğlu ocağından, tonu 102 kuruşa kömür alınmıştır. Ancak Boyacıoğlu ocağı 1913 tarihinde daha önce alınan kömürün bedeli ödenmediğinden, talep edilen 900 ton kömürü vermemiştir. Fakat daha sonra bu borç ödenmiştir.

Macaristan'dan getirdiği mühendisle kömür üretimini yıllık 3.000 tondan 30.000 tona çıkarmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle mühendisin geri dönmesi üzerine çıkarılan kömür miktarı azalmaya başlamıştır. Bunun zerine Ereğli Maden Müdüriyeti, retimi arttırmak ve ocakta maden mühendisi istihdam etmek için Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden dışardan mühendis getirmesini talep etmiştir.⁸⁵

1.3. Meşrutiyet Devri, I.Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi (Havza-i Fahmiye İdaresi 1908-1920)

1865 yılından 1908 yılına kadar Ereğli Kömür Madenleri Bahriye Nezareti tarafından idare edilmiştir. 1908 yılından Milli hükümet'in kurulacağı 1920 yılına kadar ise önce Ticaret ve Nafia Mezareti'nce 5 ay gibi kısa bir zaman yönetilmiş, sonrasında ise maden çıkarma ve işletme işinin asıl Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti yönetimine ait olduğu ileri sürülerek bu nezarete bırakılmıştır. Bunlarla ilgili gelişmeler aşağıdaki başlıklarda ifade edilmiştir.

---

⁸⁵ Genç, a.g.t., s.255

1.3.1. Ticaret ve Nafia Nezareti Yönetimi (1909)

Meşrutiyetin ilanını müteakip kömür üretiminin Nafia işlerinden sayılmasından dolayı havzanın idaresi Ticaret ve Nafia Nezaretine verilmiştir.⁸⁶ 5 ay⁸⁷ süren bu dönem içinde “Ereğli Maadin-i Hümayunu Nezareti”, “Ereğli Madenleri Müdürlüğü” ne dönüştürülmüştür. Ticaret ve Nafia Mühendislerinden Eşref Bey de müdür olarak atanmıştır.

Eşref Bey ilk icraat olarak Ereğli’deki Maden Nezareti Teşkilatı’nı kaldırıp merkezi Kozlu’ya taşımış ve böylece “Ereğli Madenleri Müdüriyeti” nin merkezi Kozlu olmuştur.⁸⁸ Eşref Bey Havzanın yönetimi Nafia Nezaretinden alınca görevinden istifa etmiştir.

1.3.2. Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti Yönetimi (1909-1920)

Ticaret ve Nafia Nezaretince, 1908 yılında Meclis-i Vükela’ya gönderilen bir yazıda, maden işleriyle ilgilenen nezaretin Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti olduğu, dolayısıyla madenlerin idaresinin bu nezarete verilmesinin üretim açısından daha iyi olacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine Ereğli kömür madenleri 22 Haziran 1909 tarihinde Orman ve Maden ve Ziraat Nezaretine bağlanmıştır.⁸⁹ Hükümetin havzanın yönetimini Ticaret ve Nafia Nezareti’nden alıp Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti Yönetimi’ne vermesi üzerine Eşref Bey’in istifasından sonra “Ereğli Madenleri Müdüriyeti”ne Hüseyin Fehmi Bey atanmıştır.⁹⁰

Hüseyin Fehmi Bey geniş bir yetkiyle havzanın müdürü olmuş ve bunun sonucu olarak havzayla ilgi önemli çalışmalar yapmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır:

1. Ocakların işletilmesi için Bahriye askerlerinden ve madencilerden oluşturulmuş olan komisyon kaldırılıp Maadin Nizamnamesi uygulanmıştır.

⁸⁶ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, a.g.e., s.125

⁸⁷ **Genç**, a.g.t., s.92 “Ticaret ve Nafia Nezareti yönetimi, Ereğli kömür madenlerini bir yıldan fazla idare etmiştir. Belgelerdeki bilgilerde madenin 4 Nisan 1908- 22 Haziran 1909 tarihleri arasında Nafia Nezareti’nce idare edildiği bilgisi yer almaktadır.”

⁸⁸ **Savaşkan**, a.g.e., s.31

⁸⁹ **Genç**, a.g.t., s.105

⁹⁰ **İmer**, a.g.e., s.26

2. Ereğli Madenleri Müdürlüğü'nün merkezi Kozlu'dan Zonguldak'a taşınmıştır.

3. Kömürün taşınması ve yüklenmesi konusunda Ereğli Şirketi ile Madenciler arasındaki ihtilafın kaldırılıp eşit bir şekilde işleri yürütmek amacıyla "Zonguldak Limanı Nizamnamesi" Hükümete kabul ettirilmiştir.

4. Kozlu ve Kilimli demiryolları Almanya'dan getirilen yeni lokomotifler ve sekiz tonluk vagonlarla yenilenmiştir.

5. Kömür yükleme iskeleleri tamir edilerek Kozlu'ya demir yükleme iskelesi yapılmıştır.

6. Kömür yükleme iskelelerine memurların ihtiyacı olan yeni binalar yapılmıştır.

7. Havza Müdüriyeti'nin idari teşkilatı yeniden ele alınmış ve Fen heyeti kurularak maden mühendisleri görevlendirilmiştir.⁹¹

Hüseyin Fehmi Bey, 1921 tarihine kadar müdürlük görevini sürdürmüştür.⁹² Zonguldak Maden Dairesi Müdürlüğü kaldırıldıktan sonra bütün evrak ve dosyaları, defter ve haritalar Ereğli Kömür İşletmesine (EKİ) devredilmiştir.⁹³

1.3.2.1. Ereğli Şirketi İle Yeni Antlaşma (1912)⁹⁴

Ereğli Şirketi, Meşrutiyetin ilanından sonra da havzayı tekeline almaya çalışmış, bu konuda Osmanlı Bankası'nın nüfuzundan yararlanmaya çalışmıştır. Bankanın genel direktörü M.Revol'ü hükümete karşı baskı aracı olarak kullanmıştır. Genel olarak Ereğli Şirketi'nin Osmanlı Devleti'nden istekleri şunlardır:

⁹¹ Savaşkan, a.g.e., s.32

⁹² Hüseyin Fehmi Bey'den sonra 1950 yılına kadar (bu tarihte Zonguldak Maden Dairesi Müdürlüğü kaldırılmıştır) müdürlük görevinde bulunanlar sırasıyla şunlardır:

Naci ÜÇER	Maden Yüksek Mühendisi
Refik FENMEN	Elektrik " "
Reşit Osman GENÇER	Maden " "
Bedri BEKİROĞLU	" " "
Halil PEKMEN	" " "
Cemal Zühtü AYSAN	" " "
Faik BIRKAN	" " "
Bahri SAVAŞKAN	" " "
Nejat AYTAMAN	" " "

⁹³ Savaşkan, a.g.e., s.33

⁹⁴ Antlaşmanın tarihi Savaşkan'ın, İmer'in eserinde 1911, Çıladır'ın eserinde 1911, Zaman'ın eserinde 1912, Genç'in doktora tezinde 1912 olarak verilmiştir.

1. Kozlu, Kilyos ve Çatalağzı yükleme iskelelerinden liman şartnamesi gereğince alınamayan vergiler
2. Vagon ve lokomotif bedelleri
3. Şirkete maden işleten kişilerce verilen zarar
4. Fırtınadan dolayı ortaya çıkan zarar⁹⁵

Bunun sonucu şirket ile Osmanlı Hükümeti arasında antlaşma yapılmıştır. Yapılan antlaşmanın maddeleri şunlardır:

1. Kanuna göre vakıf arazilerini yabancılar işletemediği için Ereğli Şirketi havzadaki ocakları Osmanlı Bankası direktörlerinden Kartali ve Pançiri adına işletiyordu. Bu durum kaldırılarak şirketin varlığı resmen tanınmıştır.
2. Şirketin havzadaki liman, demiryolu ve ocakları işletme imtiyazı 59 yıl yani 1970 e kadar uzatıldı.
3. Taahhüt etmesine rağmen bitirmediği tünel açma işinden dolayı af edilmiştir.
4. Demiryolu gelirinden devlete verdiği pay %40'tan %5'e indirilmiştir.
5. Liman gelirinden ödenen %8 pay kaldırıldı. 750 bin frangı aşarsa verecektir. Bu durum o zaman için imkansız görünmektedir.
6. Havzadaki terk edilmiş ocakları, devlete ucuz kömür satacağı vaadiyle bedava almıştır.
7. Hazineye ton başına ödenen 5 kuruşluk vergi 100 paraya indirilmiştir.
8. Hükümetin toz kömürden aldığı %10 pay kaldırılmıştır.⁹⁶

Havza tarihinin en ağır şartlı antlaşması olan bu antlaşmayla şirket havzada daha da güçlenmiş ve ortaklarına %50 kar dağıtmaya başlamıştır. Devlete ödediği vergilerin tümünden kurtulmuştur. Böylece kömür havzası adeta bir Fransız sömürgesi haline gelmiştir.⁹⁷

⁹⁵ Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında Emperyalizm 1848-1940*, Ankara: Aydınlik Yayınları, 1970, s.51-52

⁹⁶ Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin tarihi 1848-1940*, Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977,s.105-106

⁹⁷ Savaşkan, a.g.e., s.35

1.3.2.2. Havzada Belçika, Alman ve İtalyan Sermayeleri

Sarıcalar Şirketi, ocaklarının işletme hakkını bir süre sonra Abacı Pirikli adında tüccara vermiştir. Seferyadis adında maden mühendisi tarafından Kozlu'da lavuar yapılmış ancak Abacıoğlu'nun sermayesi ocakları işletmeye yetmemiştir. Bunun üzerine Belçika sermayeli "Bendekli Şirketi"⁹⁸ ocakların işletmesini almıştır.⁹⁹

Hügo İstines adında Alman milyarderinin Bendekli Şirketi'nin hisse senetlerini almasıyla ocakların işletilmesi I.Dünya Savaşı sonuna kadar Almanlar tarafından yapılmıştır.¹⁰⁰

I.Dünya Savaşı sonrası mütareke döneminde bu ocaklara İtalyanlar yerleşmiştir. İtalyanlar, "Türk Kömür Madenleri Anonim Şirketi" ni kurarak bütün ocakları, devletçe satın alındığı 1940 yılına kadar işletmişlerdir.

1.3.2.3. Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı A.Ş. (1914)

Havzada kurulan önemli şirketlerden biri de Kozlu Kömür Madenleri Osmanlı A.Ş.'dir. Bahriye Nazırının oğlu Mustafa Süreyya Bey'e olan 2500 liralık borcu ödeyemeyince mahkemece satılan Murat ve İhsaniye ocakları Yunan petrol tüccarlarından Arvanidis kardeşlerce satın alınmıştır. Şirketin sermayesi Yunanlı ve yerli Rumlarla bazı İtalyanlar tarafından temin edilmiştir.¹⁰¹ Mühendis Kronşandel Kozlu'daki bu ocakları işletmiştir. Arvanidis kardeşler, Kurtuluş Savaşından ve en son 1924 nüfus mübadelesinden sonra ocakları terk ederek Zonguldak'tan ayrılmışlardır.¹⁰² Şirket ocaklarında sonradan Türkiye İş Bankası'nın kurduğu Kozlu Kömür İşleri T.A.Ş. faaliyete geçmiştir.¹⁰³

⁹⁸ **Zaman**, a.g.e., s.59, şirketin adı "Bender-Ereğli Birleşik Kömür İşletmeleri A.Ş." olarak geçmektedir.

⁹⁹ **Özeken**, a.g.e., s.30

¹⁰⁰ **Savaşkan**, a.g.e., s.35

¹⁰¹ **Ahmet Ali Özeken**, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.36

¹⁰² **Zaman**, a.g.e., s.59

¹⁰³ **Özeken**, a.g.e., s.37

1.3.2.4. Havzada Yunan Sermayesi Maadin Osmanlı A.Ş. (1914)

Maadin Osmanlı Anonim Şirketi 31 Ocak 1914 (18 Kanun-ı sani 1329) tarihli irade ile Rus Harici Ticaret Bankası İstanbul şubesi müdürü Gospedin Laskaridis ve arkadaşı Raskalizof'un havzada yaptıkları incelemelerden sonra kurulmuştur. 150.000 Osmanlı lirası sermaye sahip olan şirketin kuruluş yeri İstanbul'dur. Şirketin İdare Meclisi başkanı Antoine Calvocoressi, başkan yardımcısı Vıtalı Camhı ve üyeler Nicolas Lascaridés, Nicolas Zarcalı ve Photus P. Lascaridés'tir.¹⁰⁴ Büyük bir petrol şirketleri olan Lazkaridis kardeşler, petrol nakleden gemileri için ucuz kömür temin etmek için "Maadin Osmanlı Anonim Şirketi"ni kurmuşlardır. Bu şirket vasıtasıyla kömür madeni işletmek amacıyla İnağzı mevkiinde ocak satın alarak havzaya Yunan sermayesini sokmuşlardır¹⁰⁵. Çaydamar ve Karıncadere mevkiinde (113,299 ve 362 nolu) üç ocakla işletmeciliğe başlamışlardır. Ancak I.Dünya savaşı sebebiyle şirket gelişmemiş ve böylece Yunan sermayesi havzayı terk etmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyet kurulduktan sonra Şirket faaliyetini "Maadin Türk A.Ş" adı ile 299 nolu (Çaydamar) ocakta sürdürmüştür.¹⁰⁶

1.3.2.5. Havzada Rus Sermayesi

Havzayla ilgilenen bir diğer yabancı sermaye de Rusya olmuştur. "Rus Harici Ticaret Bankası" müdürlerinden Fuks¹⁰⁷ ile Gospodin Laskaridis ve Raskalizof Havzaya gelmişlerdir.¹⁰⁸ Zonguldak'ta Karınca Dere'de üç ocak (113, 299, 362 nolu) satın almışlardır.¹⁰⁹ Fransız halkından ve maden mühendislerinden Meussieux Vitalis bu ocakları işletmeye memur kılınmıştır. Ancak I.Dünya savaşının

¹⁰⁴ Genç, a.g.t., s.254

¹⁰⁵ İmer, a.g.e., s.30

¹⁰⁶ Zaman, gös.yer.

¹⁰⁷ Ahmet Ali Özeken, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944, s.53

¹⁰⁸ Enver, a.g.e., s.25

¹⁰⁹ Özeken, a.g.e., s.53

başlaması üzerine Vitalis havzadan ayrılmıştır.¹¹⁰ Sovyet inkılabının da etkisiyle Rusya ocaklardaki faaliyetlerine son vermiştir.

Rusya harp sırasında 1915 yılı içinde birkaç defa Ereğli Kömür Havzası'nın limanlarını bombalayarak büyük tahribat yapmıştır. Bu tahribat ve harbin genel sonuçları nedeniyle kömür istihsali büyük ölçüde düşmüştür. Havzada istihsali arttırmak amacıyla kurulan ve Langue adında¹¹¹ Alman bir albayın idare ettiği "Harp Kömür Merkezi" adındaki idare de kömür üretimini arttıramamıştır.¹¹² Aşağıdaki tablo bu durumu açıkça göstermektedir.¹¹³

Tablo 4: Harp yıllarında istihsal (1000 ton itibariyle)

Yıllar	Maden kömürü
1913	826
1914	651
1915	420
1916	408
1917	148
1918	186

Tablodan da anlaşılacağı gibi, özellikle 1916 yılından sonra kömür üretiminde büyük bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla emperyalist güçlerin savaş sırasındaki havzaya yönelik tutumu kömür üretimini olumsuz etkilemiştir. Ancak savaşın sona erip mütarekenin imzalanmasıyla üretimde gözle görülür bir artış olmuştur. (Bknz. Tablo 5)

¹¹⁰ İmer, a.g.e., s.31

¹¹¹ Zaman, a.g.e., s.62

¹¹² Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: TTK Basımevi, 1994, s.78

¹¹³ Eldem, a.g.e., s.82

1.3.2.6. Ereğli Şirketi'nden Sonra Havzada İkinci Fransız Sermayesi

Ereğli'de Kara Mahmut adında şahsa ait olup Halil Paşa tarafından işletilen Çamlı Ocağı, işletmek amacıyla Gühas adında yerli bir tacire verilmiştir. Ancak meydana gelen grizu nedeniyle 21 işçi ölmüş ve böylece zaten sözleşmesi de tasdik edilmemiş olan şahıs, Maden müdüriyeti tarafından havzadan çıkarılmıştır. Bunun üzerine Halil Paşa ocağı tekrar Fransız Grubuna vermiştir.¹¹⁴

I.Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ocak tekrar Halil Paşa'nın idaresine geçmiştir. Harbin sonu ve mütareke zamanında bu Fransız Sermaye Grubu, Zonguldak'ı işgal eden Fransız askerlerinin yardımıyla Çamlı ocağını ve Ereğli'yi işgal etmiştir.¹¹⁵ Bu durum üzerine Ereğli'deki hükümet konağı Süleymanbeyler adındaki köye taşınmıştır. Ancak bir süre sonra Fransızlar Ereğli'yi ve Çamlı ocağını terk etmişlerdir.¹¹⁶ Daha sonra Milli Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi döneminde Çamlı mevkiinde bulunan 138 nolu kömür ocağı Kara Mahmutoğulları'nın varislerine intikal etmiştir.

1.3.2.7. Havzada Üçüncü Fransız Sermayesi

Leon For adında Fransız bir sermayedar, İncivez ve Kozlu Çataldere'de iki maden ocağı işletmeye başlamıştır. Ancak I.Dünya Savaşı nedeniyle havzadan çekilmiştir. Mütareke döneminde Fransızların Zonguldak'ı işgali sırasında yeniden ocakları işletmeye başlamıştır. Fakat daha çok İstanbul'daki ticaretiyle uğraştığı için havzadan ayrılmıştır.¹¹⁷

Buradan yabancıların havzada ne amaçla yer aldıklarını anlamak mümkündür. Dolayısıyla ortamın kendileri için elverişli olup olmadığına bakarak havzaya girmişler, aleyhte bir durum gördüklerinde ise havzadan çekilmişlerdir. Yani tamamen kendi ekonomik çıkarlarına göre hareket etmişlerdir. Ereğli Şirketi ile havzaya giren Fransız sermayesi, havzada en uzun süre kalan yabancı sermaye

¹¹⁴ İmer, a.g.e., s.31

¹¹⁵ Savaşkan, a.g.e., s.37

¹¹⁶ İmer, a.g.e., s.32

¹¹⁷ İmer, gös.yer.

olmuştur. Nitekim çalışmamızın ikinci bölümünde de ifade edileceği gibi 1937 yılına kadar havzada ocak işletmiştir.(Bkz.2.1.3.2)

1.3.2.8. Galata Kömür Tüccarlarının Rollerini

Galata kömür tüccarları ocak işletmek yerine daha çok kömür ticaretiyle uğraşmaktadırlar. Dolayısıyla Türk madenciler ocakları işletebilmek için gerekli olan sermaye ve kömürün satışı konusunda Galata Kömür tüccarlarına muhtaçtırlar. Bundan dolayı Galatalı Tüccarlar Türklerin elindeki kömür ocaklarını istismar etmektedirler.

Kömürün düşük fiyata alınıp pahalıya satılmasıyla alınan paralar zar zor madencilerin eline geçtiğinden bu durum ocakların işletilmesini güçleştirmektedir. Böylece yabancı sermaye adeta madencileri sömürerek, havzadaki amacını açıkça göstermiş olmaktadır.¹¹⁸

Hazine-i Hassa döneminde yıllık üretim hiçbir zaman 50.000 tonu bulmamışken¹¹⁹, Bahriye Nezareti, Meşrutiyet Dönemi, Harp ve Mütareke yıllarında (1865-1920) gözle görülür bir artış olmuştur. Bunun nedeni yukarıda da ifade edildiği gibi, 1882 yılından itibaren madencilerin çıkarılan kömürün % 60'ını devlete, % 40'ını da serbest piyasaya satmalarına izin verilmesidir. Gerçekten de bu tarihten itibaren havzaya büyük bir yabancı madenci akını olmuş ve bu da kömür üretimini arttırmıştır. I.Dünya Savaşı ve mütareke dönemlerinde her ne kadar üretim biraz düşse de, 1920 yılına doğru artan bir ivme göze çarpmaktadır. Bu durum aşağıdaki tabloda görülmektedir.¹²⁰

Tablo 5: 1865-1920 Yılları Arası Kömür Üretimi

YIL	TON	YIL	TON
1865	61.145	1905	622.165
1870	64.347	1910	764.397
1875	142.321	1915	420.326
1880	55.801	1916	208.202
1885	79.221	1917	158.203
1890	148.540	1918	186.056
1895	150.944	1919	380.901
1900	420.460	1920	569.370

¹¹⁸ İmer, gös.yer.

¹¹⁹ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak...*, a.g.e., s.120

¹²⁰ Enver, a.g.e., s.27

BÖLÜM II

CUMHURİYET DÖNEMİ EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılmasıyla Ereğli Kömür Havzası'nın yönetimi Milli Hükümet'e geçmiştir. Ancak bu tarihlerde Havzanın durumu hiç de iyi değildir. Fiilen Fransız askerlerince işgal altında olan kömür havzasından çıkarılan kömürler İstanbul'da kurulan “İhtilâf Kuvvetleri Kömür Komisyonu” tarafından istediği gibi tasarruf edilmektedir. Havzada Fransız ve İtalyan kolonilerinin yanında bir de Pontus hizbi ortaya çıkmıştır. 8 Mart 1919'da Zonguldak'a 400 Fransız askerinin gönderilmesiyle azınlıkların taşkınlıkları artmış, Rumlar Ereğli işgalinde düşmanla hareket etmişlerdir. Hatta Fener Rum Patrikhanesi'nce Zonguldak'a iki papaz gönderilerek asayiş bozmak için propaganda yapmışlardır.¹ Dolayısıyla havza resmen talan edilmekte ve millî kaynaklarımız yabancılar tarafından sömürülmektedir.²

300 adete yakın kömür ocağı bulunan havzada üretim ilkel şartlarda yapıldığından yıllık bir milyon tonu bulmamaktadır. Ocakların idaresi Fransız ve İtalyan şirketlerine aittir. İşçinin sağlığı için herhangi bir tedbir alınmadığı gibi yeterli ücret de verilmemektedir. Çok zor şartlarda çalışmak zorunda kalan köylü işçiler, sağlık ve temizlik bakımından mağdur oldukları gibi rahat edebilecekleri yatakları dahi yoktur. Yedikleri tek gıda ise mısır unundan yapılan “malay”dır.³ İş yerinde çalışırken giydikleri elbiselerle tekrar köylerine dönmektedirler.

İşçiler köylerine dönerlerken yanlarına dinamit almaktadırlar. Bunun sebebi, iki üç ay köyünden ayrı kalan işçilerin, çok zor şartlarda çalıştıklarından, köye yaklaştıklarında dinamitleri patlatıp sağ salim olarak köye döndüklerini haber

---

¹ **Günay Çağlar**, “Bahr-ı Siyah Ereğlisi Kömür Havzası ve Asayiş(1918-1919)”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (2), 1995, s.22

² **Bahri Savaşkan**, *Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: İlkadım Matbaası, 1993, s.40

³ Yöreye ait mısır ununun kaynar suya atılmasıyla yapılan bir tür yiyecek.

vermeleri ve böylece köylülerce sevinç içinde karşılanmalarındır.⁴ Bu durum bile hem çalışan işçinin hem de onları dört gözle bekleyen ailelerinin hangi psikolojide olduklarını çok çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir.

Bu dönemde kömür havzasında var olan üç kuruluş havzanın gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu kuruluşlar Zonguldak Maadin Mühendisi Mektebi Âlisi, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ve Türkiye İş Bankası'dır. Özellikle İş Bankası 1927 yılında havzaya girerek çağdaş yöntemlerle, satın aldığı ocakları işletmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak başta Fransız sermayeli Ereğli Şirketi olmak üzere diğer yabancı şirketler ocakları ilkel şartlarla ve en önemlisi gayr-i insani yöntemlerle işletemeyeceklerini anlamışlardır.⁵ Bu durum aşağıda verilen başlıklarda ayrıca izah edilecektir.

2.1. Millî Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi Dönemi (İktisat Vekâleti Yönetimi 1920-1940)

I.Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında memleket harap hale gelmişti. Savaş nedeniyle çalışan nüfusun üretim alanlarından ayrılmak zorunda kalması iktisadi hayatı da olumsuz etkilemişti. Bu nedenle TBMM.'nin ilk gayesi, savaş masraflarının iyice artması ve ülkenin gelir kaynaklarının azalması üzerine, ekonomik hayatı yeniden canlandırmak olmuştur.

Savaş devam ederken bütün millî kaynakları savaş gücünü arttırmak için seferber etmek gerekliydi. Bu nedenle öncelikle üretimi arttırmak için askerlikten tecil ve mükellefiyet tedbirleri alınmıştır. Ardından milli bir ekonomi politikası oluşturmak için "**İktisat Vekâleti**" kurulmuştur. Böylece tüm ekonomik faaliyetler bir çatı altında toplanmıştır. Mahmut Celâl Bey (Bayar) Ağustos 1920'de bu vekâletin başına getirilmiştir.⁶

İktisat Vekâleti konunun önemine binaen, daha hükümet programı bile kabul edilmeden ülkenin ekonomisiyle alakalı bütün kesimlerinin katılımını

⁴ Cemallettin Bildik, *Kömür İşçileri*, Zonguldak: E.K.İ., 1950, s.16-17

⁵ Savaşkan, a.g.e., s.42

⁶ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: TTK Basımevi, 1994, s.158

sağlayacak bir kongrenin hazırlıklarına başlamış ve 17 Şubat ile 4 Mart 1923 tarihlerinde “**İzmir İktisat Kongresi**”ni toplamıştır. Dolayısıyla kongrede ortaya konan temennilerden çoğu kabul edilerek Millî Hükümet’in ekonomi politikaları belirlenmiştir. Ülkemizin sanayileşme hareketi, devletin teşviği ve himayesi altında, özel teşebbüsün gayretine bırakılmış ve bu uzun zaman devam etmiştir. Ancak ne zaman ki, özel teşebbüs özellikle ağır sanayi kurma konusunda yetersiz kalmışsa, devlet bizzat müdahale ederek bu kalkınmayı da hızlandırmıştır. Nitekim Atatürk’ün “**Devletçilik İlkesi**”nin uygulanması bunun sonucudur.

Ülkemizin bütün ekonomi temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi, ekonomik meselelerle alakalı ele aldığı meselelerin çeşitliliği ve bunların çözümü için teklif ettiği tedbirler bakımından çok önemli bir toplantı olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra ülke için takip edilmesi gereken ekonomi politikalarının neler olacağı da bu kongrede belirlenmiştir.⁷

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra yeni Türk Devleti’nin ekonomik politikaları şu üç temele dayandırılmıştır:⁸

1. Yabancı şirketler elindeki imtiyazları satın alarak millileştirmek
2. Endüstrileşmeye gidilirken, ulaşım için memleket yollarını bir plana göre yapmak
3. Devletçilik ilkesine göre yurdun doğal kaynaklarını tespit ederek nerelerde hangi endüstri tesislerinin kurulabileceğini ekonomik koşullara göre planlamak. Devletin yapacağı ve işletecekleri yanında bu plana göre özel teşebbüse imkan sağlamak.

1920-1933 yılları yeni Türk Devletinin ekonomi konusunda hazırlık yıllarıdır. Bu dönemde imtiyazlı yabancı şirketlerin elinde bulunan bütün işletmeler devlet tarafından satın alınarak **millileştirme** yoluna gidilmiştir. Devlet bizzat müteşebbis olarak iktisadi hayata katılmamıştır. Ancak ekonomiye geniş ölçüde müdahale ederek klasik devlet hizmetleri ötesinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda hizmet ederek ılımlı devlet niteliğini teşkil etmiştir.

1933 yılına kadar Hükümet tarafından, ekonomik kalkınma için özel teşebbüs hep teşvik edilmiş, bu konuda her türlü tedbir alınmıştır. Ancak buna

⁷ Eldem, a.g.e., s.160

⁸ A.Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: TTK Basımevi, 1989, s.14

rağmen sanayileşme konusunda istenen düzeye ulaşamamıştır. Bunun sebepleri şunlardır: a) Umumi gelir seviyesinin çok düşük olması b) Müteşebbis sayısının yetersizliği c) Teknik bilgi yetersizliği d) Yabancı sermayenin olumsuz davranışı ve bu sermayeye karşı oluşan güvensizlik e) 1929'a kadar sanayinin dışa karşı himayeden yoksun olması f) Özel teşebbüsün teşviklere rağmen yapabildiği yatırımların yetersiz olması.⁹ 1929-1930 Dünya Ekonomi bunalımının etkisi, ekonomide yeni bir takım tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. 1933 yılında hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1934 yılında uygulamaya konmuş ve başarılı olmuştur. Bu dönemde devlet ekonomik hayata bizzat müteşebbis olarak katılmış ve önemli devletleştirme işleri yapmıştır. İşte bunlardan bazıları, Ereğli Limanı, Zonguldak-Çatalağzı demiryolu ve kömür madenleri işletmeleridir.

2.1.1. Himayeci Dönem (1920-1925)

Ereğli Kömür Havzası'nın idaresi Millî Hükümet'e geçtiğinde henüz ülkemizin bağımsızlığı sağlanamamıştı. Meclisin açılmasıyla bir nebze olsun ulusal irade temsil edilmeye başlanmış fakat asıl önemli olan ulusal bağımsızlığı sağlamaktı. Buna rağmen kömür havzası ihmal edilmemiş, gerek çalışan işçinin durumu, gerekse kömür üretimi tekrar ele alınarak önemli çalışmalar yapılmıştır. Aşağıda izah edileceği üzere 1921 yılında çıkarılan "151 sayılı Amele Kanunu"¹⁰ ile 1923 yılında kabul edilen "Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandığı Talimatnamesi" bunların en önemlilerindedir. Ayrıca 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde havzayla yani milli kaynaklarla alakalı çok önemli kararlar alınmıştır. Nitekim bu konuyla da ilgili aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

Millî Hükümet'in neden havzayla ilgilenmesi gerektiğini anlamak için Saltanat devrinde havzada kömür işleten yerli ve yabancı işletmecilerin sayısına bakmak bize ayrıca bir fikir verecektir.

⁹ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları, 1990, s.298

¹⁰ http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=61, bkz. Ek:4

Tablo 6: Saltanat Devrinde Havzada Ocak İşleten Yabancı ve Yerli Şahısların Sayısı¹¹

Yabancı Şahıslar		Yerli Şahıslar
Zonguldak Mevkii	36	9
Kozlu	13	15
Kilimli	16	8
Ereğli	4	9
Amasra	10	4
Toplam	79	45

Tabloya baktığımızda havzanın genelinde yabancı işletmeci sayısının yerli işletmeci sayısından fazla olduğu görülür. Bu durum öz kaynaklarımızın hangi oranda yerli işletmeciler tarafından değerlendirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Saltanat devrinde sadece madencilik değil, kömürün ihtisas işleri hatta işçilik dahi yabancıların tekelinde idi. Havza köylüsüne düşen ise az kazançlı amelelikti. Ocaklardaki mühendisler, yardımcıları, çavuşlar, ustabaşları, memurlar vs. çoğunluk yabancıardan oluşmaktaydı.¹² Havzanın işletmeciler bakımından durumu bu iken, üretilen kömür miktarına baktığımızda durum daha vahim gözükmetedir. Nitekim aşağıda bölüm içinde verilen tablolarda bu durumu görebilmek mümkündür.

Bağımsızlık mücadelesi veren bir toplumun savaş sonrası tek başına ekonomik kalkınmayı sağlaması mümkün değildir. Bu gerçeği gören Millî Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi hemen İzmir İktisat Kongresi'ni (1923) toplamış, İş Bankası'nı (1924) kurmuş ve Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu (1927) çıkarmıştır. Bunları yaparken aynı zamanda özel teşebbüsü de desteklemiştir. Dolayısıyla Millî Hükümet, daha tam bağımsızlık bile sağlanmadan, öncelikle ekonominin önemine binaen havzayı ele almış ve ülkemizin sanayisinde çok önemli bir yeri olan kömürün üretimiyle yakından ilgilenmiştir. Savaştan çıktıktan hemen sonra havzaya korumacı bir şekilde girerek kömür üretimini arttırmıştır.

¹¹ *Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, Zonguldak: Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası, 1933, s.129-132

¹² *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.137

Ereğli Kömür Havzası'nın bu döneminde, Millî Hükümet'in ve hemen ardından kurulan Cumhuriyet İdaresi'nin önemli işler yaptığını görüyoruz. Tüm olumsuz şartlara rağmen havza ihmal edilmemiş ve özellikle önceki dönemlerde pek önemsenmeyen işçilere yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Kömür üretimiyle alakalı sosyal düzenin temelleri atılmış, hususi milli sermayeye dayalı olarak teknik ıslahat ve kalkınmaya önem verilerek havzadaki kömür üretimi arttırılmıştır. Bu hususlar aşağıda verilen başlıklar doğrultusunda izah edilecektir.

2.1.1.1. İşçi Hastanesi ve Amele Kanunu

Osmanlı Devleti zamanında kabul edilen Dilaver Paşa Nizamnamesi ile aslında havzada çalışan işçilere yönelik bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunların tam olarak uygulandığı söylenemez. Çünkü bu nizamnamenin tatbikini kontrol eden memurlar birtakım menfaatler peşinde idiler. Meşrutiyetin ilanı sonrası kömür şirketleri işçilerin tedavisi için hastane veya dispanser açmışlardı. Fakat yapmış oldukları masrafları kömür işçilerinden tedarik etmişlerdir. Doğal olarak bu durum işçilerde huzursuzluğa neden olmuş ve havzada trenlerde ve ocaklarda çalışan işçiler işlerini terk etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti havzaya Musul gambotu (1866-1909) ile avcı taburları sevk etmiş ve Conte Vitalis'i de havzaya göndermiştir. Ereğli Şirketi'nin işçilerin taleplerini kabul etmesiyle olay sona ermiştir. Buna rağmen işçilerin istekleri yerine getirilmemiştir.¹³

I.Dünya Savaşını müteakip imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine istinaden işgal kuvvetleri derhal Anadolu'yu işgale başlamışlardı. Bunun sonucu olarak Fransızlar 8 Mart 1919'da Zonguldak'a asker çıkarmışlar¹⁴, 8 Haziran 1920'de Ereğli'yi ve 18 Haziran 1920'de Zonguldak'ı resmen işgal etmişlerdir.¹⁵ Bu işgaller sonrası kömür havzası olumsuz olarak etkilenmiştir. Nitekim aşağıdaki tabloda görüleceği gibi işgalle beraber kömür üretimi büyük bir düşüş yaşamıştır.

¹³ Ümran Nazif Yiğitler, *Kömür Havzasında Amele Hukuku*, Zonguldak: 1943, s.21

¹⁴ Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.30

¹⁵ Sarıkoyuncu, a.g.e., s.55-57

Tablo 7: Havzada Üretilen Kömür Miktarı 1919-1921¹⁶

YIL	Üretim / Ton
1919	380.901
1920	569.370
1921	342.041

Millî Hükümet, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Ereğli Kömür Havzası'nı ihmal etmemiş, ilk iş olarak yıllardır kötü idareden dolayı ezilmiş olan işçilerin durumunu dikkate alarak onlarla ilgili düzenlemeler yapmıştır. Bunlar;

1. Acil olarak bir işçi hastanesi inşa etmek
2. İşçinin haklarını koruyacak bir kanun çıkarmak

Bunun sonucu olarak Ağustos 1920'de Meclis-i Mebusan'ca verilen karar gereği Zonguldak'ta 50 yataklı bir hastane inşa edilip açılmıştır. İşçilerin tedavileri için doktorlar atanmıştır. Sonradan bu hastane memleket hastanesi olarak kullanılmaya devam etmiştir.¹⁷

Millî Hükümet'in işçiler lehine yaptığı bununla kalmamış, havzada çalışan amelenin hakkını korumak için bir de kanun çıkarmıştır. Bu kanun aynı zamanda Milli Hükümet'in çıkardığı ilk iş kanunudur. 16 Ağustos 336 (1920) tarihinde, Umuru İktisadiye Vekili Celâl Bey (Bayar), Ereğli Maden Müdüriyetine bir telgraf çekerek, TBMM kömür işçisi için kanun hazırlamakta olduğunu, bunun için işçi-işveren ilişkileri hakkında bilgi verilmesini istemiştir.

Ereğli Maden Müdürü Hüseyin Fehmi Bey, 14 Eylül 336 (1920) tarihinde, Umuru İktisadiye Vekili Celal Beye (Bayar) çektiği telgrafta gerekli bilgiyi hazırlayarak gönderdiğini bildirmiştir.¹⁸

Yapılan çalışmalar sonucu **10 Eylül 1921** yılında çıkarılan kanun, Ereğli Havza-i Fahmiyesi Müdürlüğü aracılığıyla maden işçilerine 22 Eylül 1921 yılında

¹⁶ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.172

¹⁷ **Hüseyin Fehmi İmer**, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihiçesi*, Zonguldak: C.H.P.Zonguldak Halkevi Yayınları, 1944, s.34

¹⁸ **Sina Çıladır**, *Zonguldak Havzasında Emperyalizm 1848-1940*, Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970, s.58

duyurulmuş ancak “Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı” kuruluncaya kadar kağıt üzerinde kalmıştır.¹⁹

151 sayılı Amele Kanununun işçilere getirdiği haklar şunlardır:²⁰

1. Ocak çevresinde işçi koğuşları ve hamamlar inşa edilecek
2. İşçiler için yardım sandıkları kurulacak
3. İşçilerin tedavisi için hastane ve eczaneler yapılacak
4. İş esnasında yaralananlara ve ölenlerin ailelerine mahkeme kararı göre tazminat verilecek
5. İşçiler 8 saatten fazla çalıştırılmayacak, fazla çalışanlara fazla ücret verilecek ve belirlenen asgari ücretten aşığı ücret verilmeyecek
6. İşçinin davalarını ücretsiz olarak takip için İktisat Müdüriyetinde bir avukat bulundurulacak

Kanun çıkarıldı ancak uygulanması sırasında bir takım problemler ortaya çıkmıştır. İlk olarak bu kanunun ülkedeki diğer madenlerde çalışan işçileri kapsayıp kapsamadığı meselesidir. Bununla ilgili olarak Yüksek Temyiz Mahkemesinin 4 Aralık 1929 tarihli kararıyla kanunun sadece Zonguldak havzasındaki maden işçilerini kapsadığı belirtilmiştir.²¹

Diğer bir mesele de, havzadaki kömür ameleleri arasında ve diğer iş esnasında meydana gelen kazalarda, ocak içindeki veya dışındaki amelenin bu kanundan yararlanıp yararlanmayacağı, liman ve demiryollarındaki işçilerin durumunun da ne olacağı belirsiz bir durum arz etmektedir. Bununla ilgili olarak 31 Kanunusani 1340 tarih (1924) ve 37 sayılı açıklama yapılmış ama yapılan açıklama ilmi bir açıklama olmayıp tamamen kömür işçisi lehine yapılan bir açıklamadır.²² Dolayısıyla bu belirsizlik havzanın devletleştirildiği zamana kadar sürmüştür.

¹⁹ **Ekrem Murat Zaman**, *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 2004, s.66

²⁰ **İmer**, a.g.e., s.35

²¹ **Yiğitler**, a.g.e., s.22

²² **Yiğitler**, a.g.e., s.22-24

2.1.1.2. Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandığı

Cumhuriyet Hükümeti 22 Temmuz 1339 (1923) tarihinde, 151 sayılı Amele Kanununun dördüncü maddesine dayanarak “Zonguldak Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandıkları” teşkilatını kurdu.²³ İcra Vekilleri Heyeti tarafından 22.07.1923 tarihinde onaylanan bu yönetmelikle²⁴, Amele Kanunu uygulanmaya başlanmış ve Aralık 1923’te “Amele Birliği Binası” açılmıştır.²⁵ Sandığın kuruluş amacı şöyledir:²⁶

1. Yaralılara ve yaralıların ailelerine
2. Hastalara ve hastaların ailelerine
3. Muhtaç ailelere
4. Eceli ile ölenlerin cenaze işlerine
5. Herhangi bir nedenle yevmiyesini alamayan ameleye temel ihtiyaçlarını temin için borç para yardımı şeklindedir.

“Amele Birliği Yardım Baremi ve Tatbikine Dair Talimat”ın yedinci maddesinde belirtildiği üzere yapılacak yardımlar şunlardır.²⁷

1. Hasta işçilere yardım
2. Doğum yardımı
3. Ölenlerin gömülme masrafı için yardım
4. Nekahat devresi ve hava tebdili için yardım
5. Verem ve uzun süren ve hastanelerde tedavisi kabil olmayan sair hastalıklar için yardım
6. Havzada bir daha çalışmamak üzere cüzdan terk edenlere son yardım
7. Ölenlerin ailelerine yapılacak son yardım
8. Kazazede ameleye avans yoluyla yapılan yardım
9. Ödünç para vermek (İkraz) suretiyle yardım

²³ *Cumhuriyetin On Yılında*, a.g.e., s.188

²⁴ **BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.1. / Yer No. 7.25.10) 22.07.1339(1923), 14 maddeden oluşan bu yönetmelik için bkz. **Ek:5**

²⁵ **Zaman**, a.g.e., s.67

²⁶ **Yiğitler**, a.g.e., s.59

²⁷ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.195

Bu bilgilerden de anlaşılıyor ki, ameleye yapılacak yardımlar:

a) Nakdi yardım

b) Muayene ve tedavi yardımı olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁸

a) Nakdi yardım : İşçiye veya ailesine doğrudan doğruya para ile yapılan yardımdır. İşçiler çalışmadıkları zaman maaş veya ücretleri işliyorsa bu yardımdan yararlanamamaktadırlar. Beş günden aşağı süren hastalıklar için nakdi yardım yapılmamaktadır. Ancak hasta işten beş günden fazla ayrı kalırsa alacağı nakdi yardım ilk günden itibaren hesaplanmaktadır.

b) Muayene ve tedavi yardımı : Bakımı işçiye ait olan aile ve çocuklarının Amele birliği hekimlerince muayene ve tedavisi, ilaç parası, mütehasıs ücreti, tedavi için İstanbul hastanelerine gönderilmesine lüzum hasıl olanların hastane ücretleriyle yol masraflarının birlik tarafından ödenmesi şeklinde yapılır. Bunun için işçinin daimi veya geçici olmasına bakılmaz. Her iki işçi sınıfı da bundan yararlanmaktadır. Ancak işçinin bir aydan fazla izinsiz işini terk etmemiş olması ve müessesedeki kadrolarda mevcut olması gerekmektedir.²⁹ Aşağıdaki yardım barem cetvelinde işçilere yapılan dokuz kısımdan oluşan bu yardımlar görülmektedir.³⁰

Resim 1: İşçilere Yapılan Yardım Barem Cetveli

Yardım Barem Cetveli																						
1 inci kısım		2 inci kısım		3 üncü kısım		4 üncü kısım	5 inci kısım	6 ıncı kısım	7 inci kısım	8 inci kısım	9 uncu kısım											
Hasta işçilere yardım		Doğum yardımı		Ölüm yardımı																		
Hastanede bakılanlar	Ayakta bakılanlar	Diğer taksitler		Birinci taksit		Tedaviden sonra nekahet ve hava tebdili için yardım	Verem ve hastalıkları uzun sürenlere yardım	Havzada bir daha çalışmamak üzere eüzdün bırakanlara son yardım	Ölenlerin ailelerine son yardım	Kazazede işçilere avans yardımı	Kıraz yardımı											
Bekâr	Evlî	Çocuklu	Bekâr	Evlî	Çocuklu	Büyükler için	10 yaşına kadar çocuklar için															
2- Muvakkat işçi	1- Daimî işçi	1/4	1/3	1/2	2/3	1/3	1/2	1/4	1/3	5 × 2,5 = 12,5	5 × 5 = 25	10 L.	20 L.	15 L.	7,5 L.	5 L.	1- Hava tebdilindeki azami miktara ilâveten her hizmet senesi için % 20, 10 seneden sonraki hizmet seneleri için % 30, 20 seneden sonraki hizmet seneleri için % 40 ilâvesile	2- Birinci kısımdaki nispetler dairesinde azami bir aylık	1- Hava tebdilindeki azami miktara ilâveten her hizmet senesi için % 20, 10 seneden sonraki hizmet seneleri için % 30, 20 seneden sonraki hizmet seneleri için % 40 ilâvesile	Çocuklu kadına : Bir aylık tam hazaç Çocuklu kadına : 16 yaşından küçük her çocuk için birer aylık	Bu gibi mensup oldukları iş müesseselerinden alacakları tazminatın mahsup edilme üzere avans para verilir	1- Evlenmelerde 2- Mektep takitsitleri için 3- Muhtaç ve fakir düğün anne, baba gibi yakınlarına bakmak için 4- Afetlere maruz kalanlar için 5- Nekahet ve hava tebdili için 6- Ailelerini celp için
Not : F. heyet kararıyle değişmiştir.																						

²⁸ Yiğitler, a.g.e., s.63

²⁹ Yiğitler, gös.yer.

³⁰ Yiğitler, a.g.e., s.70

Yardım Barem Cetveli'nde görüldüğü gibi işçilere dokuz farklı yardım yapılmaktadır. Yine burada dikkati çeken diğer bir husus, yardımların daimi ve münavebeli işçilere göre değiştiğidir. Yapılan yardımlar ilk dört ve altıncı kısımda değişip beşinci, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu kısımlarda ise aynıdır. Bunun sebebi münavebeli işçilerin bir ay veya bir buçuk ay ocaklarda çalışıp aynı süre kadar köylerinde kalmalarındandır. Dolayısıyla sürekli havzada kalmayan bu işçiler çalışmadıkları dönemle alakalı ücret de almamaktadırlar. Köylerinde tarım ve hayvancılıkla uğraşarak geçimlerini sağlamakta böylece aile bütçelerine katkı sağlamaktadırlar.

2.1.1.3. Deniz İşçileri Derneği (1924)

Zonguldak Kömür Havzası'nda üretilen kömür iki şekilde vapurlara nakledilip yükleniyordu:

1. Zonguldak limanında vinç, seri yükleme aleti, mavunalarla³¹
2. Amasra'dan Ereğli'ye kadar uzanan bütün sahillerde açık denize maruz maden oluklarından kayıklarla

1925 yılından sonra yabancı kömür şirketlerinin havzaya gelmesi, kömür üretiminin artması ve kömürün dış memleketlere sevk edilmesi üzerine Ereğli ayrı bir önem kazanmıştır. Ereğli limanını dolduran yerli ve yabancı gemilere, Çamlı ve Kireçlik ocaklarından çıkarılan kömürler kayık ve mavnalarla yüklenmiştir. Bu dönemde herkes yörede “**tahmilatçılık**” denen kömür yükleme ve boşaltma kayıklarında kürekçi veya hamal olarak çalışmaktadır. Böylece kayığı ve mavnası olanlar, geniş bir kitleye hitap edip, onları istedikleri gibi kontrol etmektedirler. Bu durum ocakların devletleştirildiği 1940'lı yıllara kadar sürmüştür.³²

Kömürün nakliyesiyle alakalı ikinci kısım Ereğli halkıyla alakalı olup bu teşkilat havza kurulduğundan beri bir **kahya** tarafından işletilmektedir. Bu durum işçi için tam bir felakettir. Çünkü kahya istediği gibi davranabiliyordu. Bu nedenle Cumhuriyet Hükümeti havzadaki kömür nakliye işçilerini yani “deniz amelesini”

³¹ Limanlarda, şamandıralara bağlı olarak yükleme ve boşaltma yapan gemilerden, kıyılara römorkör yedeğinde yük götürüp getiren 40-60 ton arasında yük alabilen tekne.

³² **Mübeccel B. Kıray**, *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000, s.93-94

örgütlemiştir.³³ 1924 yılında “kahyalık teşkilatı” kaldırılarak yerine “Havza-i Fahmiye Deniz İşçileri Derneği” kurulmuştur. Bu derneğin işçilere sağladığı haklar “Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası” adlı kitapta şu şekilde belirtilmiştir:

1. İşçi ücretleri peşin olarak ödenir. İşçi işini bitirir bitirmez parasını alır. Arada hiçbir aracı yoktur.
2. Ereğli’de bulunan dispanser bütün işçilerle ailelerini ücretsiz tedavi eder, ilaçlarını ücretsiz verir. Deniz işçisi hangi mevkide bulunuyorsa o mevkideki sihi müesseselerde tedavi olur, yardım görür.
3. Hastalık ve kaza halinde işçinin bulunduğu yerdeki yardım sandığından kendisi ve ailesi de yardım görür.³⁴

2.1.1.4. İzmir İktisat Kongresi (1923)

T.B.M.M. Hükümeti’nin başlıca amacı ülkenin bağımsızlığını sağlamaktır. Bunun için ülkeyi işgal eden düşmanlara karşı amansız bir mücadele vermiştir. Ancak Mustafa Kemal’in Atatürk’ün ifadesiyle “*Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner.*” Dolayısıyla siyasi zaferin kalıcı olması ekonomik başarıya bağlıdır. Bu nedenle konunun önemine binaen Lozan Konferansı’na ara verildiği bir anda 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında “**İzmir İktisat Kongresi**” toplanmıştır.³⁵ Ülkemizin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi kesimini temsilen kongreye katılan 1135 kişi “**Misak-ı İktisadi Esasları**”nı belirlemiştir.³⁶

Kongrede ülkemizin maden meseleleri görüşülürken, kömüre ve Ereğli Kömür Havzasıyla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu durum havzanın ülke ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

³³ Sina Çıladır, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi 1848-1990*, Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977, s.144

³⁴ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e.,s.199

³⁵ Afetinan, a.g.e., s.12

³⁶ Afetinan, a.g.e., s.19

Kongrede bu konuyla ilgili yer alan maddeler şunlardır:

Madde 6 : Kok ve antrasit cinsleri müstesna olmak üzere ihtiyacımızı temin eden maden kömürlerimizin ecnebi maden kömürleri rekabetine karşı himayesi

Madde 8 : En mühim ve zengin kömür havzamız olan Ereğli-Zonguldak havzasıyla Soma ve diğer umum kömür havzalarımızın halihazırdaki elim vaziyetlerinin ıslahını temin edecek tedabir ittihazı ve bu meyanda Zonguldak havzasındaki Kozlu ve Kilimli şömendöferlerinin nefsi Zonguldak'taki şömendöferlerde yapıldığı gibi geceli gündüzlü işletilmesi ve bu mahallerdeki şömendöfer ücretleriyle Zonguldak limanı rüsumunun tenzili çaresinin takarrisi ve bütün müessesat-ı milliye ile şömendöferlerimizin ve yerli fabrikalarımızın ve seyr-i sefaın şirketleriyle ziraat makinelerinin yerli kömürü sarf ve istihlak eylemelerinin temini.

Madde 9 : Ereğli-Zonguldak kömür havzası için tetkiki himmet ve zaman sarfını icap eden diğer noktalar da şunlardır:

A. Havzanın tabakatülarz vaziyeti ve haritalarının iyice tesbiti.

B. Maden ocaklarının halihazırdaki hudut, vaziyet-i hukukiyeleri tayin ve tesbit edilerek münazaat-ı hazırayı kaldıracak hukuk-i tasarrufiye meselelerinin sür'at ve kat'iyetle halli.

C. Bu iki maksad-ı mühimmi mahallinde tetkik ve halletmek üzere mütehassıslardan mürekkeb bir heyetin teşkil ve izamı ve bu heyetin havza faaliyet-i iktisadiyesine vüs'at vermek ve müessesat-ı sınaie vücude getirmek için ne gibi esasat ve teşkilat lazım ise bunların ihzar ve temini ile de mükellef tutulması.³⁷

İzmir İktisat Kongresi'nde işçilerin haklarıyla da ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Milli Hükümetin ilk işçi kanunu olan 151 sayılı Kanunda ifade edilen bu düzenlemeler 22 Temmuz 1923'te kurulan "Zonguldak Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandıkları"nın kurulmasıyla uygulamaya konabilmiştir. Görülüyor ki, Cumhuriyet ilan edilmeden önce havzayla ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Genel olarak baktığımızda, işçilerle ilgili olarak, amele yerine işçi denilmesi, sekiz saat mesainin olması, maden ocaklarında genel çalışma koşulları, işçilerin ücretleri, hafta tatili meselesi, işçiye sigorta yapılması gibi konulardır.

³⁷ Afetinan, a.g.e., s.35

Üçüncü bölümde de ele alacağımız gibi, işçilerin çalışma koşulları iyi düzeyde değildir. Zaten çalışma bakımından zor koşulları barından maden ocakları, bu düzenlemelerin uygulanamaması nedeniyle daha da zor hale gelmiştir. İş güvencesini göremeyen işçiler havzada rahat çalışmamaktadırlar. Havzanın devletleştirilmesiyle beraber bu sorunlar da aşılabacaktır.

2.1.1.5. Havzada Mallarıyla Terk Edilmiş Ocaklar

Harb-i Umumi Mütarekesi sonlarına doğru Türk olmayan madencilerden çoğu ocaklarını terk ederek Zonguldak'tan ayrılmışlardır. Dilaver Paşa Nizamnamesi'ne göre sebepsiz olarak 3 ay terk edilen ocaklar metruk kabul edilerek hükümete geçmektedir. 63 nolu Rombaki, Panopos, Boyacıoğlu Anesti ve Sarrafım ile Kozlu'daki İhsaniye ocakları bunlardan bazılarıdır.³⁸ Hükümete intikal eden bu ocaklar Maliye Vekaleti hesabına Zonguldak Defterdarlığı'nca emaneten işletilmiştir. Bu ocaklar daha sonra Türkiye İş Bankası'nca kurulan şirketlere devredilmiştir. İş Bankası, 1926-1934 yıllarında havzada kurduğu (Zonguldak, Kozlu, Ereğli, Kilimli, Amasra) dört kömür şirketi ile bu ocakları işletmiştir.(Bknz.2.1.2.)³⁹

2.1.1.6. Zonguldak Maadin Mühendisi Mektebi (1924)

Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan ilk yüksek öğretim kurumudur. 20 Ekim 1924'te açılan okul, kömür havzasında mühendis ihtiyacını karşılamak ve maden mühendisi yetiştirmek amacıyla kurulmuştur.⁴⁰ İlk mezunlarını 1927-1928 ders yılı sonunda vermiştir. Üç dönem daha mezun veren okul 1930-1931 ders yılı sonunda İktisat Vekâleti'nce kapatılmış ve ilk üç sınıftaki öğrencileri İstanbul'daki Yüksek Mühendis Mektebi'ne devredilmişlerdir.⁴¹

³⁸ İmer, a.g.e., s.39-40

³⁹ Ahmet Ali Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.68

⁴⁰ Zaman, a.g.e., s.74

⁴¹ Emre Dölen, "Zonguldak Maden Mühendis Mekteb-i Alisi", *Zonguldak Kent Tarihi '05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.21

Okul, dört dönem içerisinde 70 mühendis yetiştirmiş ve 1931 yılında tam olarak bilinmeyen bir nedenle kapatılmıştır. Ancak, Zonguldak'ta maden mühendisliği eğitimi sırasıyla Maden Tatbikat Mektebi (MTA), Zonguldak Maden Teknik okulu (MEB), Zonguldak Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi (ZDMMA), Hacettepe Üniversitesi-Zonguldak Mühendislik Fakültesi (HÜZMF) ve halen Zonguldak Karaelmas Üniversitesi'nde (ZKÜ), 1924 yılından günümüze kadar aralıklarla da olsa devam etmektedir.⁴²

Millî İktisât ve Tasarruf Cemiyeti tarafından 1930 tarihinde Ankara'da toplanan Sanayi Kongresi'nden sonra okulun adı Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi olarak değiştirilmiştir. Bu kongre sonunda, mühendislik öğretiminin yanında iki yıllık "Maden Meslek Mektebi" açılmıştır. Ancak bu okul 1931-1932 yıllarında 14, 1932-1933 döneminde 21 olmak üzere toplam 35 mezun verdikten sonra 1933 yılında kapatılmıştır.

1931 yılı ortalarında İktisat Vekâleti tarafından yeterli sayıda maden mühendisi yetiştirildiği, fazlasının işsiz kalacağı ve 1929 ekonomi buhranının Türkiye'yi olumsuz etkilediği ileri sürülerek tasarruf tedbiri olarak okul kapatılmıştır. Ancak bu pek inandırıcı değildir. Çünkü bu tarihten sonra Avrupa ülkelerine maden mühendisliği öğrenimi için pek çok öğrenci gönderildiği gibi havzada bir çok yabancı maden mühendisinin de çalıştığı görülmektedir. Bir fikir vermesi adına havzada çalışan Türk ve yabancı mühendis sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁴³

Tablo 8: Havzadaki Türk ve Yabancı Mühendisler (1938)

Bölge	Türk	Yabancı	Toplam
Ereğli Ocakları (Kandilli Kireçlik)	4	3	7
Kozlu Ocakları	6	10	16
Zonguldak ocakları	8	19	27
Kilimli Ocakları	1	5	6
Toplam	19	37	56

⁴² **Bektaş Açıkgöz, Tuğrul Ünlü**, "Dünden Bugüne Zonguldak'ta Madencilik Eğitimi", Zonguldak Yüksek Maadin ve Sanayi Mektebi Kongresi, *Madencilik Bülteni*, Temmuz - Aralık 2007, s.103

⁴³ **Dölen**, a.g.m., s.29-30

Tablodaki gerçek her şeyi ortaya koymaktadır. Yerli sermayemiz olan maden ocaklarında kendi vatandaşlarımız yabancıların yarısı kadar yer teşkil etmekteyken, maden mühendisi yetiştirmek için kurulan okulun kısa sürede kapatılması gerçekten anlaşılır bir durum değildir.

2.1.1.7. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası (1925)

1925'te kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ile İmalatı Harbiyeye mahsus olanlardan başka⁴⁴ devletin elindeki tüm tesislerin yönetimi bu bankaya bırakılmıştır. Böylece un, şeker ve pamuktan oluşan üç beyaz ile kömür, demir ve akaryakıttan oluşan üç siyahın üretimi teşvik edilmiştir. Bu temel malların yurt içinde üretilmesiyle hem döviz tasarrufu sağlanacak, hem de bu maddeler için dışarıya karşı bağımlılık kalmayacaktı.⁴⁵ Bankanın sermayesi, Hükümetin devrettiği fabrikalar ve bunların mütedavil sermayeleri, bankanın teşekkülünden evvel Ticaret Vekaleti'nin teşkil veya iştirak ettiği şirketlere ait hisse senetleri ve teşviki sanayi tahsisatıdır.⁴⁶ Ancak bankanın başarısız olması üzerine, işletmecilik fonksiyonu Devlet Sanayi Ofisine, bankacılık görevi de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankasına devredilmiştir. Bankanın madencilikle ilgili işleri, 1935'te kurulan Etibank'a verilecektir.⁴⁷

2.1.2. Vasıtalı Müdahaleci Dönem (İş Bankası İşletmeciliği 1926-1936)

Ereğli Kömür Havzası'nın bu dönemi devletin İş Bankası aracılığıyla işletmeci olarak havzaya girdiği dönemdir. Ulusal Kurtuluş Savaşı başarı ile sonuçlandıktan sonra Cumhuriyet Hükümeti, Ereğli Kömür Havzası'nın ülkemizin kalkınmasına hizmet edecek şekilde düzenlenmesine önem vermiştir. 1924 yılında

⁴⁴ Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: TTK Basımevi 1988, s.327

⁴⁵ Eroğlu, a.g.e., s.297

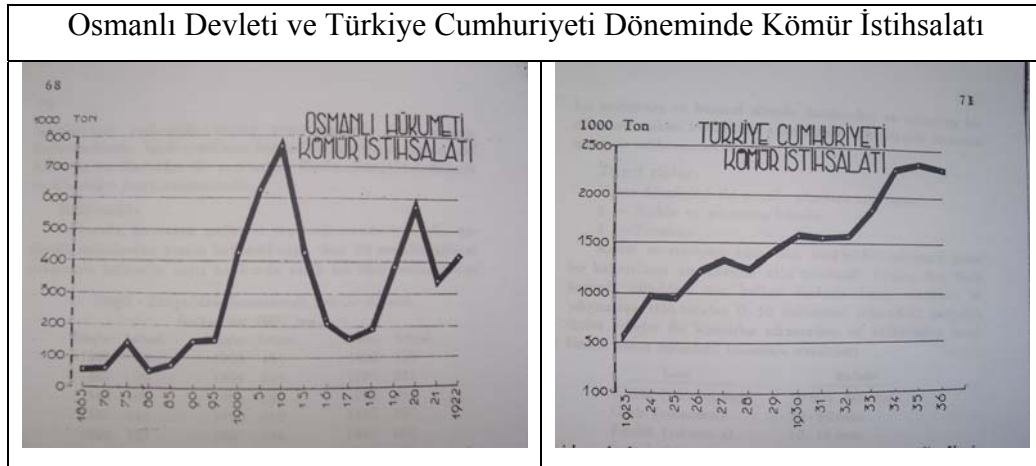
⁴⁶ Afetinan, a.g.e., s.328

⁴⁷ Zaman, a.g.e., s.80

Milli Sermaye ile kurulan İş Bankası kömür havzasına 1926 yılında “Maden Kömür İşleri T.A.Ş.” ni kurarak girmiştir.⁴⁸ İş Bankası, Etibank’ın kuruluşuna kadar olan dönemde havzada kurduğu dört şirket ile kömür üretimine devam etmiştir.

Bu dönemde, Havza İktisat Müdürlüğü’nce ocakların kontrolü yapılmıştır. İş Bankası bazı ocakları satın alıp işletmecilik işine başlamıştır. Ancak havzadaki bazı ocaklar Fransız sermayeli Ereğli Şirketi’nin elindeydi. Şirket, elinde her türlü imkan olmasına rağmen üretime gereken önemi vermeyip sömürgeci bir politika takip etmiştir. Bu tutumu nedeniyle memleketimiz sermaye piyasasında büyük kapital bulmakta zorlanmıştır. Bu nedenle devlet doğrudan doğruya İş Bankası aracılığıyla havzaya işletmeci olarak girmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak bu dönemdeki üretim 2.3 milyon ton olmuştur.⁴⁹ Aşağıdaki tablo, Ereğli Kömür Havzası’nda Cumhuriyet Hükümetleri dönemindeki değişimi açık ve net bir şekilde göstermektedir.⁵⁰

Tablo 9: Havzadaki Kömür Üretimi

Tabloya baktığımızda Osmanlı Devleti zamanında, 1865 yılından 1922 yılına kadar geçen süreçte üretim hiçbir zaman bir milyon tona ulaşmamıştır. İş Bankası’nın 1926 yılında havzaya girişiyle beraber bu üretim miktarı aşılmış ve 1936 yılı itibariyle iki buçuk milyon tona yaklaşmıştır. Dolayısıyla İş Bankası

⁴⁸ Savaşkan, a.g.e., s.44

⁴⁹ Kdz.Ereğli’nin Dünü Bugünü, Ankara:TŞOF Plaka Matbaası, 2004, s.55

⁵⁰ Türkiye Ekonomisi Bakımından Kömür, Ankara: T.C.İktisat Vekaleti Neşriyatı, 1937, s.68-71

İşletmeciliği havzada önemli bir değişim başlatmış ve artan bir ivme ile kömür üretimini arttırmıştır.

İş Bankası müesseseleri havzada önemli yatırımlar yapmışlardır. İlk Kozlu Kömür İşleri T.A.Ş. tarafından Elektrik santrali kurulmuştur. Ardından Üzülmüş, Kozlu⁵¹ ve Kilimli'de üç lavuar inşa edilmiştir. Yine bir diğer önemli yatırım, Üzülmüş'de temeli Başbakan İsmet İNÖNÜ ile Ekonomi Bakanı Celal BAYAR tarafından atılan ve 11 Eylül 1935 tarihinde Celal BAYAR tarafından açılışı yapılan Türk Antrasit (Sömikok) ve Briket Fabrikasıdır.

İş Bankası'nın havzada yaptığı iyileştirmeler bunlarla kalmamış özellikle işçilerin barınma, beslenme ve sağlıkları gibi konularda da önemli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin ranzalı yatakhane, duş makinesi ve yemekhane yaptırılarak işçilere sıcak yemek verilmeye başlanmıştır. İşçi ve memur çocukları için beş sınıflı modern bir ilkokul, sinema ve ekonoma yapılmıştır. Böylece hem işçilerin hem de ailelerinin sağlıklı bir şekilde yaşamaları sağlanmıştır.⁵² Yapılan tüm bu iyileştirmeler semeresini göstermiş ve havzadaki kömür üretimi her geçen gün artarak devam etmiştir.(Bkz. Tablo:9)

2.1.2.1. Cumhuriyet Döneminde Kurulan Maden Müesseseleri

Maden kömürü havzamızdaki üretimin artması ve kömürün ülkemiz ekonomisinde önemli bir yer alması, Cumhuriyet Hükümeti'nin idaresi ve havzada kurulan yerli şirketlerle olmuştur. İş Bankası'nın kurulup bazı ocakların satın alınmasıyla devam eden bu süreçte, havzada makineleşmeye gidilmiş, işçinin ve ailelerinin temel ihtiyaçlarının temini sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak havzadaki kömür üretimi artmıştır.

İş Bankası müesseseleri havzaya girdikleri andan itibaren çok önemli çalışmalar yapmışlardır. Aşağıda da ifade edileceği gibi bunlar hem işçilere yönelik çalışmalar hem de üretimi arttırmaya yönelik yatırımlardır. Yapılan elektrik santralleri, lavuarlar ve fabrikalar havzadaki değişimi göstermektedir. Yine bu

⁵¹ Ahmet Ali Özek, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944, s.57

⁵² Savaşkan, a.g.e., s.46-47

dönemde mekanik metodlarla üretim tekniği kullanılarak bir ilk yaşanmıştır. Yapılan bu iyileştirmeler sonucu üretim miktarı net bir şekilde artmıştır. 1927 yılında 1.324 bin ton olan üretim %73'ten fazla bir artışla 1936'da 2.298 bin tona ulaşmıştır. İş Bankası'nın havzaya girmesiyle kömür üretiminde meydana gelen değişim aşağıdaki başlıklarda ifade edilecektir.

2.1.2.1.1. Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi (Kömüriş)

İlk ulusal ve anonim sermaye ile havzaya giren İş Bankası kuruluşu olan şirket, 3 Haziran 1926 tarihinde kurulmuştur.⁵³ Kozlu'da İhsaniye ve 69 nolu ocakları işletmek üzere kurulan şirketin kuruluş sermayesi beşyüz bin liradır.⁵⁴ Sermayesi sonradan üç milyon liraya çıkarılmış olup süresi doksan dokuz senedir.

Şirket kömür üretimiyle alakalı havzada bir lavuar, bir elektrik santrali, maden kuyusuna bir asansör ve ihracat makinesi, işçilerin ve memurların barınması için evler ve depolar yapmıştır. Kurulan bu elektrik santrali, Çatalağzı Elektrik Santrali kuruluncaya kadar ülkemizin en büyük sanayi elektrik santrali olmuştur.

Kömüriş şirketi, önceden sadece deniz seviyesinden yukarı olan damarlarda üretim yaparken sonraları yapılan çalışmalar sonucu deniz seviyesinden aşağı kısımlarda da üretim yapmıştır.⁵⁵

İş Bankası adına Cemil Bey ve Ereğli Şirketi adına M.Feldman (Romen) tarafından yönetilen şirket, 26 Ağustos 1937'de EKİ'ye bağlanmıştır.⁵⁶

2.1.2.1.2. Maden Kömürü İşleri Türk Anonim Şirketi (Türkiş)

Zonguldak'ta 63, 69, 177 ve 200 numaralı ocakları işletmek üzere⁵⁷ 1 Temmuz 1926'da bir milyon sermaye ile kurulan şirketin sermayesine, sonradan üçyüz bin lira daha ilave yapılmıştır. Atatürk'ün de kuruluşuna katkıda bulunduğu Türkiş şirketi, ocaklar çevresinde bir takım düzenlemeler yapmıştır. Bunlar kömür

⁵³ Zaman, a.g.e., s.81

⁵⁴ Özeke, a.g.e., s.57

⁵⁵ Cumhuriyetin On Yılında..., a.g.e., s.151-152

⁵⁶ Zaman, gös.yer.

⁵⁷ Özeke, gös.yer.

nakliyesi için motorlar, ocak içine hava verecek kompresörler, vinçler ve tulumbalardır.

İşçiler de ihmal edilmemiş, onların kalacakları barakalar ve daha elverişli şartlarda yemek yemeleri için yemekhaneler inşa edilmiştir. Ayrıca boş zamanlarını değerlendirmek ve medeni gelişimlerini sağlamak için sinema, radyo ve kütüphane kurulmuştur. Bekar memur ve işçilerin kalabilecekleri pansiyonlar yapılmıştır. Şirket sadece kendi mensupları için değil, faaliyet sahasına giren tüm insanlara da hizmet etmek için dispanser gibi bir takım teşkilatlar vücuda getirmiştir.⁵⁸

2.1.2.1.3. Kilimli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketi

Kilimli Şirketi, 1 Mart 1926 tarihinde dört yüz bin sermaye ile kurulmuştur.⁵⁹ Şirket, faaliyet alanı başlangıçta kötü durumda olmasına rağmen ilave ettiği yeni tesislerle üretimi arttırmayı başarmıştır.⁶⁰ İş Bankası kuruluşu olan şirket, millî sermayenin ne kadar önemli olduğunu havzadaki üretimi arttırarak göstermiştir. Kilimli Şirketi ile Güntepe ocakları satın alınarak kurulan şirkete Sanayi ve Maadin Bankası %10 hisse katmıştır.⁶¹

2.1.2.1.4. Kireçlik Kömür Madenleri TAŞ

1927 yılında üç yüz bin sermaye ile kurulan şirketin merkezi İstanbul'dur. İstanbul Ticaret Odası kurucularından olan Basmacızadeler tarafından kurulmuştur. Basmacıların kredi borçlarını ödeyememeleri nedeniyle Kireçlik ocakları Sümerbank'a geçmiştir.⁶²

Kireçlik şirketi 1927 yılında bir günde 50 ton kömür yıkayan lavuar inşa etmiştir. Sorumlu müdürü Şefik Kamil Bey olan Kireçlik şirketi, havzada kurulan dördüncü İş Bankası kuruluşudur.⁶³

⁵⁸ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.149-151

⁵⁹ **Zaman**, a.g.e., şirketin kuruluş tarihini 1927 olarak vermiştir, s.83

⁶⁰ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.154

⁶¹ **Zaman**, a.g.e., s.83

⁶² **Zaman**, gös.yer.

⁶³ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e.,s.157

2.1.2.1.5. Türk Kömür Madenleri AŞ

Merkezi İstanbul olan şirket, Bender-Ereğli Şirketi'nin dağılması sonucu 21 Temmuz 1926 tarihinde kurulmuştur. Kömür havzasının Kozlu, Kandilli ve Alacağzı mevkiilerinde üretim yapmıştır. Şirket üretim alanı yönetim bakımından ikiye ayrılmıştır:

1. Kozlu grubu madenleri
2. Kandilli – Alacağzı grubu madenleri

Şirket, üretim alanına giren bölgelerde yeniden yapılanmaya gitmiştir. Memur ve ameleler için gerekli olan her türlü ihtiyaç gidermeye çalışmış, müstahdem çocukları için Kandilli'de ilk mektebi açmıştır.

Kozlu ve Kandilli'de elektrik santralleri yapılmış ve lavuarın kapasitesi arttırılmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalar sonucu şirketin üretim alanı olan Kozlu ve Kandilli ocaklarında kömür üretimi her yıl belirli oranda artmıştır. Nitekim bu durumu aşağıdaki çizelgede görmekteyiz.⁶⁴

Tablo 10: Kozlu ve Kandilli Ocaklarında Kömür Üretimi 1927-1932

Sene	Kozlu Mevkii / Ton	Kandilli-Alacağzı Mevkii / Ton	Toplam Ton
1927	37.081	61.572	98.653
1928	61.592	53.927	115.519
1929	102.166	117.556	219.722
1930	136.925	158.525	295.450
1931	149.513	134.856	284.369
1932	171.977	134.618	306.595
Toplam	659.254	661.054	1.320.308

Cumhuriyet hükümeti, ulusal bağımsızlığı temin ettikten sonra ekonomik kalkınmaya da önem vermiştir. Özellikle İş Bankası'nın kurulmasıyla havzadaki ocaklar birer birer satın alınmıştır. Yapılan iyileştirmeler sonucu da kömür

⁶⁴ Cumhuriyetin On Yılında..., a.g.e.,s.155

üretiminde artış olmuştur. Bu durum havzada takip edilen Millî politikanın isabetliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

2.1.2.1.6. Amasra İstismar Mıntıkası Türk Anonim Şirketi

1927 yılında Esat Paşa ile Nebil Bey tarafından kurulan şirketin merkezi İstanbul'dur. 100 bin sermayeli şirket sonraları Amasra Kömür Şirketi adını almıştır.⁶⁵ Hakkında fazla malumat olmayan şirketin, üretimini sürekli arttırmasıyla ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

2.1.2.2. Cumhuriyet Döneminden Evvel Kurulmuş Olan Maden Müesseseleri

Ereğli Kömür Havzasında Cumhuriyetten önce kurulup Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdüren maden şirketleri vardır. Bu şirketlerden üçü aşağıda kısaca belirtilmiştir.

2.1.2.2.1. Ereğli Şirketi

Ereğli Şirketi, Gelik, Üzülmöz ve Zonguldak'ta maden ocakları işletmektedir. Aynı zamanda Zonguldak demiryolları ile Zonguldak limanını da işleterek üretilen kömürü yıkanmış olarak piyasaya vermektedir. Bunun için daha önce yapmış olduğu lavuarlara ek olarak Gelik'te yeni bir lavuar ve bir elektrik santrali inşa etmiştir. Bununla da yetinmemiş yine Gelik'te imalat ve tamirat atölyesi yapmıştır.

Şirket umumi harpte tahrip olmuş olan limanda yeniden iyileştirmeler yapmıştır. Limandaki vasıtaları genişletmiş ve böylece limandaki yükleme faaliyetlerini daha hızlı hale getirmeye çalışmıştır.⁶⁷

⁶⁵ **Zaman**, a.g.e., s.84

⁶⁶ *Cumhuriyetin On Yılında...*, s.158

⁶⁷ *Cumhuriyetin On Yılında...*, a.g.e., s.160

2.1.2.2.2. Süleyman Sırrı Bey Maden Ocağı

Cumhuriyetten önce havzada faaliyet gösterip Cumhuriyet'in ilanından sonra da Ereğli Kömür Havzası'nda faaliyetine devam eden bir diğer müessese 35/228 numaralı Ahmet Ali ocağıdır. Ocağı işleten Ahmet Ali Ağazade Süleyman Bey'dir. Zonguldak'ta yer alan ocak, ürettiği kömürleri şömendöferle Zonguldak limanına geçirmiştir.

Süleyman Sırrı Bey tarafından ocak bölgesine bir elektrik santrali, bir lavuar ile işçi barakaları ve kömür üretimi için gerekli olan diğer müesseseler muntazam bir şekilde inşa edilmiştir.⁶⁸

2.1.2.2.3. Kasap Tarla Ocağı

Kasap Tarla Ocağı da Cumhuriyetten önce havzada faaliyet göstermiştir. 1874 yılında Kozlu'ya gelen Kasap İsmail Ağa, 1891 yılında ocak olarak işletmeciliğe başlamıştır. 1912'de ölümünden sonra 1926'ya kadar 271 ve 368 numaralı ocakları kısmen keseneyle ve kısmen de mirasçıları aracılığıyla veya dışardan bazı güçlü kişilerin ocaklara müdür tayin etmesiyle işletilmiştir. Fakat bu durumlardan dolayı ocaklarda yeterince tesisat yapılamamış ve istenen gelişme sağlanamamıştır.

1926 yılında Kasap İsmail'in mirasçısı ve ocağın eski muhasebecisi Hafız İsmail Bey (İsmail Ergener) sorumlu müdür olarak Kasap Tarla ocaklarının başına geçmiştir. 22 numaralı Hamit Bey'e ait Gürgen ocağının işletmeciliğini de alan İsmail Ergener, üretimi devam ettirerek 1933 yılında Kasap Tarla lavuarını yaptırmıştır.⁶⁹

2.1.2.3. Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927)

Cumhuriyet Hükümeti maden işçilerinin durumlarıyla ilgili iyileştirmeler yaparken ocaklardaki üretimi arttırmak için de çalışmalar yapmıştır. Teşvik-i Sanayi

⁶⁸ *Cumhuriyetin On Yılında..*, a.g.e., s.161

⁶⁹ **Zaman**, a.g.e., s.85

Kanunu bunun en önemli göstergesidir. Bu kanunla özel birikimin teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu teşviklerin kanunun çıktığı tarihten beş yıl sonra kaldırılması tepkiye neden olmuştur.⁷⁰

Kanunun maden şirketlerine sağladığı bazı haklar şunlardır:

- a) Müsakkafat vergisinden
- b) Arazi vergisinden
- c) Kazanç vergisinden
- d) Bu vergilerin İdare-i Hususiyeye ve Belediyeye ait kusurat-ı

munzammesinden

- e) Maktu zam vergisinden
- f) Belediyeye ait inşaat, buhar kazanları, motorlar ve imbiklerin

ruhsatiye resminden muafiyettir.

Yine maden müessesatına ait olup memlekette bulunmayan veya yeterince üretilmeyen aşağıdaki maddelerin Gümrük ve buna münzam resimlerden muafiyet hakkı verilmiştir.

- 1) Bu Müesseseler ile müstemilatının tesis, inşa ve tevsiine muktazi her nevi inşaat malzemesi
- 2) Bu müesseselere ait olarak vücuda getirilecek nakliye, tahmil ve tahliye ve kuvvei muharrike ve mütehar iken istihsal ve nakil tesisatına muktazi bilcümle malzeme (inşaat malzemesi dahil) ve vesaiti muharrike ve müteharrike ve bunların yedek ve tecdit parçaları.⁷¹

Görülüyor ki hükümet, maden kömürü havzasındaki üretimi arttırmak ve ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlamak için Teşvik- Sanayi Kanunu'yla ciddi kararlar almıştır. Maden şirketleri bazı vergilerden muaf tutularak, kömür üretimini arttırmaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Neticede bu kolaylık ve teşvik sonucu maden ocakları hızla makineleşecek, elektrik santralleri ve lavuarlar yapılarak kömür üretiminde önemli bir artış sağlanacaktır.

Cumhuriyet Hükümeti, maden kömürümüzün dış piyasada alıcı bulması ve rağbet edebilmesi için dışa sevk edilecek kömürden düşük vergi alınmasını ve prim

⁷⁰ **Sibel Karadoğan**, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Ereğli-Zonguldak Kömür İşletmeleri (1848-1957)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s.75

⁷¹ **İmer**, a.g.e., s.38

verilmesini desteklemiştir. Dış piyasada değişen şartlara göre kömürlerimizin satışlarını kolaylaştırmak için de birtakım kararnameleler çıkararak bu durumu düzenlemiştir. Bu kararnameleler şunlardır:⁷²

14112 No'lu	1 Nisan 1933 tarihli
15282 “	12 T.Sani 1933 “
2/359 “	2 Nisan 1934 “
2/2543 “	14 Mayıs 1935 “
2/3584 “	25 T.Sani 1935 “
2/4715 “	30 Mayıs 1936 “
2/5047 “	21 Temmuz 1936 “
2/5870 “	20 K.Sani 1937 “
2/6111 “	5 Mart 1937 “
2/6671 “	25 Mayıs 1937 “
2/8922 “	20 Mayıs 1938 “
2/9103 “	23 Haziran 1938 “
2/1347 “	15 Şubat 1939 “

Bu kararnameleler hükümetin kömür üretimine hangi oranda değer verdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ülkenin kalkınmışlığının temel taşı olan ağır sanayinin olmazsa olmazı olan maden kömürünün, sadece ülke içinde değil dış piyasalarda dahi rekabet edebilecek seviyeye gelmesi için sürekli iyileştirmeler yapılmış ve ülke ekonomisine yarar sağlanmak istenmiştir. Nitekim aşağıdaki tablo bu çalışmaların hangi seviyeye geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü İş Bankası'nın işletmecilik döneminde havzadaki kömür üretimi sürekli bir artış içinde olmuştur.

---

⁷² İmer, a.g.e., s.39

Tablo 11: Havzada 1926-1936 arası üretim miktarı⁷³

Sene	Üretim/Ton
1926	1.216.008
1927	1.323.833
1928	1.250.639
1929	1.421.008
1930	1.595.359
1931	1.574.091
1932	1.593.579
1933	1.852.107
1934	2.288.269
1935	2.340.491
1936	2.298.649

Tabloya göre 1926-1936 yılları arasındaki kömür üretiminin artmasındaki temel sebep İş Bankası'yla milli sermayenin havzaya girmesi olmuştur. Bunun yanında İtalyan Sermayeli Türk Kömür Madenleri A.Ş.'nin de önemli bir etkisi vardır. Kandilli ve Kozlu'da ocakları olan şirket her geçen gün üretimini arttırmıştır.

1920-1936 yılları arasında Havzada üretim yapan şirketleri dört gruba ayırabiliriz:⁷⁴

1. Ereğli Kömür İşletmesi (Gelik, Asma , Dilaver, İkinci Makas, Çaydamar ocakları);
2. İş Bankası Şirketleri :
  - a. Maden Kömür İşleri T.A.Ş.(63 numaralı Derebaca ve Kemberbaca ocakları)
  - b. Kozlu Kömür İşleri T.A.Ş. (İncir Harmanı, İhsaniye, Yeni Şirket Ocakları)
  - c. Kilimli Kömür Madenleri T.A.Ş.(Kilimli ve Güntepe ocakları)
  - d. Kireçlik Kömür Madenleri T.A.Ş. (Kireçlik ocağı)
3. Türk Kömür Madenleri A.Ş. (İtalyan Sermayeli) : Bu şirketin Kozlu ve Kandilli'de iki şubesi vardır. (Ocakları Kozlu, Kandilli ve Alacağzı'ndadır.)
4. Küçük Ocaklar:
  - a. Hayri Araboğlu ve Ş.(Çamlı ve Subaşı ocakları-138 ve 214)

⁷³ Sadreddin Enver, *Zonguldak Kömür Havzamız*, Etibank Yayınları, s.39

⁷⁴ Özeken, a.g.e., s.59

- b. Ali Fırat ve ortağı(İnağzı ocakları – 362-113)
- c. Hafız İsmail Ergener (Kasap Tarla-Gürgen ocakları 271-22)
- d. Süleyman Sırrı (374 numaralı ocakları)
- e. Naci Üçer (Kilimli 226 numaralı ocak)
- f. Hasan Rıza Temelli (Kilimli 32 numaralı ocak)

Yukarıda saydığımız şirket ve müesseselerin, bunun yanında bazı şahısların 1935 yılı itibariyle kömür havzasında genel üretimdeki yerini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.⁷⁵

Tablo 12: 1935 Yılı İtibariyle Şirketlere Ve Şahıslara Göre Havzadaki Üretim

İŞLETEN MÜESSESE VEYA ŞAHISLAR	İSTİHSALAT/TON	% NİSBETİ
Ereğli Şirketi	767.792	32.81
Türk Kömür Madenleri A.Ş. (Kozlu)	229.087	9.79
Türk Kömür Madenleri A.Ş. (Kandilli)	200.949	8.59
Maden Kömür İşleri T.A.Ş.	284.477	12.16
Kilimli Kömür Madenleri T.A.Ş.	110.872	4.74
Kozlu Kömür İşleri T.A.Ş.	382.168	16.33
Süleyman Sırrı	59.449	2.54
Hafız İsmail	75.736	3.24
Naci, Ahmet Selim	53.414	2.28
Ali Fırat, Naci ve İbrahim Hakkı	35.682	1.52
Musa Çavuş	22.078	0.95
Hayri Araboğlu Şeriki Şirketi	45.578	1.95
Leon For	22.432	0.95
Kireçlik Kömür Madenleri T.A.Ş.	3.776	0.16
Çıkırıkçı Oğulları	3.097	0.13
Alemdar oğlu Tefvik	5.714	0.24
Kösterit Mustafa	4.533	0.19
İbrahim Ayat ve Batman Oğulları	14.310	0.61
Mühendis Nazım	5.226	0.23
Acenta Zihni, Mühendis Kiş ve Zeki	1.690	0.07
Kerim Çavuş	1.453	0.06
Amasra İstismar Mıntıkası İşletme T.A.Ş.	2.969	0.12
Rıfat Kamil	200	0.01
Dağcı İsmail	1.800	0.08
İttihadi Maadin T.A.Ş.	1.639	0.07
Kara Mahmut Oğulları	1.825	0.08
Mehmet Maksut	2.110	0.09
Etemağa Veresesi	335	0.01
Toplam	2.340.491	100.00

⁷⁵ Özeken, a.g.e., s.60

2.1.3. İşletmecilik Dönemi (1936-1940)

İzmir İktisat Kongresi, ekonomik kalkınmamız konusunda önemli kararlar almıştır. Özel teşebbüsün geliştirilmesi amacıyla 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmış ve şahıslar bizzat devlet tarafından teşvik edilmiştir. Ancak yaşanan kömür buhranı ve dünyayı saran 1929 ekonomik krizi nedeniyle özel teşebbüs beklenen sonucu verememiştir. Krizle birlikte başlayan kömür fiyatlarındaki düşüş, İkinci Dünya Savaşına kadar devam etmiştir. Bunun üzerine ülkemizde ekonomi alanında devletçilik politikası uygulanmaya başlanmış ve devlet bizzat işletmeci olarak havzaya girerek Ereğli Kömür Madenleri'yle alakalı önemli çalışmalar yapmıştır.

1936-1940 yılları arasında kömür havzasındaki üretim sürekli artış göstermektedir. (Bkz.Tablo 13) Ancak bu yeterli görülmemiştir. Bu nedenle ülkemizde milli sanayinin kurulması ve Devlet Demiryolları şebekesinin gelişmesi sonucu devlet havzayla ilgilenmek zorunda kalmıştır. Bunun için İş Bankası müesseselerinden yararlanılmıştır. Ancak bütün bunlar yapılırken özel sermayenin bu konuda yetersizliği görülmüş ve ülkenin artan kömür ihtiyacı, kömürün umumi ve ekonomik hayattaki rolü nedeniyle devlet desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için ilk olarak Ereğli Şirketi devletçe satın alınarak ocakların işletilmesi Etibank'a verilmiştir.⁷⁶

Ereğli Kömür Havzasının bu döneminde havzada yer alan yabancı sermaye (Fransız sermayeli Ereğli Şirketi) havzadan ayrılmıştır. Etibank'ın kurulmasıyla devlet eli havzada güçlenmiştir. Yapılan iyileştirmeler kömür üretimindeki artışı beraberinde getirmiştir. Böylece Cumhuriyet İdaresi, havzanın tamamen devletçe yönetimine geçmesi için çalışmalar yapmıştır. Ancak üçüncü bölümde ayrıntısıyla ele alacağımız gibi havzadaki ocakların devletleştirme çalışmaları, II.Dünya Savaşı nedeniyle istenen düzeye ulaşamayacaktır.

1936 yılında kabul edilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, planlanan çalışmalar bakımından hem birinci beş yıllık kalkınma planını desteklemekte, hem de

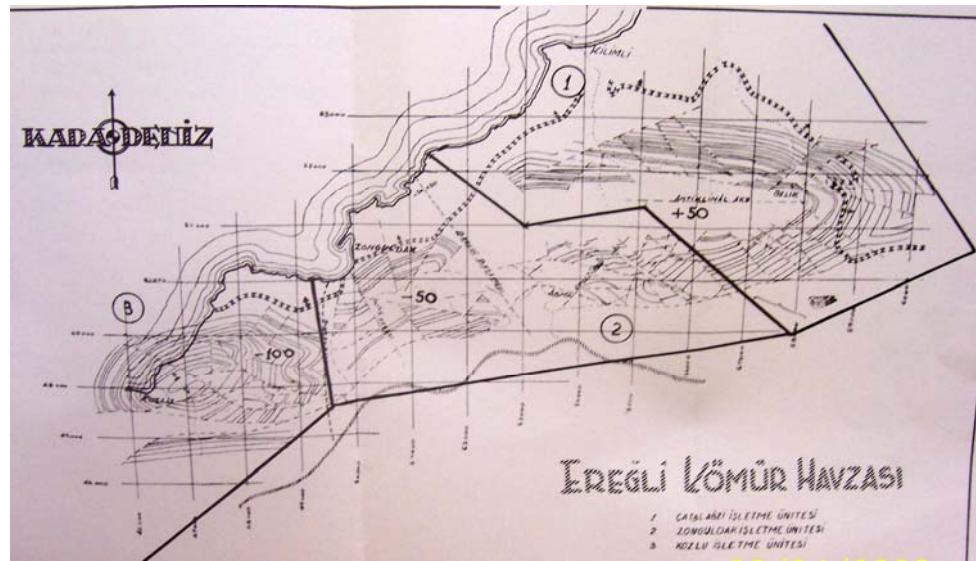
---

⁷⁶ Özeken, a.g.e., s.60-61

özellikle sanayi ağırlıklı işlere öncelik vermektedir. Nitekim bu plana göre teklif edilen sanayi çalışmaları şunlar olmuştur: 1-Madencilik 2-Maden Kömürü Ocakları 3-Mıntıka elektrik santralleri 4-Ev mahrukatı sanayi ve ticareti 5-Toprak sanayi 6-Gıda maddeleri sanayi ve ticareti 7-Kimya sanayi 8-Mihaniki sanayi 9-Denizcilik⁷⁷

Planda özellikle Ereğli Kömür Havzası'yla ilgili olarak kömür üretimini arttırmaya yönelik çalışmalardan bahsedilmektedir. Buna göre kömür üretim merkezleri, Çatalağzı İstihsal Merkezi, Zonguldak İstihsal Merkezi, Kozlu İstihsal Merkezi olarak belirlenip buralarda nelerin yapılması gerektiği ve maliyetlerinin neler olacağı tespit edilmiştir.⁷⁸

Resim 2: Ereğli Kömür Havzası üretim bölgeleri haritası⁷⁹

Kalkınma planında ayrıca kömür istihsalinin artırılması çalışmaları çerçevesinde havzada ihtiyaç duyulacak olan enerji için elektrik santrali yapımı konusuna da yer verilmiştir. Çünkü mevcut üretime göre beş sene sonrası için 5 milyon ton üretim hedeflenmiştir.⁸⁰ Buna bağlı olarak elektrik ihtiyacı artacaktır. Oysa havzada bulunan enerji santrali, elektrik ihtiyacını ancak 1937 yılına kadar

⁷⁷ A. Afetinan, *Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936*, Ankara: TTK Basımevi, 1989, s.5

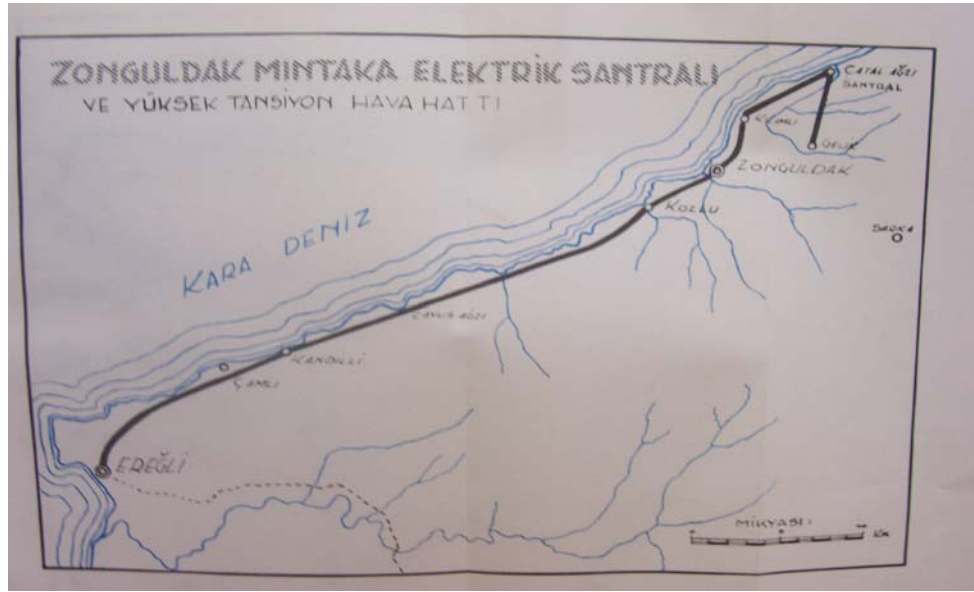
⁷⁸ Afetinan, a.g.e., s.60-64

⁷⁹ Afetinan, gös.yer

⁸⁰ Afetinan, a.g.e., s.79

karşılayabilecek durumdadır. Bu nedenle Çatalağzı Direk Harmanında 45.000 kw bir enerji santrali yapımına karar verilmiştir. Bölüm III’te ifade edileceği gibi santral 1948 yılında üretime geçmiştir. (Bkz. 3.2.1.)

Resim 3: Zonguldak Mıntıkası Elektrik Santrali⁸¹

2.1.3.1. Etibank’ın Kuruluşu

Ereğli Kömür Havzası’ndaki kömür madeninin istismarını önlemek için Cumhuriyet Hükümeti’nin aldığı en önemli tedbirlerden biri de “**Etibank**”ın ve “**Maden Tetkik Arama Enstitüsü**”nün kurulmasıdır. Etibank, 14 Haziran 1935 tarih ve 2805 sayılı Kanunla “Memlekette mütenasip ve Madencilikle Enerji üretim ve dağıtımının özelliklerine ve koşullarına cevap verecek biçimde 20 milyon sermayeli yüksek bir mali Müessese” olarak kurulmuştur.⁸² Aynı kanunun dördüncü maddesinde Etibank’ın madenlerle ilgili görevleri şöyle sıralanmıştır:

a) Maden cevherleri, taşocağı maddeleri, madeni hammaddelerle maden malzemesi almak, satmak ve bunların alım ve satımını gerçekleştirmek

⁸¹ Afetinan, a.g.e., s.96

⁸² Savaşkan, a.g.e., s.51

c) Türkiye’de maden imtiyazları, maden ocağı imal ruhsat tezkereleri, taşocağı ruhsatnameleri veya bunların hissesini istihsal etmek

Yine aynı kanunun beşinci maddesinde Etibank ile MTA bağlantısı şu şekilde ifade edilmiştir: “Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün herhangi bir sahada maden cevherleri veya taşocağı maddeleri için yapmış olduğu ameliyat neticesinde, işletmeye elverişli gördüğü maden veya taşocakları hakkında İktisat Vekaleti’ne verilmiş olan dosya Vekaletçe de tetkik edilerek işletmeye elverişli görüldüğü takdirde Etibank’a tevdi olunur. Banka enstitüsünün raporunda derpiş edilen ana hatlar dairesinde, bu işletmeyi tahakkuk ettirmeye ve bu hususta iktiza eden bütün muameleleri yapmaya mecburdur. Banka, İktisat Vekaleti’nin tasdikine iktiran etmiş bulunan enstitünün bu hususa aid masraflarını öder.”⁸³ M.T.A. ise 22 Haziran 1935 tarih ve 2804 sayılı kanunla yer altındaki hazinelerimizin miktarını, işletme kabiliyetini tesbit etmek, maden cevherlerimizin bir demirbaşını çıkarmak ve üretim programını yapmak için kurulmuştur.⁸⁴

Etibank, daha sonra 3460 nolu ve 26 Haziran 1938 tarihli kanunla, sermayesinin tamamı devlet tarafından konulmuş olup faaliyetleri Başvekalet Umumi Mürakabe Heyeti’nin kontrolüne tabi tutulan Sümerbank, Toprakofis, Devlet Ziraat İşletmeleri gibi teşekküller arasına alınmıştır.⁸⁵

2.1.3.2. Ereğli Şirketi’nin Etibank’a Devri

Ereğli Şirketi, Etibank’ın kurulmasıyla havzada rahat çalışma ortamı bulamamıştır. Bunun üzerine şirketin isteği ve teklifi üzerine, bu şirketin satın alınması çalışmaları başlatılır.(Şirketin 1970 yılına kadar sözleşmesi vardır) Ereğli Şirketi ile İktisat Vekaleti arasında 28 Kasım 1936 yılında⁸⁶ imzalanan mukavele, 3146 sayılı ve 7 Nisan 1937 tarihli kanun ile tasdik edilip kabul edilmiş ve böylece Ereğli Şirketi’ne ait bütün tesisler hükümete intikal etmiştir. Doğal olarak bu yetki

⁸³ Karadoğan, a.g.t., s.82

⁸⁴ Enver, a.g.e., s.64

⁸⁵ Ahmet Ali Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.86

⁸⁶ Zaman, a.g.e., s.99

ülkemizdeki madenleri işletmek üzere kurulan Etibank'a devredilmiştir. Yapılan anlaşmayla Ereğli Şirketi'nin sahip olduğu:

1. Zonguldak limanına ait olan 1893 ve 1912 yıllarına ait imtiyazı
2. Zonguldak ve Çatalağzı şimendifer hatlarına ait 1893 ve 1912 yıllarına ait imtiyazı
3. Sahip olduğu tüm imal ruhsat izinleri ve bunlardan doğan hak ve menfaatleri
4. Liman işletmesine ait tüm tesisat, taşınır taşınmaz donatımla kendi ya da üçüncü şahıslar adına sahip olduğu tüm deniz vasıtaları
5. Türkiye sınırlarında sahip olduğu kendi ve üçüncü şahıslar adına kayıtlı emlak, arazi ve tüm menkul ve gayri menkulleri
6. Demiryolu işletmesine ait taşınır taşınmaz tüm araçları
7. Maden işletmesine ait, yer altı ve yerüstündeki taşınır taşınmaz tüm malzeme ve araçları olmak üzere tüm mal varlıkları “üç milyon beş yüz bin Türk lirası” karşılığı hükümete devredilmiştir.⁸⁷

2.1.3.3. EKİTAŞ Ereğli Kömür İşletmesi

Ereğli Şirketi'nden alınan liman, demiryolu ve madenlerle İktisat Müdüriyeti tarafından işletilen Kozlu ve Kilimli demiryollarının işletilmesi ve havzadaki deniz işlerinin inhisara alınması çalışmaları başlamıştır. Bunun için 3241 nolu ve 15 Haziran 1937 tarihli kanunla⁸⁸ ve Etibank Yönetim Kurulu'nun, 4 Mart 1937 tarih, 31/4 sayılı, 28 Nisan 1937 tarih, 36/3 sayılı kararları ve 1377 ticari kayıt numarası ile Ereğli Kömür İşletmesi T.A.Ş.(EKİTAŞ) kurulmuştur. 1937-1939 yılları arasında şahıslara ait bazı ocaklar satın alınarak EKİTAŞ'a verilmiştir. Maden Yüksek Mühendisi Bekir Vehbi (Ergene) 1 Mayıs 1937 yılında şirkete müdür olarak atanmıştır.⁸⁹

⁸⁷ Zaman, a.g.e., s.100

⁸⁸ İmer, a.g.e., s.45

⁸⁹ Zaman, a.g.e., s.101

2.1.3.4. EKİTAŞ Kozlu Kömür İşletmesi

Fransız sermayeli Ereğli Şirketi'nin hisselerinin alınmasıyla havzada millileştirme yolunda önemli bir adım atılmıştır. İş Bankası'na ait olan Kömüriş şirketi, 27 Ağustos 1937'de Kozlu Kömür İşletmesi adını almış, İhsan Soyak da şirketin müdürü olarak atanmıştır.

Durum onu göstermektedir ki, kömür havzasında devlet elinin himayesi altında olmayan şirketlerin durumu zordu. Her ne kadar İş Bankası'nca işletilen Kömüriş Şirketi, Etibank'a devredildiğinde 332.125,75 lira zarar açıklamışsa da, şirketin zarar gerekçeleri 1940 tarihli "**Hissedarlar Alelade Genel Heyeti**" raporuna göre şunlardır:

1. Amele sorununa bağlı yevmiyenin artması ve işçiliğin yükselmesi
2. II.Dünya Savaşı nedeniyle malzeme fiyatlarının artması
3. Sonraki yıllarda yüksek üretim elde etmek için yapılan projelere yönelik hazırlık çalışmaları
4. Maliyet fiyatının yükselmesine rağmen kömürün satışının maliyetinden düşük fiyattan olması⁹⁰

Tablo 13: Havzadaki Kömür Üretimi (1937-1940)⁹¹

Yıl	Üretim
1937	2.306.869
1938	2.588.957
1939	2.696.935
1940	3.019.458

⁹⁰ Zaman, gös.yer.

⁹¹ Savaşkan, a.g.e., s.56

BÖLÜM III

EREĞLİ KÖMÜR HAVZASINDA DEVLETÇİLİK DÖNEMİ (ETİBANK YÖNETİMİ-İNHİSARCI DÖNEM 1940-1957) VE HAVZADA İKİNCİ MÜKELLEFİYET UYGULAMALARI

Çalışmanın bu son bölümünde, kömür ocaklarının tek elden yani devlet tarafından işletilmesine değinilecektir. “Genel Amenajman Projesi¹” kapsamında havzada yapılan iyileştirmeler ele alınarak havzanın değışen yeni yüzü ortaya konacaktır. Akabinde 1940 yılında çıkarılan “Milli Korunma Kanunu” (MKK) ve bu kanunun 9.maddesine dayanılarak uygulamaya konan “Ücretli İş Mükellefiyeti” uygulamasına değinilecektir. 1940-1947 yılları arasında uygulanan bu mükellefiyet konusu işlenirken, mükellefte bizzat çalışmış kişilerin söyledikleri çerçevesinde konu ifade edilecektir. Aynı zamanda bu çalışma bu konuda “**Sözlü Tarih** (Oral History) kaynakları kullanılarak yapılan ilk yüksek lisans çalışması olacaktır. Çünkü o döneme ait sözlü tarih kaynaklarıyla yapılmış herhangi bir yüksek lisans çalışması yoktur. Ayrıca çalışmaya kaynak olan kişilerin o dönemi yaşamış son kuşak olması ayrı bir önem taşımaktadır. Kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu konular aşağıdaki başlıklarda ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır.

---

¹ **Amenajman:** 1) Genel anlamda madencilikte, bir rezervin işletilmesi için gerekli olan ve maden kitlesi dışında yapılan ana kuyular, galeriler vb. her türlü hazırlık işleri.
2) Açık işletmecilikte, maden kitlesine ulaşmaya kadar yapılması gerekli işlerin tamamı.
Bkz. <http://www.migem.gov.tr/links/kaynakca/sozluk/sozluk-a.htm>

3.1. Ereğli Kömür Havzası'ndaki Ocakların Devletleştirilmesi (1940)

31 Mayıs 1940 tarih ve 3857 nolu “Ereğli Havzası'ndaki Kömür Ocaklarının Devletçe İşletirilmesi Hakkındaki Kanun”un² birinci maddesiyle Ereğli Kömür Havzasındaki ocakların tamamının veya bir kısmının Devletçe işletilmesi kararı alınmıştır. Bunun için İcra Vekilleri Heyeti yetkili kılınmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'nin 15 Ekim 1940 tarihli ve 2/14547 sayılı kararnamesiyle her ne durumda olursa olsun bütün ocakların devletçe işletilmesine karar verilmiştir.³

Bu kararname hükümlerine dayanarak Ereğli kömür İşletmesi tarafından 1 Aralık 1940 tarihinde Ereğli Kömür Havzası'nın bütün ocaklarına ve müesseselerine, araç-gereçlerine el konulmuş ve bu tarihten itibaren havza tam olarak millileşerek devlet sermayesi olan Ereğli Kömür İşletmeleri tarafından işletilmeye başlanmıştır.⁴

Ocaklar devletleştirilmeden önce ocakları işleten yerli ve yabancı şirketler sadece menfaatlerini düşünmüşler, ocakların iyileştirilmesiyle alakalı çalışmalar yapmamışlardır. İşte Ereğli Kömür İşletmesi aracılığıyla havzada pek çok iyileştirme yapılarak bir taraftan kömür üretimi arttırılmaya çalışılmış, diğer yandan da havza daha mamur hale getirilmiştir. Ocakların devletleştirilmesinden sonra Ereğli Kömür İşletmesi'nce havzada yapılan işler şunlardır:

1. Üretim alanlarına şose yolları yapılmıştır
2. İşçilerin su ihtiyacı için uzak yerlerden elektrikli tulumlarla demir borular içinde su yolları yapılmıştır
3. İşçilerin kalacakları barakalar tamir edilmiş, sonradan koğuşlar yapılmış ve buralara ihtiyaçları olan tüm malzemeler tedarik edilmiştir.
4. Fen ve idare memurlarının evleri de tamir edilmiştir.

² http://www.maden.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=65, kanunun tarihi 30 Mayıs, nosu 3867 olarak belirtilmiştir, bkz., **Ek:6**

³ **Ahmet Ali Özekan**, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.119

⁴ **Hüseyin Fehmi İmer**, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: Ali Rıza İncealemdaroğlu Matbaası, 1944, s.46

5. Üretim alanlarında çalışanların sağlıklı yaşamaları için spor kulüpleri ve kütüphaneler yapılmıştır.

6. Ocakların içinde ve dışında kömür üretiminde kullanılan tüm alet ve nakliye araçları, enerji santralleri ve lavuarlar⁵ tamir edilerek yeniden elden geçirilmiştir.

7. Deniz ve kara nakliye vasıtaları hem çoğaltılmış hem de daha hızlı olmaları için tanzim edilmiştir.

8. İşletmedeki herkesin ve çocuklarının sosyal ihtiyaçları ilk mektepler, sanayi, çırak kursları vs. vücuda getirilerek giderilmiştir.⁶

3.1.1. Havzadaki Ocakların Birleştirilmesinin (Füzyon) Sebepleri

Ereğli Kömür İşletmesi, “Füzyon”dan evvel üç kısımda mütalaa edilebilir.⁷

Bunlar,

1. Müessesenin ocakları
2. İş Bankasından devir olan ocaklar
3. Diğer şahıslara ve şirketlere ait ocaklar

Müessese denen ocaklar Ereğli Şirketi’nden alınan ocaklardır. Ereğli Şirketi’nin bu ocakları nasıl işlettiğiyle alakalı Bölüm II’de, Şirketin Etibank’a devri bahsinde bilgi verilmişti. Orada da ifade ettiğimiz gibi Şirket tamamen menfaatine yönelik politika izlediğinde ocakların durumu özellikle işçiler bakımından hiç iyi değildi. Dolayısıyla havzaya mutlaka devlet elinin değmesi gerekiyordu.

⁵ Ahmet Ali Özeken, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme 1848-1940*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944, s.57-58, 1940 yılındaki duruma göre Havzadaki lavuarlar şunlardır:

<u>Müessese İsmi</u>	<u>Mahalli</u>	<u>Lavuar Sistemi</u>
Ereğli Şirketi	Gelik	Reo
Ereğli Şirketi	Zonguldak	Muhtelit
Maden Kömürü İş.(Türkış)	Üzülmez	Bac a piston
Kilimli Şirketi	Kilimli	Muhtelit
Kömür Madenleri T.A.Ş.(İtalyan)	Kozlu	Bac a piston
Kömür Madenleri T.A.Ş.	Kandilli	Bac a piston
Kozlu Kömür İş.T.A.Ş.	Kozlu	Reo
Kasaplarla 271-22 nolu ocaklar	Kasaplarla (Kozlu)	Bac a piston
Süleyman Sırrı	Zonguldak	
Mevlevizade Ali 362-113 nolu ocaklar	İnağzı	Bac a piston

⁶ İmer,a.g.e.,s.47

⁷ Sadreddin Enver, *Zonguldak Kömür Havzamız*, Etibank Yayınları, 1941, s.70

İş Bankası'ndan devralınan ocaklara gelince ise, havzadaki kıpırdanma, yerli sermaye ile bu dönemde olmuştur. Bununla ilgili gelişmeleri de İş Bankası İşletmeciliği döneminde ele almıştık.

Asıl üzerinde durulması gereken, ocakların neden tek elden yönetilmesinin gereğidir. Bunu anlamak için füzyondan evvelki şahıs ve şirketlerce işletilen ocaklara bakmak lazımdır. Şahıs ve şirketlere ait ocaklar genelde kötü vaziyette idi. Dolayısıyla bunları yeniden imar etmek gerçekten güç bir işti. Ancak bu ocaklardan yerli işletmecilere ait olanları ayırmak gereklidir. Çünkü bunların elinde kendilerini geliştirebilecek yeterli malzemeleri vardı. Asıl garip olan, yabancı şirketlerin içinde bulunduğu durumdur. Gerçekten de yabancı şirketlerce işletilen ocaklardaki durum son derece vahimdi. Öyle ki, bu şirketlerin devlete devrolacağı zaman işçilerine bir lokma ekmek veremeyecek kadar anbarlarının boşaltıldığı bir gerçektir.⁸ İşte bu durum çalışmanın genelinde de ifade edildiği gibi yabancıların hangi amaçla kömür havzamızda yer aldıklarını göstermesi bakımından çok çarpıcı bir örnektir.

İşte bu genel durum nedeniyle devlet, havzadaki ocakları tek elden işletme yetkisini almıştır. Devleti buna sevk eden sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Havzadaki damar ve ocakların su altı ve su üstü işletme ruhsatlarını yeniden gözden geçirerek daha düzenli üretim yapmak
2. Havzadaki üretimi arttırmak için gerekli olan teknik ve iktisadi gelişime katkı sağlamak
3. İşçi masraflarını tam olarak karşılayabilmek için büyük üretim yapmak
4. Havzada çalışacak işçi meselesine kalıcı çözüm bulmak
5. Özel teşebbüsün yeterince önem vermediği ocaklardaki tesisatın yenilenmesi ve nakliyatın makineleşmesini sağlamak
6. Devletin kömür ihracını üretim miktarına göre ayarlamak
7. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kömüre gereken önemi kazandırmak, kömür havzasına devlet müdahalesini zorunlu kılmıştır.⁹

⁸ Enver, a.g.e., s.71

⁹ Ahmet Ali Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955, s.114-117

3.2. Genel Amenajman Projesi

Ereğli Kömür Havzası'nda, 1945 yılında hazırlanan Genel Amenajman Projesi'yle önemli çalışmalar yapılmıştır. 1948 yılında uygulamaya konulan bu proje ile havzada bugün de faaliyette olan bir çok tesisin temeli atılmıştır.¹⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrası havzadaki üretimi arttırmak için planlanan projeler ABD'den ve onun denetimindeki finans kurumlarından sağlanan “**Marshall Planı**”yla yeniden uygulamaya konmuştur. Bu çalışmalar 1948-1952 ve 1953-1957 yılları olmak üzere iki devreye ayrılmıştır.¹¹ 14.5 milyon dolarlık kredi ile havzada yapılan yatırımlarla kömür üretiminin 4 milyon tondan 7 milyon tona çıkarılması hedeflenmiştir.¹²

Marshall Yardımı çerçevesinde Ereğli Kömür Havzası'na Amerika'dan gönderilecek malzemenin ilk bölümü 26 Aralık 1949 pazartesi günü, Selçuk Vapuru ile Zonguldak Limanı'na gelmiştir. Havza için gerekli olan diğer teçizat ve malzemeler de peyderpey gelmiş ve derhal iş yerlerine gönderilmiştir.¹³ Havzadaki kömür üretim hedefi olan 7 milyon tona 1963-1964 yıllarında ulaşılmıştır.¹⁴

Konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılara göre Amenajmanın havzaya ne gibi yarar sağlayacağı konusunda şunlar söylenmiştir: “*Yakın istikbal göz önünde tutulmak ve ilerisi için de tevsi imkanları bırakmak düşünce ve emeli ile gerekli bütün tesisler yapılacak, bu suretle halen dağınık vaziyette bulunan İşletmeyi konsantre etmek imkanı temin edilmiş olacaktır. Bu sayede de işçi adedini arttırmadan, kömür istihsalini iki misline yükseltmek imkan dahiline girecektir.*

Gaye, istihsali yükseltmek, maliyeti düşürmek, memleket sanayi kalkınmasına paralel olan kömür ihtiyacına cevap vererek istihlak fazlasını memleket dışına satmak suretiyle Havzayı yurda bir döviz kaynağı haline getirmektir.”¹⁵ Peki gerçekten beklenildiği gibi olmuş mudur? Yani havzadaki kömür üretimi arttırılarak ülke ekonomisi için önemli bir katkı sağlanabilmiş midir? Nitekim bu projenin

¹⁰ **Sina Çıladır**, *Taşkömürü Havzasının Devletçilik Dönemi*, Kdz.Ereğli: Yaman Matbaası, 1999, s.47

¹¹ **Ekrem Murat Zaman**, *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 2004, s.112

¹² **Çıladır**, a.g.e., s.49

¹³ **Cemalettin Bildik**, *Kömür İşçileri*, Zonguldak: E.K.İ., 1950, s.58

¹⁴ **Çıladır**, a.g.e., s.51

¹⁵ **Bildik**, a.g.e., s.24

Havzaya ve doğal olarak da ülkemize kömür üretimi bakımından getirisini aşağıdaki tabloda görebiliriz.¹⁶

Tablo 14: Genel Amenajman Sonrası Kömür Üretim Miktarları

Yıl	Tüvönan	Satılabilir	Yıl	Tüvönan	Satılabilir	Yıl	Tüvönan	Satılabilir
1950	4.360.598	2.832.243	1956	5.888.308	3.717.718	1962	6.485.282	3.892.767
1951	4.729.589	2.987.846	1957	6.259.057	4.011.494	1963	6.793.430	4.152.938
1952	4.846.342	3.010.312	1958	6.550.218	4.074.887	1964	7.140.891	4.448.813
1953	5.654.326	3.664.314	1959	6.515.148	3.941.479	1965	7.006.998	4.389.529
1954	5.711.253	3.690.125	1960	6.307.057	3.652.959			
1955	5.495.697	3.500.219	1961	6.381.929	3.772.581			

Tabloya baktığımızda havzadan çıkarılan ve satılabilen kömürün yıllara göre bir artış sergilediğini görebiliriz. Dolayısıyla hedeflenen 7 milyon ton üretime ulaşılmış ve bu ülkemiz ekonomisi için önemli bir kazanç olmuştur.

Ereğli Kömür Havzası'nın şekillenişinde ve bugüne kadar gelmesinde önemli bir yeri olan Genel Amenajman Projesi, havzayı yeniden ayağa kaldırmıştır. Fakat mükellef döneminde çalışan işçiler, bunun semeresini ancak 1947 yılında mükellef uygulamasının kalkmasından sonra almışlardır. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi proje ancak Marshall Yardımı sonucu uygulamaya konulabilmiştir. Genel Amenajman Projesi kapsamında havzada yapılan yatırımlar aşağıdaki alt başlıklarda izah edilecektir.

3.2.1. Çatalağzı Elektrik Santrali (ÇATES)

Ereğli kömür Havzasının yönetimi tamamen devlet eline geçmeden evvel havzanın elektrik ihtiyacı belirli santrallerden yapılmaktadır. Bu santrallerden maden ocaklarının elektrik ihtiyacı karşılandığı gibi Zonguldak çevresine de elektrik verilmiştir. Havzadaki mevcut santraller şunlardır:

¹⁶ <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?entityType=HTML&id=133>

Tablo 15: Havzadaki Elektrik Santralleri¹⁷

Mevkii	Sahibi	Tesis Yılı
Gelik	Ereğli Şirketi	1928
Kozlu	Kömür işleri Şirketi	1928
Kozlu	Türk Kömür Madenleri A.Ş.	1924-1929
On Temmuz	Süleyman Sırrı Bey	1925
Üzülmez	Maden Kömür İşleri	1929
Kandilli	Türk Kömür Madenleri	1929
Kasaptarla	İsmail Ergener	1933
Çamlı	Hayri Arapoğlu	
Kireçlik	Kireçlik Kömür Madenleri Türk A.Ş.	1938(5 aylık)
İnağzı	Ali Fırat ve Ortağı	1936
Kilimli	EKİ	1942(Kasım)

Amenajman Projesi kapsamında Çatalağzı'nda, Kömür Havzasının elektrik ihtiyacını karşılamak için 60 Megavat gücünde elektrik santrali inşa edilmiştir. İnşa edilen santral 1948 yılında üretime geçmiştir. Bu santral daha sonra Etibank'a, ardından da TEK'e devredilmiştir.¹⁸

3.2.2. Zonguldak Limanı

Zonguldak Limanı, 870 m Kuzey mendireği ve 410 m Güney mendireği ile deniz tesirlerinden korunaklı bir şekilde yapılmış olup derinliği 10 metredir.

Zonguldak'ta deniz yolu ile ulaşım, Zonguldak limanındaki kömür yükleme rıhtımından yapılmaktadır. Kömür rıhtımı ile Zonguldak lavuarı arasında yapılmış olan ve üç üniteden oluşan yükleme tesisinin kapasitesi 1.500 ton/saattir. Bu tesislerde aynı zamanda üç kömür gemisine birden yükleme yapılabilmektedir.¹⁹

¹⁷ Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası, s.163, **Zaman**, a.g.e., s.92

¹⁸ **Bahri Savaşkan**, *Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: İlkadım Matbaası, 1993, s.57

¹⁹ **Savaşkan**, a.g.e., s.58

3.2.3. Lavuarlar

Ocaktan çıkarılan kömürün kullanıma hazır hale gelebilmesi için içersindeki taş vb maddelerden ayrılması gerekmektedir. Bu işlemlerin yapıldığı yer lavuarlardır. Havzada Amenajman Projesi kapsamında yapılan lavuarlar şunlardır:

- **Çatalağzı Lavuarı:** 1956 yılında 17.5 milyon sermaye ile kurulmuş olup saatte 500 ton yıkama kapasitesine sahiptir.
- **Zonguldak Lavuarı:** 1957 yılında 30.9 milyon maliyetle kurulmuştur. Saatte yıkama kapasitesi 750 tondur.
- **Armutçuk Lavuarı:** 1960 yılında 250 ton/saat kapasite ile kurulmuştur.²⁰

Ereğli Kömür Havzası'nda üretilen kömür, bu lavuarlar kurulmadan önce üçüncü dipnotta belirttiğimiz gibi havzada mevcut bulunan 9 lavuarda yıkanmakta idi. Ancak bunlar ihtiyacı karşılayamadıkları gibi donanım olarak da eskimişlerdi. Bu nedenle havzada bu üç lavuarın kurulmasıyla önemli yararlar sağlanmıştır. Bunlar:

- Dokuz yerine üç lavuar tesis edilerek konsantrasyon sağlanmıştır
- Flotasyon (yüzdürme) sayesinde 0-0,5" ebatlı kömürlerin zayıfatı önlenmiştir.
- Kurutma fırını sayesinde flotasyondan (Yüzdürme) çıkan kömürün pazarlanması sağlanmıştır.
- Zonguldak ve Çatalağzı lavuarlarından çıkan kömürler, kara ve deniz yoluyla memlekette ihtiyaç yerlerine sevk edilmişlerdir.²¹

3.2.4. Ana İhraç ve Havalandırma Kuyuları

Havzadaki ocakların üretim alanları dağınık haldeydi. Dolayısıyla bunları bir araya toplayarak üretimi belli yerden sağlamak ve arttırmak daha doğru bir adım

²⁰ Zaman, a.g.e., s.113

²¹ Savaşkan, a.g.e., s.59

olacaktı. Bu nedenle ana ihraç kuyuları açılmaya başlanmış ve 6,5 metre çapındaki kuyular açılmıştır. Bu kuyular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.²²

Tablo 16: Ana İhraç Kuyuları

Kuyunun Adı ve Yeri	Ağız Kotu	İhraç Kotu En Derin	Dip Kotu İhraç Kapasitesi
Kozlu Uzun Mehmet I	+ 14.37	-425	420
Kozlu Uzun Mehmet II	+14.37	-425	540
Karadon Kuyusu	+48.30	-364	285
Çatalağzı Kuyusu	+32.-	-364	675
Armutçuk Kuyusu	+191.47	-400	354
Asma I Kuyusu	+38.-	-320	500
Asma II Kuyusu	+38.-	-320	650
Amasra Kuyusu	+40.-	-300	

Not: Amasra kuyusunda Kömür Skip vinci devreye girmemiştir.

Bu dönemde ocakların havalandırılması için de önemli çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli bölgelerde havalandırma kuyuları açılarak buralara modern vantilatörler konulmuştur.²³ Böylece ocaklardaki kirli havanın dışarı atılması sağlanmıştır.

3.2.5. Oksijen Fabrikası ve Kompresörler

Kömür Havzasındaki kurum ve işletmelerin ihtiyacını sağlamak için Zonguldak Merkez Atölyesi civarında, yıllık kapasitesi 18.000 tüp olan bir oksijen fabrikası kurulmuştur.

Yine havzadaki ocakların yer altı havalandırılması ve kazı araçlarının ihtiyacı için gerekli ölçüde ve sayıda yeni kompresörler temin edilerek faaliyete sokulmuştur.²⁴

²² Savaşkan, gös.yer.

²³ Savaşkan, gös.yer.

²⁴ Savaşkan, a.g.e., s.60

3.2.6. Havzadaki Atölyeler

Kömür üretiminde kullanılan üretim araçlarının zamanla bakıma ve tamire ihtiyacı olmaktadır. Bunun için de ocaklar çevresinde tamirhaneler mevcuttur. Ancak bunlar ihtiyacı tam olarak karşılayamadığı için büyük atölyeler kurulmuştur. Toplam altı adet olan bu atölyelerin, biri merkezde diğerleri Karadon, Üzülmez, Kozlu, Armutçuk ve Amasra'dadır.

Merkez Atölyesinde yapılan işlerin başlıcaları şunlardır:

- Havza demirbaşlarını imal etmek
- Standart yedek malzeme ve kuran malzeme imal etmek
- Lavuar yedeklerini imal etmek
- Bölge atölyelerinin kapasitelerinin üzerinde olan tamir ve işletme malzemesi imal etmek
- Havzada yeni kurulan ve kurulacak olan tesislerin bir kısım teçizatını imal etmek²⁵

3.2.7. Havzada Kurulan Sosyal Tesisler

Ocakların devletleştirilmesinden sonra havzada özellikle işçilerin barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için önemli çalışmalar yapılmıştır. Havzada her gün 24.000 işçi ve aileye maliyetinin yarısı fiyata sıcak yemek verilmesi sağlanmıştır.²⁶

Yine bütün bölgelerde ve Merkezde, işçi yatakhaneleri, yemekhaneleri, kahvehaneleri, duşları, sinemaları ve kantinleri ile memur ve işçi mahalleleri, lojmanları, sinemalar, okullar, lokaller ve kantinler yapılmıştır.²⁷

Etibank'ın havzayı idaresiyle nasıl kömür üretiminde önemli bir artış olmuşsa, bu artışın asıl müsebbibi olan işçiler unutulmamış ve onların refahı ve istirahati için azami gayret gösterilmiştir. Bu durum, havzanın inkişafı için harcanan paraları gösteren şu tablodan da anlaşılmaktadır:

²⁵ Savaşkan, gös.yer

²⁶ İmer, a.g.e., s.48

²⁷ Savaşkan, a.g.e., s.61

Tablo 17: İşçilere yönelik yapılan sosyal tesisler için harcanan paralar.²⁸

Sene	Türk Lirası
1938	5.655,48
1939	83.193,45
1940	658.603,21
1941 (ilk 7 ay)	380.970,69
Toplam	1.128.422,83

Sadreddin Enver “Zonguldak Kömür Havzamız” adlı eserinde havzadaki işçilerin temel ihtiyaçları için yapılan müesseseleri muntika muntika belirtmiştir. Üzülmaz muntikası, Kilimli ve Gelik muntikaları, Kozlu muntikası, Kandilli muntikası. Bunlar ve değişik muntikalarda yapılan yemekhane, kahvehane, yıkanma yerleri işçilerin barınması için inşa edilmişlerdir.²⁹ Bununla da yetinilmemiş Kilimli, Gelik, Kandilli, Üzülmaz ve Kozlu’da “Tedrisat Muntikaları” oluşturularak buralarda Millet Mektepleri programları uygulanmış,³⁰ böylece işçilerin eğitimine katkı sağlanmıştır. En önemli unsur olan sağlık unutulmamış, amele dispanseri ve hastanesi inşa edilerek işçilerin sağlığı için önemli adım atılmıştır.

Havzadaki yapılan tüm bu iyileştirmelerin II.Dünya Savaşı gibi ülkemizin zor bir süreçten geçtiği bir dönemde yapılmış olması gerçekten çok manidardır. Çünkü savaşın soğuk rüzgarları ülkemiz üzerinde eserken, önemine binaen kömür politikamız aksatılmadan yürütülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla ülkemizde olduğu gibi dünyada da önemli bir enerji kaynağı olan kömürün iyi işletilip piyasaya sürülmesi önemli bir iştir. İşte bunun için kömür havzasının devletleştirilmesi öncesi ve devletleştirilmesi sürecinde kömür üretimini arttırabilmek için her bakımdan ciddi çalışmalar yapılmıştır.

²⁸ Enver, a.g.e., s.78

²⁹ Enver, a.g.e., s.79-83

³⁰ Enver, a.g.e., s.84

3.3. Millî Korunma Kanunu (MKK) ve Ücretli İş Mükellefiyeti

TBMM, nasıl Kurtuluş Savaşı yıllarında “Tekalifi Millîye Emirleri”ni yayınlamışsa, II.Dünya Savaşı sırasında da ülkemizin bu olağanüstü şartlardan olumsuz etkilenmemesi için “Millî Korunma Kanunu”nu çıkarmıştır. Dolayısıyla yine halkın gayretleriyle bu sorunların aşılması düşünülmüştür. Bundan sonraki alt başlıklarda bu kanunun süreci ve iş mükellefiyetiyle ilgili gelişmelere değinilecektir.

3.3.1. Millî Korunma Kanunu (MKK)

20.yüzyılda dünya iki büyük savaş yaşamıştır. Maalesef bunların ilkinde en büyük zararı Osmanlı Devleti görmüştür. Zaten savaşın genelde bütün planları Osmanlı Devleti üzerine kurulmuştur. Çünkü her geçen gün sanayisi hızla gelişen batı dünyası ihtiyacı olan hammadde ve pazar için en uygun yer olarak Osmanlı Devleti’ni görmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti kendini bir anda savaşın içinde buluvermiştir.

Almanya’nın Polonya’ya saldırmasıyla başlayan II.Dünya Savaşı’nda ise Türkiye takip ettiği politikalar sonucu savaşa bizzat katılmamış fakat savaşın olumsuz etkilerini hissetmiştir. İşte bu olumsuz durumları en aza indirmek için daha savaş başlamadan önce barışçıl politikasını ortaya koymuş ve Rus tehlikesine karşı 19 Ekim 1939 tarihinde Ankara’da Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında karşılıklı yardım anlaşması imzalanmıştır.³¹ Takip edilen bu politika sonucu Türkiye savaşa girmemiştir. Ancak her an savaşa girebilecekmiş gibi hazırlıklarını yapmıştır.

Hükümet ilk olarak savunmaya yönelik bazı hukuki düzenlemeler yapmıştır.

Bunlar:

- Hava Saldırılarına Karşı Işıkların Söndürülmesi ve Karartılması (15.02.1939)
- Hava Saldırılarına Karşı Pasif Korunma (30.03.1939)

³¹ **Hamza Eroğlu**, *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları, 1990, s.347

- Hava Saldırılarına Karşı Hayvanların ve Hayvanlardan Üretilen Yiyecek Maddelerinin Korunması (09.04.1939)

- Ticaret Gemilerinin Gaza Karşı Korunması (11.04.1939) tüzük ve yönetmeliklerini hazırlamıştır.³²

Alınan bu önlemlere rağmen savaşın ülkemize olan olumsuz etkilerinden kurtulmak mümkün olmamıştır. 1939 yılında başlanılan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanamamış, askeri harcamaların artması ve hammadde kıtlığı nedeniyle de iptal edilmiştir.³³ İşte bu olağanüstü koşullar nedeniyle hükümet meclisten ekonomiye anında müdahale etme yetkisi istemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 18.01.1940 yılında çıkardığı Milli Korunma Kanunu³⁴ ile bu yetkiyi hükümete vermiştir. Nitekim kanunun konu bakımından önem arz eden birinci maddesi şu şekilde tanzim edilmiştir:

Madde 1 – Fevkalade hallerde Devletin bünyesini İktisat ve Millî müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyetince, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir.

Fevkalade haller şunlardır:

A – Umumi veya kısmi seferberlik,

B – Devletin bir harbe girmesi ihtimali,

C – Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki harb hali.

Açıkça görülüyor ki, ekonomik durumumuz ve Millî savunmamız adına Hükümet, seferberlik, savaş hali ve ülkemizi ilgilendiren yabancı devletler arasındaki savaş gibi fevkalade hallerde takviye adına bir takım önlemler alabilecektir. Yine kanunun ikinci maddesinde hükümetin fevkalade hallerin ortaya çıkması durumunda bu kanun çerçevesinde derhal görevini yapması gerektiği ve durumdan TBMM'ne bilgi vermesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla TBMM, ülkenin menfaati için zor anlarda alınabilecek tedbirlerin bir an önce alınıp uygulamaya konması adına

³² **Mustafa Yüce**, “Ücretli İş Mükellefiyeti ve Zonguldak Havzası Uygulaması”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:1993, s.12

³³ **Süleyman Özdemir**, “Dünyada ve Türkiye’de Zorunlu Çalışma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1994, s.101

³⁴ Milli Korunma Kanunu’nun tamamı için <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/816.html>, kanunun “Ücretli İş Mükellefiyeti”ne ait maddeleri için bkz. **Ek:8**

hükümete önemli görev vermiştir. Bu görevleri yürütmek üzere de bir Koordinasyon Heyeti kurulması kabul edilmiştir (Madde 4).

Millî Korunma Kanunu, 6 Fası ve 72 maddeden oluşmaktadır. Kanunun bölümleri ve ilgili hükümleri şöyledir:

- 1.Fası :** Umumi hükümler (1-3.maddeler)
- 2.Fası :** Teşkilat (4-6. maddeler)
- 3.Fası :** İktisadi hükümler (7-42.maddeler)
- 4.Fası :** Mali hükümler (43-52.maddeler)
- 5.Fası :** Ceza hükümleri (53-68.maddeler)
- 6.Fası :** Müteferrik hükümler (69-72.maddeler)

3.3.1.1. Millî Korunma Kanunu'nun Amacı

MKK o günkü şartlarda ülkenin ekonomisini düzenlemek için çıkarılmıştır. Bu konuda Bakanlar Kurulu'na geniş yetki verilmiştir. Ancak bu yetkinin kullanılması için kanunun 1.maddesinde yer alan olağanüstü koşulların oluşması gerekmektedir. Aksi takdirde hükümet herhangi bir düzenleme yapamayacaktır. Nitekim kanunun 3. maddesinde bu olağanüstü hallerin oluşmaması durumunda MKK'nun hükümsüz kalacağı belirtilmiştir.

Hükümet MKK ile bir yandan hazırladığı programları uygulayabileceği gibi, diğer yandan fiyatlar ve dış ticaretin yanında işçi ve işveren ilişkilerini de düzenleyebilecekti. Ancak kanunun işçi haklarını koruduğunu söylemek biraz zordur. Çünkü kanunun değişik maddeleri mecliste görüşülürken sert tartışmalar olmuşken, işçi haklarıyla ilgili kısıtlamalar konuşulurken neredeyse hiç ses çıkmamıştır.³⁵ Bu durum kanunun işçilerin haklarını ne kadar koruduğu bakımından önemlidir. Nitekim mükellefiyet uygulamasıyla ilgili görüştüğümüz kişilerin ifadelerinde de bu durumu açıkça görmekteyiz.

³⁵ **Mehmet Şehmus Güzel**, "İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermaye ve Emek", *Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiyesine İşçiler 1839-1950*, derleyenler: Donald Quataert-Erik Jan Zürcher, çeviren: Cahide Ekiz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.200

3.3.1.2. Millî Korunma Kanunu'nun Önemi

Ülkemizin II.Dünya Savaşı'nın olumsuz etkisinden en az zararla çıkmasını amaçlayan MKK, savaş zamanı ve sonrasında uygulanacak ekonomik politikamızın temelini oluşturmuştur. Nihayetinde bu dönem ve sonrasında çıkarılan kanun ve kararnameler, dönemin özel durumundan dolayı hazırlanmışlardır. Kanunun 3.Fasıldaki İktisadi hükümler bölümü, Sanayi ve Maden müesseselerindeki ve diğer iş yerlerindeki ekonomik durumu ortaya koymaktadır. 1940 yılında çıkarılan MKK aralıklarla 1960 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.³⁶

Bu geçen zaman içinde MKK ile ilgili uygulamada ortaya çıkan bir takım aksaklık ve noksanlıklar günün şartları da dikkate alınarak, 28.12.1940 tarih ve 3954 sayılı kanun, 23.12.1941 tarih ve 4156 sayılı kanun, 03.02.1942 tarih ve 4180 sayılı kanun ve 03.08.1944 tarihli 4648 sayılı kanunla değişiklikler yapılarak mevcut aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır.³⁷ Bu durum şunu göstermektedir; ülkemiz zor bir dönemden geçmektedir, bu dönemi en az zararla atlamak esastır, bu konuda da Hükümet adeta TBMM tarafından olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Alınan önlemler sonucu bunun Ereğli Kömür Havzasına yansımaları ne olmuştur dersek, havzadaki işçi sayısının ve havzadaki kömür üretiminin arttığını görebiliriz. Aşağıdaki tablo mükellefiyetin başlangıcından 1950 yılına kadar olan kömür üretimi hakkında bir fikir vermektedir.³⁸

Tablo 18: 1940-1950 Yılları Arası Kömür üretimi

Sene	Ton/Üretim	Sene	Ton/Üretim
1940	3.019.458	1946	3.830.245
1941	3.019.626	1947	3.945.119
1942	2.509.614	1948	4.021.797
1943	3.162.605	1949	4.181.375
1944	3.554.278	1950	4.360.598
1945	3.718.772		

³⁶ Ahmet Makal, "Zonguldak ve Türkiye Toplumsal Tarihinin Acı Bir Deneyimi Olarak İş Mükellefiyeti", *Zonguldak Kent Tarihi '05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.70

³⁷ Yüce, a.g.t., s.15

³⁸ Savaşkan, a.g.e., s.56, <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=35>

MKK'nun diğer kanunlardan farklı özellikleri şunlardır:

- Bakanlar Kurulu her yetki maddesi için karar almak zorundadır. Aksi halde o madde uygulanamamaktadır.
- Bakanlar Kurulu uygulayacağı maddeyle ilgili derhal Meclise bilgi verecektir.
- Bakanlar Kurulu'nun onayına sunulan kararları hazırlamak için Koordinasyon Heyeti'nin kurulması gerekmektedir.
- MKK geçici olup olağanüstü haller kalktığında kanun da yürürlükten kalkacaktır.
- Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 74. maddesine bağlı olarak MKK, olağanüstü durumlar devam ettiği sürece vatandaşlara belli tazminat karşılığı bazı yükümlülükler yüklemektedir.³⁹

3.3.2. Ücretli İş Mükellefiyeti

MKK ile yukarıda belirttiğimiz gibi, 1.maddedeki olağanüstü şartların zuhur etmesi halinde hükümete geniş yetkiler verilmiştir. Bunları yürütmek amacıyla da kanunun 4.maddesine göre bir Koordinasyon Heyeti kurulması öngörülmüştür.

İşte Ereğli Kömür Havzası'nda uygulanan “**Ücretli İş Mükellefiyeti**” Koordinasyon Heyetince MKK'nun 9.maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. MKK'nun dokuzuncu maddesi şöyledir: “*Hükümet, sanayi ve maadin müesseselerinin istihallerini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için lüzumlu olan işçi kadrosunu ve ihtisas elemanlarını temin eder. Bu maksatla vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilebilir.*”

Bu maddeye bağlı olarak ülkemizin en önemli enerji kaynağı olan taşkömürüne sahip olan Zonguldak kömür havzasında, kömür üretimini arttırmak amacıyla maden işletmelerine işçi sağlamak için ücretli iş mükellefiyeti tesis edilmiştir.

---

³⁹ Yüce, a.g.t., s.16

“Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalatın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkındaki Kararname” 26 Şubat 1940 yılında 2 nolu Koordinasyon Heyeti kararı olarak kabul edilerek Resmi Gazetenin 27 Şubat 1940 tarihli 4444 sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁰

Ücretli İş Mükellefiyeti ile ilgili kararname 4 bölümden ve 20 maddeden oluşmaktadır. Kararnamede kimlerin mükellefiyete tabi olacakları, ücretlerin ne şekilde ödeneceği, celp usulleri, çalışma şartları, mazeretler ve mükellefiyetin yürütülmesi için kurulacak teşkilattan bahsedilmektedir.⁴¹

3.3.2.1. Ücretli İş Mükellefiyetinin Gerekçesi

Ereğli Kömür Havzası’nda uygulanan “Ücretli İş Mükellefiyeti”nin MKK’dan ayrı bir gerekçesini bulmak zordur. Aslında MKK hangi gerekçeyle hazırlanmışsa, Ücretli İş Mükellefiyeti uygulaması da o gerekçeye dayalı olarak çıkarılmıştır. Nasıl MKK’nun 1.maddesi bu kanunun çıkarılma gerekçesini açıklamaktaysa, Ücretli İş Mükellefiyeti uygulamasının nedeni de MKK’nun 9.maddesindeki gerekçedir. Yani kömürle alakalı “üretimi, mesaiyi ihtiyacı karşılayacak hadde çıkarmak.”⁴²

Devletin görevlerinden birisi de çalışma hayatının düzenlenmesidir. Ancak bu her zaman normal şekilde devam etmeyebilir. Dolayısıyla olağanüstü durumlarda çalışma hayatı rasyonel bir şekilde olmayabilir. Bu nedenle Ücretli İş Mükellefiyeti uygulamasını değerlendirirken MKK’nun hazırlanması gerektiren ülkenin ve dünyanın o günkü koşullarına bakmak gerekir.

Millî Mücadele sonrası ülkemizde başlatılan ekonomik kalkınma hamlesinde serbest teşebbüs ağır sanayide başarısız olup devlet müdahalesi gerekmişse, II Dünya Savaşı sürecinde de ülkede yaşanabilecek olumsuz koşulların zararını önlemek için de devlet bazı konularda birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Aslında esas olan vatandaşların hür iradeleri ile istedikleri işi ve işvereni seçmeleridir. Ancak 1924 Anayasası’nda da yer alan duruma göre, toplum menfaati

⁴⁰ Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalâtın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkında Kararname, İstanbul : Cihan Kitabevi, 1942, bkz. **Ek:9**

⁴¹ **Yüce**, a.g.t., s.17

⁴² **Özdemir**, a.g.t., s.104

söz konusu olduğunda kişi menfaati ikinci planda kalabilmektedir. Dolayısıyla MKK'na dayalı olarak çıkarılan Ücretli İş Mükellefiyeti buna bağlı olarak hazırlanmıştır.⁴³

3.3.2.2. Mükellefiyetin Tanımı

Mükellefiyetin tanımını MKK'nun 9.ve 10.maddelerinin birinci fıkralarına göre ifade edebiliriz. Buna göre: “Hükümetin, sanayi ve maden müesseselerinin üretimini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için diğer iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, ihtisas sahipleri ve sair hizmetlileri emsallerine uygun ücret vermek şartıyla zorunlu olarak çalıştırmasına mükellefiyet denir.”⁴⁴

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir zorunluluk vardır. Dolayısıyla buna uymamak cezai müeyyideyi gerektirmektedir. Nitekim bu durum MKK'nun Ceza Hükümleri bölümünde 53.maddenin II.ve III.fıkralarında belirtilmiştir.

3.3.2.3. Ücretli İş Mükellefiyetinin Niteliği ve Konusu

Ücretli İş Mükellefiyeti niteliği, yukarıda açıkladığımız tanımı ve gerekçesinde görüleceği gibi, zorunlu çalışmayı gerektirmektedir. Ücret karşılığı olduğu için angarya usulünden ayrılmaktadır. Bu uygulamanın, Borçlar Kanunu ile mevzuatımıza giren iş sözleşmesine uymadığı gibi 3008 sayılı İş Kanunuyla da ilişkisi görülmemektedir. Ayrıca bu durum 1337 (1921) tarihli 151 sayılı “**Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun**”a da aykırıdır. Çünkü bu kanun özellikle zorla çalışmayı yasaklamaktadır. Oysa MKK'na bağlı olarak çıkarılan iki sayılı karara göre İş Mükellefiyeti ile kömür havzasında zorla çalışma şartı getirilmiştir.

Ereğli Kömür Havzası'ndaki üretimi arttırmak amacıyla çıkarılan Ücretli İş Mükellefiyeti'nin konusu, üretimi arttırmak için kişilerin fiziki ve fikri güçlerinden

⁴³ Yüce, a.g.t., s.18

⁴⁴ Yüce, a.g.t., s.19

yararlanmaktır. Bunun karşılığı olarak emsaline uygun ücret verme söz konusudur. Ancak kişilerin çalışıp çalışmaması kendi hür iradelerine bırakılmamıştır.⁴⁵

3.3.2.4. Mükellefiyete Tabi Olabilecek Kişiler

Ereğli Kömür Havzası'nda uygulanacak Ücretli İş Mükellefiyeti'nin kimlere yükleneceği konusu 3780 sayılı MKK'nun dokuzuncu maddesinde "...Bu maksatla vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilebilir." şeklinde belirtilmiştir. Buradan zorunlu çalışmanın Türk vatandaşlarına uygulanacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yabancı vatandaşları zorunlu çalışmaya tabi tutmak devletlerarası antlaşmalara aykırı olacağından mümkün gözükmemektedir.

Belirli bir vatani olmayan kişiler de bu uygulamaya tabidir. Yani onlar da yabancılar gibi değerlendirilip zorunlu çalışmaya tabi tutulmamışlardır.⁴⁶ Dolayısıyla mükellefiyet uygulamaları sadece Türk vatandaşlarına yöneliktir.

3.3.2.5. Ücretli İş Mükellefiyetini Tesis Etme Yetkisi

Demokratik bir ülkede hükümet bir konuyla ilgili düzenleme yapmak istediğinde bunu Meclise getirip gerekli düzenlemeyi meclis yapmaktadır. Yürütme görevi olan Hükümet, Meclisin verdiği yetkileri uygulamakla yükümlüdür. Dolayısıyla kişilerin haklarıyla ilgili düzenlemeler yapmak Meclisin yetkisindedir. Fakat 3780 sayılı MKK ile Ücretli İş Mükellefiyeti'ni tesis etme yetkisi Hükümete verilmiştir. Bunun nedeni zaten olağanüstü koşulları yaşayan ülkede çabuk karar alıp uygulamaktır. Böylece II.Dünya Savaşı eşiğinde olan ülkeyi ekonomik olarak zor durumdan kurtarmaktır.

Mükellefiyeti tesis etme yetkisi Hükümete verilmiş ama yapılan iş hangi alanla ilgili ise uygulamayı da o bakanlık yapacaktır. Nitekim bu durum MKK'nun 6.maddesinde şöyle belirtilmiştir: "*Bu kanun hükümlerine uyarak İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilen kararlar alakalı vekaletler tarafından kendi teşkilatı ve bu kanuna müsteniden kurulan veya taviş edilen teşkilat ve müesseseler vasıtasıyla*

⁴⁵ Yüce, gös.yer.

⁴⁶ Yüce, a.g.t., s.20

infaz ve tatbik olunur;” kanununun kurulmasına müsaade ettiği müessese, MKK’nun 4.maddesinde belirtilen Koordinasyon Heyeti’dir. Dolayısıyla bakanlıklar arasındaki işbirliğini temin etmek bu heyetin görevidir.⁴⁷

3.3.2.6. Mükellefe Tabi Tutulanların Hak ve Görevleri

Ücretli iş mükellefiyetine tabi tutulanlar kanuna göre (MKK.10), yaptıkları işin karşılığı olarak hükümet tarafından belirlenen bir ücret alacaklardır. Ancak bu ücret yapılacak işe göre değişeceği için net bir ücret belirtilmemiştir.

Kişi ücretinin karşılığı olarak kendisine verilen işi istenilen yer ve zamanda yapmak zorundadır. Ayrıca geçerli bir mazereti olmaksızın ve habersizce iş yerini terk etmesi yasaktır.⁴⁸ Bu hükümle çalışanlar üzerinde müeyyide uygulama hususu getirilmiştir. Böylece mükellefler üzerinde yaptırım konusu teyit edilmiştir.

3.3.2.7. Ücretli İş Mükellefiyetinin Uygulama Alanı

Ücretli İş Mükellefiyetinin uygulama alanı olarak MKK’nun 9.maddesinde, sanayi, maden müesseseleri ve diğer işyerleri belirtilmiştir. Buna göre mükellefiyetin uygulama alanı olarak belirtilen üç farklı alan şunlardır:

a) Sanayi Müesseseleri

MKK’nunda mükellefiyetin sanayi müesseselerinde uygulanacağından bahsedilmiş fakat hangi müesseselerin sanayiden sayılacağından belirtilmemiştir. 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanununda sanayi müesseselerinin neler olacağı şöyle ifade edilmiştir:

I. Her türlü madenleri veya diğer herhangi bir maddeyi topraktan çıkarma ve taş ocakları işleri

II. Ham, yarı ve tam mamül maddelerin işlenmesi, temizlenmesi, şeklinin değiştirilmesi, süslenmesi, satış için hazırlanması işleri

III. Her türlü kurma (montaj), tamir, temizleme, söküp dağıtma işleri

⁴⁷ Yüce, a.g.t., s.25

⁴⁸ Özdemir, a.g.t., s.106

IV. Bina yapılması ve tamiri ve tadili için bozulup yıkılması işleri ve bunlara yardımcı her türlü sınai imalat işleri

V. Yol, demiryolu, tramvay, liman, kanal, dalgakıran, tünel, köprü, lağım, ve kuyuların yapılması ve tamiri ve bataklık kurutma işleri

VI. Elektrik ve her türlü muharrik kuvvetler istihsali, tahvili, nakli, tesisat ve tevziat işleri

VII. Su ve gaz tesisatı ve işletmesi işleri

VIII. Telefon, telgraf, telsiz telgraf ve telefon tesisatı ve işletmesi işleri

IX. Gemi ve vapur inşası, tamiri, tadili, ve bozup dağıtma işleri

X. Karada nakliyat işleri

XI. Göl ve nehirlerde insan veya eşya ve hayvanat nakli işleri

XII. Eşyanın istasyon, antrepo, iskele ve limanlarda yükletilmesi, boşaltılması ve işletilmesi işleri

XIII. Matbaa işleri

Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun 1.maddesinde sanayi müesseseleriyle ilgili olarak: *“Daimi veya muayyen zamanlarda içinde makine veya aletler veya tezgahlar ianesiyle, herhangi bir madde veya kudretin evsaf veya eşkali kısmen veya tamamen değiştirilip kıymetlendirilmek suretiyle toplu imalat vücuda getirilen ve bu maksada tahsis edilen yerler bu kanuna göre sınai müessesesi addolunurlar.”* tanımı yer almaktadır.⁴⁹

Bu iki kanundan da anlaşılacağı üzere, hangi yerin sanayi müessesesi olacağını anlamak için her iki kanundaki ifadeyi dikkate almak gereklidir.

Eğer yukarıdaki tanıma uymayan veya yeni açılan bir işyeri varsa, bu iş yerinin mükellefiyet uygulamasıyla alakalı tereddüt yaşanacak olursa 3008 sayılı İş Kanununun 4.maddesine göre İktisat Bakanlığı'ndan açıklık istenecektir. Bakanlıktan gelecek cevaba göre iş yeri sanayi müessesesi sayılacak veya sayılmayacaktır.⁵⁰

b) Maden Müesseseleri

Maden müesseseleriyle ilgili yine 3008 sayılı İş Kanunu ile Teşvik-i Sanayi Kanunu'na bakmak gerekir. 3008 sayılı kanunda özel bir tanım yapılmamış,

⁴⁹ Yüce, a.g.t., s.23

⁵⁰ Özdemir, a.g.t., s.108

3. maddenin 1. fıkrasında “Her türlü madenleri veya diğer herhangi bir maddeyi topraktan çıkarma ve taş ocakları işleri” sanayi işlerinden sayılmıştır.

Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun 3. maddesinde, “*Bu kanuna göre alelumum maden ocakları da sınai müesseseden madut olup müsaade ve muafiyetlerden istifadeleri itibariyle iki sınıfa ayrılırlar.*” ifadesi yer almaktadır. Bu iki kanun maddesinden anlaşılacağı üzere maden müesseseleri de sanayi müesseseleri içerisinde değerlendirilmiştir.

c) Diğer İşyerleri

MKK’nun diğer işyerleri ifadesinden ne anlaşılacağı net değildir. İşyeri kavramı ilk kez 3008 sayılı Kanunla mevzuata girmiştir. Buna göre işyerleri için belirli koşullar aranmaktadır. Bu koşulları taşımayanlar işyeri kapsamı dışında tutulmuşlardır. Bu tip işyerlerinde istihsalin azlığı nedeniyle iş mükellefiyeti tesisi her bakımdan mümkün olmayacağı ve buna gerek de bulunmadığına göre, kanunun “diğer işyerleri” tabirinden iş yasasına tabi işyerlerini anlamak gereklidir. Ancak bu da genel bir ifade taşıdığı için tereddütlere neden olmuştur.⁵¹

3.3.2.8. Ücretli İş Mükellefiyetiyle İlgili Yaptırımlar

Ücretli iş mükellefiyeti uygulaması beraberinde bir takım sorumluluklar getirmiştir. Bu sorumlulukları yerine getirmeyenler hakkında uygulanacak yaptırımlar da MKK.’nunda belirtilmiştir. Kanun sadece mükelleflere değil, mükellefiyeti uygulayanlar hakkında da düzenlemeler yapmıştır.

1. Mükellefe Tabi Olanlarla İlgili Yaptırımlar

a. Ceza Bakımından

MKK.’nun Beşinci Fasıll Ceza Hükümleri bölümündeki 53.maddenin II.fıkrasında, “9 uncu maddede yazılı ücretli iş mükellefiyetine riayet etmeyenler, alacakları günlük ücretin üç mislinden on misline kadar ağır para cezasına mahkum edilir. Tekerrürü halinde evvelce verilen cezanın beş misli hükmolunur.” III.fıkrasında ise, “10 uncu maddede yazılı sanayi ve maadin müesseselerindeki ve

⁵¹ Yüce, a.g.t., s.22-25

bu müesseselere bağlı olan veya Hükümetçe tayin edilen diğer iş yerlerindeki hizmeti mazeretsiz terk edenler hakkında (250) liradan (2500) liraya kadar ağır para cezası ve tekerrürü halinde (1000) liradan (5000) liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte bir aydan altı aya kadar hapis cezası hükmolunur.”denilmektedir.

Kanunun maddelerine baktığımızda cezaların arttığını görmekteyiz. Bunun nedeni olarak uygulama sırasında zorunlu çalışmaya tabi tutulan kişilerin çalıştıkları yerlerden zamanla firar etmeleri gösterilebilir. Nitekim ileride ifade edeceğimiz gibi mükellef dönemini çalışmış kişilerle yaptığımız görüşmelerde işten kaçmaların yoğun olduğunu bir gerçektir.

MKK'nun 60.maddesi “*Bu kanuna göre hükmedilen cezalar tecil edilemez.*”, 61.maddesi ise “*Bu kanunda yazılı suçlar için Türk Ceza Kanuniyle diğer kanunlarda daha ağır ceza hükümleri bulunduğu takdirde o cezalar hükmolunur.*” diyerek hükümetçe iş mükellefiyetinin hangi ciddiyette uygulanacağını göstermesi bakımından önemlidir. Aynı kanunun 63.maddesinde ise “*Bu Kanuna göre verilip katileşen hükümlerin hulasaları, masrafi mahkuma ait olmak üzere gazetelerde neşir ve ilanına hükmolunur.*”denilmektedir.

b. Usül Bakımından

Kanun kapsamına giren suçların görüşülmesi bütün davalara nazaran öncelikle olacaktır. Eğer dava ertelenecekse, geçerli bir sebep yoksa bir haftadan fazla ertelenemeyecektir. MKK'nun 68.maddesinin 1.fikrasında “*...savcının, Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanununun 6 ncı maddesi uyarınca verdiği tutma kararı, sözü geçen kanunda yazılı muayyen mehiller içinde dava açılmadığı takdirde kendiliğinden hükümsüz kalır.*” denilerek dava süreci hızlandırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda tatil günlerinde de yargılama yapılabilecektir. Verilecek kararlarla ilgili adli makamlardan, uygulamanın durdurulması ve ihtiyati tedbir kararı istenemeyecektir. Yine MKK'nun 67.maddesinin 1.fikrasına göre Milli Korunma Mahkemeleri kurulabilecektir. Nitekim Ankara, İstanbul, İzmir ve Zonguldak'ta bu özel-mahkemeler-kurulmuştur.⁵²

---

⁵² Yüce, a.g.t., s.27

2. Ücretli İş Mükellefiyetini Uygulayanlarla İlgili Yaptırımlar

a. Ceza Bakımından

Ereğli Kömür Havzası'nda MKK ile uygulamaya başlanan Ücretli İş Mükellefiyetini uygulayanlarla ilgili olarak, kanunun 64.maddesinin 1.fikrasında “*Bu kanuna taalluk eden işlerde vazife ve salahiyetlerini suiistimal edenler veya bu suretle diğer bir suç işleyenler ve vazifede ihmal ve terahide bulunanlar hakkında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda muayyen olan cezalar iki kat olarak hükmolunur.*” ifadesi yer almaktadır. Ancak suçun tekrarı halinde özel bir ceza hükmü bulunmadığı için genel tekerrür hükümlerinin uygulanması gerekmektedir.

b. Usul Bakımından

MKK'nun mükelleflerle ilgili ceza bölümünün usul kısmında ifade ettiğimiz gibi, kanun kapsamına giren suçların görüşülmesinin bütün davalara nazaran öncelikle olması, eğer dava ertelenecekse, geçerli bir sebep yoksa bir haftadan fazla ertelenmemesi, aynı zamanda tatil günlerinde de yargılama yapılabilmesi, MKK'nun 68.maddesinin 1.fikrasında “*...savcının, Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanununun 6 ncı maddesi uyarınca verdiği tutma kararı, sözü geçen kanunda yazılı muayyen mehiller içinde dava açılmadığı takdirde kendiliğinden hükümsüz kalır.*” denilerek dava süreci hızlandırılmaya çalışılması hükümleri ücretli iş mükellefiyetini uygulayanlar için de geçerlidir.⁵³

3.4. Ereğli Kömür Havzası'nda Ücretli İş Mükellefiyeti Uygulaması

Bilindiği üzere Ereğli kömür Havzasında, kömürün bulunuşundan itibaren ilki Osmanlı Devleti zamanında ikincisi ise Türkiye Cumhuriyeti döneminde olmak üzere iki defa ücretli iş mükellefiyeti uygulanmıştır. Osmanlı Devleti zamanındaki uygulamanın bir takım özelliklerini çalışmamızın önceki bölümlerinde ifade ettik. Bu bölümde ise amacımız, çalışmamızın özünü oluşturan Cumhuriyet Dönemi Ücretli İş Mükellefiyetini (1940-1947), son tanıklarının ifadesinden yola çıkarak bir kez daha ele almaktır.

⁵³ Yüce, a.g.t., s.28

Son zamanlarda Avrupa’da gittikçe önem kazanan “**Sözlü Tarih**” çalışması (**Oral History**), bu araştırmada kullanılan araştırma yöntemidir. Sözlü tarih, kaynak olarak kişisel anılar üzerine kuruludur. Böylece tarihçiler genelde dayandıkları belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarih oluştururlar.⁵⁴ Sözlü tarih bir malzeme toplama yöntemidir. Dolayısıyla bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişi anlamlandırma sürecine katkıdır. Kısacası bir tür tarihsel kaynaktır.⁵⁵ Her türlü insani etkinliğin tarihin öznesi haline gelebilmesinin yakın dönemlere ilişkin tarih çalışmalarındaki sonuçlarından olan sözlü tarih, belli bir döneme ait kişisel tanıklık ve/veya yaşantıların belleğin derinliklerinden çıkarılıp değerlendirilmesi yoluyla toplumların tarihlerinin inşasına katkıda bulunan bir araştırma yöntemidir. Böylece yazılı tarihin ulaşamayacağı bilgilere ulaşılmayı sağlar.⁵⁶

Sözlü tarihe yönelik ilk kuramsal adım Amerika’da Allan Nevis tarafından Columbia Üniversitesinde 1948 yılında “**Oral History Research Office**” in kurulmasıyla atılmıştır. Amerika’da siyasi etkenlerden hareketle ortaya çıkan sözlü tarih Avrupa’da yani İngiltere’de sosyolojik nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.⁵⁷ 1960’lardan sonra marjinal grupların, azınlıkların, göçmenlerin, zencilerin, “tarih yazılırken dışarıda bırakılmış olanların” tarihe dahil edilmesi, yerel tarih araştırmalarına yönelik sözlü talepleri arttırmıştır. Çünkü bu yeni konulara ait belge bulmak zordu ve yakın geçmişe ait çalışmalarda en önemli bilgi toplama yöntemi sözlü tarihtir.⁵⁸ İşte bu nedenle son yarım yüzyıl içinde sözlü tarihin önemi her geçen gün daha da artmıştır.

Aslında sözlü tarih, tarih kadar eskidir. Çünkü var olan ilk tarih sözlü tarihtir. Sözlü kanıtlardan da yararlanma becerisinin artık büyük tarihçilerin başarılarından biri sayılmayışı yakın bir döneme dayanır. Oysa Fransız ünlü tarihçilerden Jules Michelet, “Fransız Devrimi Tarihi” adlı eserini yazarken yazılı belgelerin pek çok kaynaktan sadece biri olması gerektiğini ifade ederek sözlü

⁵⁴ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s.8

⁵⁵ Caunce, a.g.e., s.12

⁵⁶ Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s.138

⁵⁷ Danacıoğlu, , a.g.e., s.137

⁵⁸ Danacıoğlu, a.g.e., s.138

kaynaklara da başvurmuştur.⁵⁹ Sözlü tarihin 1960'lardan itibaren batı ülkelerinde yaygın olarak kullanılmasının birinci nedeni, yakın döneme ilişkin sosyal tarihe ışık tutmasıdır. İkinci nedeni ise sözlü gelenek olması, yani geçmişteki kişilerle olaylar hakkında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış anlatı ve tasvirlerin olmasıdır.⁶⁰ Sözlü tarih, tarihin yeni bir dalı değil, yeni bir tekniğidir. Yani yazılı kaynaklar ile maddi kalıntıların yanında değerlendirilmek üzere yeni kaynakların kullanıma sokulmasıdır.⁶¹

Yapılan araştırmayla alakalı çok sayıda sözlü tanıklık olması bize, bu tanıklıklar ya da en azından bu tanıklıkların büyük bir bölümü arasındaki ortak çizgiyi yakalama ve onların kişisel tavırları ve inançlarını bulmamızı ve gerekiyorsa ayıklamamızı sağlar.⁶² Dolayısıyla Ereğli Kömür Havzası'nın genelinde uygulanan mükellefiyeti anlayabilmek için havzanın değişik yerlerinden “**mükellefler**”le görüşülerek ortak nokta yakalanmaya çalışılmıştır. Bu durum aşağıdaki başlıklarda ifade edilmiştir.

3.4.1. Günlük Mesai Saatleri

Ereğli Kömür Havzası'nda mükellef zamanında uygulanan çalışma süreleri hakkında, gerek görüşme yaptığımız kişilerin ifadeleri gerekse elde ettiğimiz yazılı kaynaklara göre belirli bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. MKK'nun 19. maddesine göre Hükümet, lüzumlu görülen hallerde mesaiyi gündüz ve gece olmak üzere sekiz saatten on bir saate kadar çıkarabilecekti. Bu kanundan güç alan Koordinasyon Heyeti de ilk iş olarak havzadaki mesaiyi sekiz saatten on bir saate çıkarmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak mükellefin son tanıklardan elde ettiğimiz bilgilere göre ise, günlük mesainin 12 saati bulunduğu görülmektedir.⁶³ Ereğli'nin Ortacı Köyünden Şaban KALMAZ da mesainin sekiz saati aştığını ifade etmiştir.⁶⁴

⁵⁹ Paul Thompson, *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, çev.Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.19

⁶⁰ John Tosh, *Tarihin Peşinde*, çev.Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s.202

⁶¹ Tosh, a.g.e., s.226

⁶² Counce, a.g.e., s.27

⁶³ Hasan Korkmaz ile yapılan 08.02.2009 tarihli görüşme

⁶⁴ Şaban Kalmaz ile yapılan 15.02.2009 tarihli görüşme

Bartın'dan görüştüğümüz Yaşar ÇOMRAN ise iş bitmeyince 16 saate kadar çalıştıklarını söylemiştir.⁶⁵ Yine Ereğli'nin Ramazanlı Köyünden görüştüğümüz Asım AYDOĞAN, “8 saat çalıştıklarını ama 14 saat ocakta kaldıklarını, iş bitmeyince yeni vardiya gelse de ocaktan çıkamadıklarını” ifade etmiştir.⁶⁶ Bu konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, işçilerin 16 saat durup dinlenmeden çalıştıkları ifade edilmektedir.⁶⁷ Bundan ve işçilerin kendi ifadelerinden de anladığımız gibi, işçiler günlük olarak belli bir üretim yapmak zorundaydılar. Eğer bu üretim sekiz saatlik mesaide bitmezse çalışma süresi belirlenen üretime ulaşincaya kadar sürmektedir.

Yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bir diğer konu da, işçilerin mesai saati bir bakıma başlarındaki amirlerine, çavuşlarına bağlıydı. Zorla çalışmaya mahkum bırakılan yöre halkı, amirleri tarafından istedikleri gibi çalıştırılıyordu. Çünkü işçilerin herhangi bir itiraz etme hakları yoktu. Zaten genelde cesaretle de edemiyorlardı. Çünkü böyle bir davranışa girdiklerinde şiddete maruz kalmaktaydılar.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, gerek savaş şartları, gerekse ülkenin ihtiyaç duyduğu en önemli enerji kaynağı olan kömür üretiminin arttırılması konusunda yöre insanı adeta çaresizliğe itilmiş ve zor şartlar altında düşük ücrete uzun mesai süreleri içinde çalışmak zorunda bırakılmıştır.

3.4.2. Hafta Tatilinin Kaldırılması

İşçilerin haftada bir gün tatil yapıp yapamayacakları konusunda MKK'nun 19.maddesinin üçüncü fıkrasında “*Bu kanunun istihdaf ettiği hususlarda Hafta Tatili Kanunu ile Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki Kanun hükümleri Hükümet kararıyla kısmen veya tamamen tatbik olunmayabilir.*” Aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise münavebeli yani birer ay ara ile çalışan işçiler dışında kalanların hafta tatilinin devam edeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla havzada bir ay, bazen bir buçuk ay dönüşümlü olarak çalışan mükellef işçiler için hafta tatili uygulaması kaldırılmıştır. Nitekim mükellef dönemiyle alakalı görüştüğümüz kişilere

⁶⁵ Yaşar Çomran ile yapılan 02.02.2009 tarihli görüşme

⁶⁶ Asım Aydoğan ile yapılan 14.04.2009 tarihli görüşme

⁶⁷ İrfan Yalçın, *Ölümün Ağzı*, İstanbul: Gölge Yayınları, 1989, s.11

yönelttiğimiz “**Hafta tatili var mıydı?**” sorusuna tamamı “**Yoktu.**” cevabını vermiştir.⁶⁸ Bu uygulamadan anlaşılıyor ki, olağanüstü koşullarda Hükümetin elini güçlendirmek ve kömür üretimini arttırmak için MKK’na böyle bir madde konulmuştur.

3.4.3. Çocuk İşçiler ile Kadınların Çalıştırılması

MKK’nun 19. maddesinin ikinci fıkrası bu konuyla ilgili şunu belirtmektedir: “Kadınların ve 12 yaşından yukarı kız ve erkek çocukların sanayi işlerinde ve 16 yaşından yukarı erkek çocukların maden işlerinde çalışmaları hakkındaki 151, 1593 ve 3008 numaralı kanunlarda mevcut tahdidi hükümler Hükümet kararıyla tatbik edilmeyebilir.” Dolayısıyla olağanüstü durumlara ve şartlara göre durum değişebilirdi. Zaten kanunun çıkış amacı da bu olağanüstü durumlarda yaşanabilecek tüm olumsuzlukları gidermek için önceden tedbir almaktı.

Koordinasyon Heyeti’nin 22 Şubat 1941 tarihinde kesinleşen kararına göre,⁶⁹ 16 yaş üzerindeki çocuklar madenlerde, kadınlar ile 12 yaşın üzerindeki çocuklar tekstil sanayisinde gündüz ve gece vardiyalarında çalışabileceklerdir.⁷⁰

Ücretli iş mükellefiyetinin en yoğun olarak uygulandığı Zonguldak ilinde 1937 yılında sadece 371 çocuk-genç çalışırken, bu rakam 1943 yılında 6118’e çıkmıştır.⁷¹ Dolayısıyla mükellef uygulamasının başlamasıyla beraber madenlerde çalışan çocuk-genç sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu durum aynı zamanda havzadaki işçi ihtiyacının hangi boyutta olduğunu göstermektedir. Özellikle erkek işçilerin askere alınmasıyla doğan işçi açığı kadınlar ve çocuklar aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır. II.Dünya Savaşı nedeniyle 1939 yılında on yedi milyonluk Türkiye’de nüfusun yüzde 5.9’u olan bir milyon erkek silah altına alınmıştır.⁷² Bu sonuç Ereğli Kömür Havzası’nda ücretli iş mükellefiyeti uygulamasının devlet kanadı bakımından haklı gerekçesini ifade etmektedir. Her geçen gün önemi artan ve ülkemiz için de ehemmiyetli olan kömür üretimi her halükarda üretilmelidir. Böyle

⁶⁸ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

⁶⁹ *Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalâtın Arttırılması İçin ...*, a.g.e., bkz. **Ek:10**

⁷⁰ **Güzel**, a.g.m., s.210

⁷¹ **Makal**, a.g.m., s.84

⁷² **Güzel**, gös.yer.

olunca da çocuklar ve kadınlar normal zamanlarda çalıştırılmayacak işlerde istihdam edilmişlerdir.

3.4.4. Mükellef İşçilerin Askerlik Sorunu

Madenlerde asker işçilerin çalıştırılması geleneği Osmanlı Devleti zamanında uygulandığı gibi Cumhuriyet döneminde de uygulanmıştır.⁷³ Özellikle MKK gereği havzada önemli ölçüde asker işçi çalıştırılmış, hatta çıkarılan kararnamelerle uygulama cazip hale getirilmeye çalışılmıştır. Çünkü bu statüde çalışan bir işçi aynı zamanda askerlik görevini yerine getirmiş olmakta ve üstelik ücret de almaktadır. Bu uygulamanın temel amacı ülke için gerekli olan kömürün yeterli miktarda üretiminin sağlanmasıdır. Kömür ocaklarında asker işçilerin istihdamı konusunda bir kaynaktan şu bilgilere rastlıyoruz: “Zonguldak’ta istihdam edilen asker işçiler askerlikten evvel de madende çalışmış kişiler olup altı aylık acemi eğitimlerini tamamladıktan sonra askerliklerine sayılmak üzere ocaklarda çalışmışlardır. Bu uygulamadan işletme son derece memnundur. Çünkü bunlar askeri disiplin altında madenlerde çalışmaktadırlar.”⁷⁴ Mükelleflerle yaptığımız görüşmelerde, mükellef zamanı ocaklarda asker işçilerin olduğu, aynı yerde çalıştıkları ve sadece yatacak yerlerinin farklı olduğu yöndedir.

Ereğli Kömür Havzası’ndaki mükellef uygulamasında kömür ocaklarında çalışmak zorunda kalan işçiler askerlik görevleri öncesi ocaklara alınmışlardır. Zaten yukarıda da ifade edildiği gibi (3.3.2.9.3.) Milli Korunma Kanunu’nun 19. maddesi gereği madenlerde çalıştırılacak olan erkeklerin 16 yaş üzeri olması gerekmektedir. Yani askerlikleri öncesi, çalışacak işçiye duyulan ihtiyaç nedeniyle ocaklarda çalıştırılmışlardır. Böyle olunca da, bu işçiler askerlik çağına geldiklerinde askerlik durumlarının olağanüstü koşullar gereği yani savaş ortamında kömüre duyulan ihtiyaçtan dolayı ertelenmesi gerekmektedir. Nitekim mükelleflerle yaptığımız görüşmelerde, askerliklerinin belli bir yıl ertelendiğini görmekteyiz. “**Askerliğiniz ne oldu?**” sorumuza mükellef Mehmet ALTUNBAŞ, “1946 yılında askere gitmesi

⁷³ Bu konuyla ilgili **Erol Çatma’nın** “Asker İşçiler” isimli kitabı önemli bir kaynaktır.

⁷⁴ **Gerhard Kessler**, *Zonguldak ve Karabük’teki Çalışma Şartları*, çev.Ekmel Zadil, İstanbul: Kenan Matbaası, 1949, s.15

gerekirken 3 yıl ertelendiğini ve 1949 yılında askere gittiğini” söylemiştir.⁷⁵ Aynı soruya mükellef Mehmet EROL da, aynı cevabı vererek askerliğinin 1949 yılına kadar ertelendiğini ifade etmiştir.⁷⁶ Bu konuyla alakalı Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü’nün 5.5.1948 tarih ve 3/7386 sayılı kararında Ereğli Kömür Havzası’nda çalışan madencilerden 341(925) doğum tarihli 1197 adet, 926 doğum tarihli 1878 adet, 927 doğum tarihli 1919 adet ve 928 doğum tarihli 2278 adet madencinin askerliklerinin sırasıyla 929, 930 ve 931 doğumlarının celbine kadar erteleneceği belirtilmiştir.⁷⁷ Yine aynı konuyla alakalı 1929 doğumlu olan 2100 adet madencinin askerliklerinin 1932 doğumlarının askerliklerinin celbine kadar ertelendiği Bakanlar Kurulu’nun 1949 tarih ve 3/9307 sayılı kararı ile kararlaştırılmıştır.⁷⁸ Görülüyor ki, memleket için en önemli enerji kaynağı olan kömür üretiminin sağlanması için gerekli olan iş gücünü sağlamak, normal şartlarda uygulanmayan bir takım tedbirlerin uygulamaya konmasına neden olmuştur. Zaten önemli olan böyle anlarda yaşanan bu sorunları en az zararla telafi etmektir.

Mükellef işçilerin askerliğiyle alakalı alınan bir başka karar ise, kömür havzasında çalışan ve çalıştırılacak olan erlerin bir sene askerlik yaptıktan sonra kalan süreleri ocaklarda çalışarak tamamlamaları yönündedir.⁷⁹ Bu konuyla alakalı mükellef Abdullah ŞENOL, askere gittikten sonra kendisini tekrar ocağa çağırdıkları söylemiştir. Özellikle ocaklarda kalifiye işçi sıkıntısı olduğundan, bu vasıfta işçiler askerliklerinin acemiliklerini altı ay gibi bir sürede yapıp kalan kısmını ocaklarda tamamlamışlardır. Ereğli Kömür Havzası’ndaki ocaklarda çalışan işçilerin askerliklerinin ertelenmesi uygulamasına mükellef sonrasında da devam edilmiştir. (Bkz. Ek:14 - Ek:15)

3.4.5. İşçilerin Konut Sorunu, Beslenme ve Temizlik Meselesi

Maden ocakları Milli Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi yönetimine geçtiğinde, işçiler baraka denen yerlerde çok sağlıksız bir şekilde kalmaktaydılar.

⁷⁵ Altunbaş, a.g.g.

⁷⁶ Erol, a.g.g.

⁷⁷ BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 116.29.18) 5.5.1948, bkz. Ek:11

⁷⁸ BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 119.40.8) 28.5.1949, bkz. Ek:12

⁷⁹ BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 106.61.14) 28.4.1944, bkz. Ek:13

Nitekim bu konuyla alakalı bir eserde şunlar yer almaktadır: “Gördüklerim modern bir çiftçinin hayvanlarını bile barındırmaktan içtinap edeceği, penceresi dahi bulunmayan taş odalardı; hiçbir suretle bu duvar harabelerine insan ikametgahı denemez. Anlaşılan bu müteşebbisler kendilerine toprak altından kara elması çıkarmak için çok ağır ve tehlikeli şartlar altında çalışan kimselere karşı en ufak insani duygular beslememişlerdir. Devlet takriben 10 sene evvel bütün kömür havzasının işletmesini üzerine aldığı zaman, karşısında en bedbaht çalışma şartlarını buldu; burası hakiki maden işçisi olmayan bir maden havzasıydı ve ücretleri düşük, kötü bakılan, kötü yerlerde barındırılan ve tamamiyle bilgisiz olarak ocaklarda çalışan bu zavallı gündelikçi köylülerden fazla bir şey, yani kötü ve verimsiz işten başka bir şey beklenilemezdi.”⁸⁰ Aynı konuyla ilgili başka bir kaynakta çok çarpıcı ifadeler vardır. “Fransızlardan kalma tahta barınağın içi, köylerinden yeni gelen, vardiya saatlarını bekleyen işçilerle dolmuştu. Barınağın pencerelerine, rüzgar girmesin diye koca koca tahtalar çakılmış, açık kalan yerlere de bezler sıkıştırılmıştı. Ama yine de buz gibi soğuk bir rüzgar, bulduğu küçük küçük deliklerden mermi gibi işliyor, pencere yanlarında oturanları tedirgin ediyordu. Dört bir yan, öbek öbek işçilerle doluydu. Üçü dördü bir arada yatıyor, ısınma işini kolaylaştırmış oluyorlardı böylece. Çoğu altına, saman, çuval ve birtakım kirli çaput sermişti. Kimi yerden bir inildeme, kimi yerden bir kahkaha sesi geliyor, sonra ortalığı yoğun bir ölüm sessizliği sarıyordu. Barınağın tam ortasında yakılmış küçücük ateşin çevresindeki işçiler, arada bir, öksürmek zorundaymış gibi öksürüyorlar, ayıkladıkları bitleri ateşin içine savuruyorlardı durmadan.”⁸¹ Mükellefiyetin başlangıcında işçilerin kalacakları yerlerle ilgi durum maalesef bu kadar net idi. Oysa 1921 yılında çıkarılan 151 sayılı Ereğli Kömür Havzası Amele Kanununun 1. maddesi ocak sahiplerine, maden ocaklarında çalışan amelelerin yatmaları ve dinlenmeleri için İktisat Vekaletince düzenlenen örneklere uygun yatakhaneler ve işçilerin ocak çıkışında yıkanmaları için banyo yapmalarını zorunlu hale getirmişti.

Ocakların devletleştirildiği 1940 yılına kadar ocakların çevresinde işletmeciler ve özel şahıslar tarafından düzensiz bir yapılaşma meydana gelmiştir. Ancak 1926 yılından sonra İş Bankası şirketlerinden olan Kömürleş ve Türk

⁸⁰ Kessler, a.g.e., s.13

⁸¹ Yalçın, a.g.e., s.19-20

şirketlerinin havzaya girmesiyle ocaklar çevresinde planlı bir şekilde işçi yurtları yapılmıştır.⁸² Devletleştirme öncesi ve devletleştirme hamlesiyle beraber yatırımlarda çok büyük bir artış olmuştur. Sadece çalışan işçiler için değil aileleri için de önemli yatırımlar yapılmıştır. Aşağıdaki tablolarda bu durumu net olarak görebiliriz.⁸³

Tablo 19: İşçilere Ait Yatakhane, Yemekhane, Yıkanma Yeri, Fırın Vs. Yatırımları

Yıl	Türk Lirası
1938	5.655,48
1939	83.193,45
1940	658.603,21
1941 (ilk yedi ay)	380.970,69
Toplam	1.128.422,83

Tablo 20: İşçi ve Müstahdem Ailelerinin İkametgahı İçin Yapılan Yatırımlar

Yıl	Türk Lirası
1938	-
1939	32.813,56
1940	73.394,07
1941 (ilk yedi ay)	379.405,22
Toplam	485.612,85

⁸² Zaman, a.g.e., s.117

⁸³ Enver, a.g.e., s.78-79

Tablo 21: 1944 Yılı İtibariyle İşçilerin Barınması İçin Yapılan Bina ve Tesisler⁸⁴

Bina	Adet
Pavyon ve Baraka	119
Yatak	20.549
Kahvehane	11
Yemekhane ve Aşhane	23
Duş yeri	20
Etüv	21
Ekonoma	11
Fırın	9
Çamaşırhane	13

Mükellefin tanıklarıyla yapılan görüşmelerde “**Yatacak yer nasıldı?**” sorusuna, önceleri barakalarda (kulübelerde) kaldıklarını, sonraları ise pavyon denen koşullarda yattıkları cevabını vermişlerdir. Tahtadan yapılmış ranzaların yer aldığı barakalarda tahta kurusu ve bitin çok olduğunu, ne kadar uğraşıldı ise de tam anlamıyla özellikle bitlerle baş edilemediğini, bu nedenle elbiselerinin sık sık etüv⁸⁵ denen buharlı kazanlara atıldığını belirtmişlerdir.⁸⁶

Ocakların devletleştirilmesinden sonra üretim alanlarında modern işçi pavyonları ve dinlenme tesisleri yapımına başlanmıştır. Gruplu ve bekar işçilerin barınmasının yanı sıra işçilerin yeme, içme, yatma ve eğlence gibi ihtiyaçları temin edilmiştir. Dolayısıyla ocakların tam anlamıyla devlet eline geçmesiyle ocaklarda çalışan havza köylüleri az da olsa iyileştirme yaşamışlardır. Fakat mükellefiyet döneminin olumsuz uygulamaları nedeniyle tam bir memnuniyetten söz etmek zordur. Çünkü görüştüğümüz kişiler tüm olumsuz şartlara rağmen “**Ocakta çalışmaktan memnun muydun?**” sorusuna, çalışmaktan memnun olduklarını, fakat iş yerindeki amirlerin, muhtarların ve jandarmaların olumsuz tutum ve tavırlarından rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir.⁸⁷

⁸⁴ Yüce, a.g.t., s.99

⁸⁵ Mükelleflerce “**Etüv**”e kısaca **Ütü** denmektedir.

⁸⁶ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

⁸⁷ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

İşçilerin beslenmesi meselesine gelince, beslenme iş verimi açısından da son derece önemlidir. Bu nedenle 1938 yılından beri önce İş Bankası Müesseseleri ile Etibank Ereğli Şirketi'nde bütün işçilere günde üç defa 3500 kalorilik sıcak yemek verilmeye başlanmıştır. Bu uygulama füzyondan sonra bütün işçilere uygulanmıştır. Ayrıca ocak dışında çalışan ameleye 750, ocak içinde çalışan ameleye ise 950 gram ekmek verilmiştir.⁸⁸ Ancak mükellef uygulamaları döneminde tanıkların ifadelerine göre, ilk zamanlar yemeklerini kendilerinin yaptıkları, sonraki yıllarda ise iki öğün yemek verilmeye başlandığı şeklindedir. Hatta ocak içine girerken yiyeceklerini kendileri çevre bakkallardan karşılamışlardır. Çoğu zaman ocak içinde işlerinin çok yoğun olmasından dolayı yemek yemeye zamanlarının dahi olmadığını ifade etmişlerdir. İşçilerin ilk zamanlar genelde yedikleri “malay” denen mısır unundan yapılan yemektir. İşçiler özellikle köyde kaldıkları zaman içinde azıklarını hazırlayarak ocaklara döndüklerini ve birkaç gün köyden getirdikleri bu yiyeceklerle idare ettiklerini söylemişlerdir. Diğer zamanlarda barakalarda bulunan kuzinelerde yiyeceklerini yapmışlardır. Mükellefiyetin ileriki dönemlerinde yatakhane, yemekhane ve hamamların yapılmasıyla işler bir nebze düzelmiştir. En azından günde iki öğün yemek verilmeye başlanmıştır.⁸⁹

İşçiler genellikle ocaktan çıktıklarında banyo yapabildiklerini söylemişlerdir. Duşlar ocak ağzına yakın yapılmış olup, ocaktan çıkan işçinin hemen temizlenmesi sağlanmıştır. İşçiler temizlendikten sonra temiz elbiselerini giyerek pavyonlara geçmektedirler. Mükellef tanıkları banyo konusunda genelde aynı cevabı vermişlerdir. Banyolarının olduğunu ve zor da olsa yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bazı tanıklar, yatakhanelere sonraları hamam yapıldığını söylemişlerdir. Ancak bunda da çoğu zaman işçilerin sayı bakımından kalabalık olması sonucu zorluk yaşadıklarını, saatlerce sıra beklediklerini ifade etmişlerdir. Duşlar konusunda başka bir eserdeki gözlemlere göre, yatakhanelerin yanında duşlar bulunmaktaydı. Duşlar tek kişilik olup küçük kabinler şeklindedir ve sayı bakımından yeterli görünmektedir.⁹⁰

⁸⁸ Özeke, a.g.e., s.201-202

⁸⁹ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

⁹⁰ Kessler, a.g.e., s.16

İşçiler banyo yapabilmelerine rağmen elbiselerini yıkayamadıklarını, günlerce aynı elbiseleri giymek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Zaten genelde yaptığımız görüşmelerden de anladığımız gibi işçilerin ya tek elbisesi vardı, ya da biri çalışırken giydikleri diğeri de köye gidip gelirken giydikleri olmak üzere iki adet elbiseleri vardı. Mükellefiyetin başlangıcına denk gelen işçiler bu zor anları hep yaşamışlar, ileriki dönemler de ise birazcık olsun durumları düzelmiştir.

3.4.6. Günlük Yevmiye ve İşçi Ücretleri

Ücretli iş mükellefiyetinde çalışanlara yaptıkları işin karşılığı olarak normal bir ücret verileceği MKK'nunda belirtilmiştir. Ancak burada ücretin ne kadar olacağıyla alakalı net bir ifade yoktur. Bu durum Ereğli Kömür Havzasında Ücretli İş Mükellefiyeti hakkındaki kararnamede biraz daha netleşmiştir. Kararnamenin 3.maddesinde, iş mükellefiyetine tabi olanların yaptıkları iş karşılığı ücret alacakları, bu ücretin İktisat Vekaletince belirleneceği normal bir ücret olacağı, ücreti hak etmenin bizzat çalışmaya bağlı olduğu belirtilmektedir. Ancak görülmektedir ki, burada da net bir ücret söz konusu değildir.

Mükellefiyete tabi tutulanlara ödenecek ücret, Ereğli Kömür Havzasında 1939 yılında işçilere ödenen ücret esas alınarak belirlenmiştir. Ancak bu dönemde mükellefe tabi olan işçilerle normal işçilerin aldığı ücret arasında büyük fark vardır. Zaten mükellefe tabi olanların bu uygulamadan memnun olmamalarının bir nedeni de bu ücret dengesizliğidir.

1939 yılında havzada ortalama işçi ücreti 112 krş iken 1940 yılında 115 krş olmuştur. 1930 yılında yayınlanan Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü "İstatistik Yıllığı" na göre 1940 yılındaki ücretler 1920'lerdeki ücretlerden düşüktür.⁹¹ Daha trajik olanı ocakların devletleştirildiği yıllarda ücret sisteminde çok büyük farklar olup yer üstünde çalışanlar yer altında çalışanlardan daha yüksek ücret almaktadırlar.⁹² Çalışma şartlarına ve ortamına baktığımızda bu durum açıkça bir haksızlığı göstermektedir. Çünkü yer altında çalışma koşulları son derece ağır

⁹¹ Çıladır, a.g.e., s.26

⁹² Kessler, a.g.e., s.19

durumdadır. Nitekim mükellefiyetin uygulandığı 1940 ile 1947 yıllarındaki ücretlerin Türkiye geneli ile kıyaslaması aşağıdaki tabloda görülmektedir.⁹³

Tablo 22: Ereğli Kömür Havzası'nda ve Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi

Yıllar	Ereğli Kömür Havzası		Türkiye Geneli	
	Ortalama Yevmiye (krş)	Gerçek Ücretler	Nominal Günlük Ücret Ortalaması(krş)	Gerçek Ücretler
1940	120	107	167	149
1941	120	87	183	133
1942	158	68	198	85
1943	167	48	214	62
1944	194	57	238	70
1945	216	61	263	74
1946	235	69	287	84
1947	287	83	311	90

Havzada işçilere ödenen ücret hep Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. Madencilik gibi ağır bir işte çalışmak zorunda kalan işçilerin bu durumu doğal olarak yaptıkları veya yapmak zorunda kaldıkları işten memnuniyetsizlik duymalarına neden olmuştur. Bartın'dan görüştüğümüz mükellef Arif YÜRÜKOĞLU, aldığı yevmiye için 70-80 krş olduğunu, ücretin yetip yetmediği konusunda ise yetmediği ama idare ettiklerini ifade etmiştir.⁹⁴ Kozludan mükellef olarak görüştüğümüz Mehmet ALTUNBAŞ da, aldıkları ücretin 60 krş olduğunu, ama bu ücretin yetmediğini, idare ettiklerini, köyde rençberlik yaparak geçimlerini sağladıklarını belirtmiştir.⁹⁵ Ereğli'den görüştüğüm Hasan KORKMAZ'ın ifadesi de aynı şekilde olup 2 ay ocakta çalışıp 2 ay köyde kaldıklarını ve bu zaman zarfında köyde rençberlik yaparak geçimlerini sağladıklarını belirtmiştir.⁹⁶ Bu ifadelerden de

⁹³ Makal, a.g.m., s.79

⁹⁴ Arif Yürükoğlu ile yapılan 02.02.2009 tarihli görüşme

⁹⁵ Mehmet Altunbaş ile yapılan 08.02.2009 tarihli görüşme

⁹⁶ Hasan Korkmaz ile yapılan 08.02.2009 tarihli görüşme

anlaşılmaktadır ki, mükellefiyete tabi olan köylüler zorla çalıştırılmış olup bu çalışmalarının karşılığını emsallerine göre alamamışlardır. Bu durum onlarda ister istemez bir memnuniyetsizlik meydana getirmiştir.

Ücretlerdeki bu dengesizlik 1946 yılında 4945 sayılı yasayla MKK’unda “*Mükelleflere ödenen ücret, dışarıdaki emsaline uygun olarak ödenir.*” şeklinde yapılan değişiklikle düzeltilmiştir.⁹⁷

Tablo 23: 1940-1947 Yıllık Enflasyon Rakamları⁹⁸

YILLAR	TÜFE	TEFE	GSMH fiyat deflatörü	GSYİH fiyat deflatörü
1940	9.6	22.7	22.5	22.5
1941	19.7	40.7	38.9	38.9
1942	68.0	92.1	96.0	96.0
1943	44.1	74.0	65.2	65.1
1944	2.7	-22.8	-23.7	-23.7
1945	3.6	-54.1	-3.4	-3.4
1946	-1.0	104.4	-5.0	-5.0
1947	-1.5	1.1	5.6	5.6

Gerek işçi ücretleri, gerekse ülkedeki enflasyon rakamları göstermektedir ki, Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na girmemiş olmasına rağmen savaşın olumsuz etkilerini hissetmiştir. Özellikle 1942-1943 yıllarında enflasyonda artış olmuş, buna bağlı olarak da işçi ücretleri ciddi oranda düşmüştür. Doğal olarak bu şartlarda alınan düşük ücretle geçinmek zor bir durumdur. Nitekim mükellef işçiler de yukarıda ifade edildiği gibi aldıkları ücretin yetmemesi üzerine geçimlerini temin etmek için ek iş veya rençberlik yaptıklarını söylemişlerdir.

Ereğli Kömür Havzası’nda uygulanan ücretli iş mükellefiyetinin temel amacı, ülkenin ihtiyaç duyduğu kömür üretimini arttırmaktır. Bunu mümkün olduğunca düşük maliyetle sağlamak esastır. Nihayet bizzat o dönemde çalışan işçilerle yaptığımız görüşmelerde bunu bir kez daha görmüş olduk. Uzun ve zor

⁹⁷ Yüce, a.g.t., s.48

⁹⁸ http://www.belgenet.com/eko/enflasyon_01.html

mesai saatlerine rağmen işçiler çalışmalarının karşılığını alamamışlardır. Çaresizlik içinde çalışmak zorunda kalmışlardır.

3.4.7. Hastalık ve Tedavi

Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik 151 sayılı Kanun'un (8Muharrem 1340 - 10 Eylül 1337) 1.maddesine göre, ocak sahipleri işçileri için yatakhane ve hamam yapmak zorundadırlar. Yine kanunun 6.maddesine göre ocak sahipleri, hastalanan ve yaralanan madenciye ücretsiz olarak tedavi etmek ve bunun için maden civarında hastane, eczane ve diplomalı doktor bulundurmak zorundadırlar.

151 sayılı kanuna bağlı olarak çıkarılan **“Ereğli Kömür Havzası Maden Ocaklarında Çalışan İşçilerin Sıhhi İhtiyaçlarının Teminine Dair Tüzük”**ün⁹⁹ 1.maddesine göre: “Ereğli Kömürleri İşletmesinde çalışan bütün maden işçilerinin gerek iş başında ve gerek münavebe ile havza hudutları dahilindeki köylerde buldukları zamanlarda, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 3008 sayılı İş Kanunu ve 4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkındaki Kanun hükümleri dahilinde her türlü sıhhi bakımlarını ve hasta kazazede olanlarının muayene ve tedavilerini temin etmek gayesiyle, lüzumlu olan (Sağlık Teşkilatı) işletmece kurulur” denilmektedir. Havzanın devletleştirilmesiyle işçilerin sağlığı için en önemli unsurlardan biri olan dispanser, sağlık ocağı ve hastane gibi tesislerin yapılmasına önem verilmiştir. Amelebirliği'nce Ereğli Kömür İşletmesi'ne devredilen sağlık kuruluşları, 150 yataklı Merkez Hastanesi, Kandilli'de 20 yataklı iki hastane, 15 yataklı Kozlu dispanseri, 10 yataklı Üzülmez, Kilimli, Gelik, Ereğli, Devrek, Bartın dispanserleri ve Köy Sıhhat Teşkilatı olmak üzere 7 adet dispanser ile 3 muayeneden oluşmaktadır.

1941-1944 yılları arasında işçilere yönelik tifo, çiçek, tifüs aşları yapılmıştır. Yine bu yıllarda yapılan tedavi hizmetleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.¹⁰⁰

⁹⁹ <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5011.html>, bkz. **Ek:7**

¹⁰⁰ **Zaman**, a.g.e., s.123

Tablo 24: 1941-1944 Yılları Arası Tedavi Hizmetleri

Yıllar	Yatarak Tedavi	Ayakta Tedavi
1941	7286	97180
1942	7500	115376
1943	7791	134345
1944 (ilk 6 ay)	4603	71818

İşçi sağlığı için sadece sağlık kuruluşlarının yapılması yeterli değildir. İşçilerin verimli çalışabilmelerinin en önemli şartlarından biri de çalışma ortamlarının güvenliği ve bu arada işçi olarak seçilen kişilerin de sağlıklı olmalarıdır. Maden işçiliği gibi ağır şartlar gerektiren bir işte herkesin çalışamayacağı aşikardır. Bu nedenle işe başlamadan önce iyi bir sağlık taraması hem çalışma ortamı hem de iş verimi açısından son derece önemlidir. Ancak mükellefin tanıklarıyla yaptığım görüşmelerde “**Ocağa girerken sağlık kontrolünden geçtiniz mi?**” sorusuna çoğu “**Hayır**” cevabını vermiştir. Dolayısıyla havza köylüleri hiçbir kontrole tabi tutulmadan ocaklarda çalıştırılmışlardır.

Ereğli Kömür Havzası için toplanan işçiler geniş bir havzadan temin edilmekteydiler. İşçiler bir, bir buçuk ay çalışıp köyüne dönmekte ve tekrar iş yerine gelmekteydiler. Dolayısıyla böyle bir sirkülasyon olan bir ortamda işçi sağlığının iyi korunması gerçekten zordu. Zaten o günün şartlarında ülkenin genel sağlık durumu da yeterli değildi. Bunun yanında işçi hastalandığı zaman ocak bölgesindeki dispanser veya sağlık ocağına giderek tedavi olabilmektedir. Nitekim mükellef tanıkları “**Hastalandığınızda tedavinizi nasıl oluyordunuz?**” sorusuna ekseri, doktorun var olduğunu ve böylece ilaç vs. ile tedavi olabildiklerini ifade etmişlerdir.¹⁰¹

Mükellefiyetin yaşandığı dönemlerde maruz kalınan en önemli hastalıklardan biri malaryadır (Sıtma). Bunun yanında işçiler, çalıştıkları dönemde iş yerlerinde ve köylerinde bitlenmenin çok olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışma süresini tamamlayıp tekrar iş yerine dönen işçi elbiselerini ütüye sokmadan yatakhane ve yemekhaneye giremezdi. Ayrıca işçilerin saçları da uzatılmadan

¹⁰¹ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

kesilirdi. Bunun için işçilerin elbiseleri “ütüv” denen – işçilerin ifadesiyle ütübuharlı kazanlara atılmaktadır. Ütüye giren işçiye ütüyeye girdiğine dair bir kağıt verilir ve ancak bundan sonra içeri girebilirdi. Buna rağmen yine de bitlenmenin devam ettiği belirtilmiştir.

Mükellefiyete tabi işçilerin maruz kaldıkları salgın hastalıkların başlıcaları, tifüs, çiçek, sıtma, frengi, akciğer hastalıkları ve bağırsak enfeksiyonlarıdır. Bu hastalıkların temelinde bir çok neden vardır. Fakat belki de en önemlilerinden biri işçilerin eğitimsiz olmalarıdır.¹⁰² Çünkü işçiler ocağa girerken hiçbir eğitim ve bilgilendirmeye tabi tutulmamışlardır. Hemen işe başlatılmışlardır. Maden gibi, ağır ve tehlikeli bir iş için çalışacak kişileri eğitmeden doğrudan işe koşmak gerçekten anlaşılır bir durum değildir. Ocağa girerken Münavebeli olarak çalışmaya tabi tutulan bu kişiler çalıştıkları süre kadar köylerinde kaldıklarından o arada öğrenmiş olduklarını da unutulmamaktadır ve yeniden sil baştan işe koyulmaktadır. Yani işçiler fikren ve bedenen tam olarak işe kendilerini verememektedirler. Çünkü bunlar aynı zamanda köyde yaşayıp rençberlik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Yani toprağa bağlı kişilerdir.

İşçilerin sağlığını tehdit eden bir diğer tehlike meslek hastalıklarıdır. Bu hastalıklar bilhassa işçinin gücünün önce yavaş, sonradan ise süratle kaybolmasına, dikkat ve dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. İşçiyi olumsuz bir şekilde etkileyen bu hastalıklar, ankilostom (madenci kansızlığı) ve silikozdur (akciğer hastalığı). İşçileri olumsuz etkileyen diğer meslek hastalıkları ise, nistağmüs (Göz titremi), profilaksi (Önkoruma, Önleme) ve antrakozdur (Akciğer kömürlenimi).¹⁰³ İşçilerin sağlığının korunması adına iş kazalarıyla mücadele de son derece önemlidir.¹⁰⁴ Aşağıda iş kazaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.4.8. İş Kazaları ve İş Yerinde Güvenlik

Havzadaki iş kazalarına baktığımızda bunun en önemli nedenlerinden birinin mükellefe tabi olan işçilerin çalışma ortamlarıyla alakalı iyi eğitilmemeleridir.

¹⁰² Makal, a.g.m., s.82

¹⁰³ Nimet Özgen, *Kömür Maden Ocaklarında Hıfzıssıhhat*, Zonguldak: Bingöl Matbaası, 1944, s.19-

21

¹⁰⁴ Özeke, a.g.e., s.204

Nitekim görüşlerine başvurduğumuz kişilere yönelttiğimiz “**İşe girerken sizi eğitime aldılar mı?**” sorusuna genelde hepsi “**Hayır**” cevabını vermişlerdir.¹⁰⁵ Dolayısıyla bu işçiler iş yerlerine vardıklarında doğrudan işe başlamışlardır. İşçiler kendi iradelerinin dışında riskli, iş kazaları ve ölümlerin çok olduğu bir alanda çalışmaya zorunlu tutulmuşlardır. Ayrıca sürekli veya geçici olarak madende çalışan işçilere göre daha az eğitim, bilgi ve deneyim sahibi olan mükellefler, asker ve mahkum işçiler, gerekli eğitim verilmeden madende çalıştırılmışlardır. Bu durum doğal olarak iş kazalarını da beraberinde getirmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, iş kazalarını tamamen mükellef uygulamalarına bağlamak doğru olmaz.

İş kazalarındaki artışının bir diğer sebebi de gerekli güvenlik önlemleri alınmadan ve teknik donanım eksikliğine rağmen, üretimi arttırmak için iş gücünün zorlanmasıdır. Eti Bank’ın bir raporunda bu durum ifade edilmektedir: “Müstahsil olmayan işçi sayısının artışı bilhassa tesisat ve teçizat yıpranması dolayısıyla fazla çalışması mecburiyetinden ve azalan enerjinin kol kuvveti ile karşılanmasında ileri gelmektedir.”¹⁰⁶

Havzadaki ocaklarda meydana gelen kazaların bir diğer sebebi, işçilerin hastalanması sonucu kuvvetlerinin kaybolması ve dikkatlerinin dağılması, teknik emniyet ve kontrol eksikliği, tesisat bozukluğu, malzemenin ve çeşitli aletlerin kaliteli olmayışı veya bunlar hakkında bilgi eksikliği ve iyi kullanılmamasıdır. Örneğin Ereğli Şirketi’nden ve özel şahıslardan alınan ocakların durumu hiç iyi değildir. Savaş ortamı nedeniyle yeterli iyileştirmeler yapılamamıştır. Ayrıca havzada çalışan işçilerin çoğunun okur-yazar olmaması, işçiliği tam olarak benimsememeleri ve yılın yarısını köyünde geçiren bu kişilerin eğitimsiz olması iş kazalarının artmasında önemli bir etken olmuştur.¹⁰⁷ Gerhard Kessler ise, zorunlu çalışmayla havzaya yeterli işgücü temin edilip üretimin her sene biraz arttığını, ancak bununla maden işçilerinin mesleki bilgilerinin artmadığını ve insan başına düşen randımanın da yükselmediğini belirtmektedir. Mükellefiyete tabi olan işçiler bu ağır ve tehlikeli iş için gerekli mesleki bilgi ile yetiştirilmediklerinden iş kazaları kaçınılmazdır. Zonguldak havzasında **1941**’de 75, **1942**’de 108, **1943**’te 72, **1944**’te

¹⁰⁵ Adı geçen mükelleflerle yapılan görüşmeler

¹⁰⁶ **Makal**, a.g.m., s.83

¹⁰⁷ **Yüce**, a.g.t., s.103-104

83, 1945'te 81, 1946'da ise 61 ölümlle sonuçlanan kaza olmuştur.¹⁰⁸ Ağır ve tehlikeli maden işçiliği için iş güçlerinin sistemli herhangi bir yetiştirme esasına dayanmayan bu tarz, şüphesiz rasyonel değildir, dünyanın hiçbir yerinde bu usule rastlanmaz.¹⁰⁹ Bu durum ocaklardaki güvenliği de sorgular haldedir. Yine görüşme yaptığımız kişilere yönelttiğimiz “**Ocaklarda güvenlik nasıldı?**” sorusuna genelde çoğu iyi olduğunu ama günümüzde bunun daha da iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Bazısı ise asıl güvenliğin kendilerinin olduğunu söyleyerek çalışma sırasında son derece dikkatli olmaları gerektiği belirtmişlerdir.¹¹⁰ Gerçekten zorunlu çalışmaya tabi tutulan yöre insanı yeterli güvenlik tedbirleri alınmadan ve daha da acıklısı eğitilmeden ocaklarda çalıştırılmıştır.

Tablo 25: 1941-1947 Yılları Arası Havzada Meydana Gelen İş Kazaları¹¹¹

Yıllar	Yaralı	Ölü	Toplam
1941	3274	75	3349
1942	3154	108	3262
1943	4039	72	4111
1944	3817	83	3900
1945	4059	81	4140
1946	3798	51	3849
1947	2664	121	2785

Maden ocaklarında ölüm ve ağır yaralanma ile sonuçlanan kazalar grizudan çok duvar ve tavan çökmesi ile nakliyat kazalarından, işçi ve ustabaşı ve çavuşların kalifiye olmamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca su patlaması nedeniyle de kazalar meydana gelmektedir. Eskiden işlenip bırakılmış kuyulara biriken sular zamanla diğer işlenen kuyulara doğru basınç oluşturduklarında şiddetli su baskınları olabilmektedir.¹¹² İstatistiki olarak 1944 yılında her 100 kazanın menşe ve sebeplerine baktığımızda, ocak içi kazaların %25'i çökme kazaları(kömür

¹⁰⁸ Kessler, a.g.e., s.13

¹⁰⁹ Kessler, a.g.e., s.14

¹¹⁰ Mehmet Erol ile yapılan 08.02.2009 tarihli görüşme

¹¹¹ Yüce, a.g.t., s.104

¹¹² Ahmet Naim, *Bir Yudum Soluk*, baskıya hazırlayan Sina Çıladı, Kdz.Ereğli:Şirin Ereğli Yayınları, 1983, s.32

bacalarında, tavan ve duvar çöküntüleri), %10'u ana yollarda çöküntüler, %15'i rulaj kazaları (ocak içinde istihraç esnasında kazalar), %15'i muhtelif kazalar (lağımlarda, patlayıcı maddelerin ve diğer aletlerin kullanılması esnasında) olarak görülür.¹¹³

Buradan şu sonuca ulaşabiliriz: Gerek ocaklardaki üretimi arttırmak, gerekse iş güvenliğini sağlayarak kazaları sıfıra indirmenin en önemli yolu profesyonel, devamlı ve kalifiye işçi teminini sağlamaktır. Bunun için daimi işçilik meselesi 1930'lu yıllarda yeniden tartışılmış ve bunun sonucu ocaklar çevresinde “**Amele Köyleri**” kurulma fikri ortaya çıkmıştır. Ancak Avusturya'dan getirilen Profesör B. Graning ocaklar çevresinde kurulması düşünülen bu projeyi, işçiyi tamamen köyünden yani emekten koparacağı için uygun bulmamıştır.¹¹⁴ 1940 yılında ocakların devletleştirilmesiyle beraber Amele Köyleri projesi de ortadan kalkmıştır. Bundan sonra işçilerin köyleriyle çalıştıkları ocakları yollarla birbirine bağlamak fikri ortaya çıkmıştır. 1944 yılında ustabaşı, teknisyen, şef gibi nitelikli işçilerle kazmacıların ocaklar civarında kalmaları için 14.300 evin yapımı planlanmış, diğer işçilerin ise köylerinden ocaklara demiryolu ve şose yollarla ulaşımının sağlanmasına karar verilmiştir. 1944 yılındaki hedef, kesif bir işçi kitlesinin meydana getireceği sınıf mücadelesi nedeniyle daraltılarak 4.000 bahçeli evin inşasına karar verilmiştir. Bu plan 1948 yılındaki Marshall yardımıyla hayata geçirilmiştir.¹¹⁵ Fakat mükellef uygulamaları zamanında bunlar yapılamadığından işçiler için istenilen çalışma ortamı sağlanamamıştır.

3.4.9. İşten Kaçma ve İş Yerini Terketme Yasağı

Mükellef uygulamaları havza genelinde çalışma hayatını, çalışanların kendi inisiyatiflerinin dışında bir takım genel kurallara bağlanmıştır. Ücretli iş mükellefiyetinin temel dayanağı olan MKK'nun 10.maddesi işyerini terketme durumunu düzenlemektedir. Şöyle ki: “*Hükümetçe lüzum görülen sanayi ve maadin müesseseleriyle bu müesseselere bağlı iş yerlerinde ve bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılamak amacıyla Hükümetçe tayin edilecek diğer iş yerlerinde çalışan*

¹¹³ Özeken, a.g.e. s.205

¹¹⁴ Nurşen Gürboğa, “Zonguldak Kömür Havzasında Amele Köyleri Projesi”, *Toplumsal Tarih*, sayı 164, Ağustos 2007, s.33

¹¹⁵ Gürboğa, a.g.m., s.34

işçiler, teknisyenler, mühendisler, ihtisas sahipleri ve sair hizmetliler çalıştıkları müesseseyi veya iş yerlerini, kabule şayan bir mazeret olmaksızın, terk edemezler.

Bu madde hükümleri uyarınca çalışmağa mecbur tutulanlara gördükleri işe karşılık olarak dışarıdaki emsaline göre normal bir ücret verilir.

Bu maddenin birinci fıkrası hükmüne aykırı hareket edenler hakkında 9 uncu maddenin 4 ve 5 inci fıkraları hükümleri uygulanır.” İş yerinden ayrılmak için geçerli bir mazeret gerekmektedir. Aksi halde işi terk etmek mümkün değildir. Terk edenler zabıta kuvvetlerince iş yerlerine sevk edilecekler ve iş yerlerine sevk sırasındaki masraflar kaçanların ücretlerinden tahsil edilecektir. Görülüyor ki, havza köylülerinin çalışmaktan başka bir çaresi yok. Geçerli bir mazeret derken, Şaban KALMAZ’ın ifadesine göre, bir işçinin annesi babası dahi ölse izin yoktu.¹¹⁶ Kabule şayan mazeretten kastın ne olduğu açık değildir. Dolayısıyla işçiler bu gibi durumlarda firar etmişler fakat jandarmalar tarafından yakalanarak tekrar iş yerlerine sevk edilmişlerdir. 11 Ağustos 1944 yılında kabul edilen yeni kanuna göre iş yerini terk etme suçu işleyenler para ve hapis cezasına çarptırılmışlardır. Böyle bir kanun değişikliğinin sebebi artan firar olaylarıdır.¹¹⁷

Peki “İşten kaçanlara herhangi bir ceza var mıydı?” Bununla ilgili olarak, yapılan bir çalışmada şu bilgilere rastlıyoruz.¹¹⁸

Tablo 26: İşten Kaçanlara Verilen Cezalarla İlgili Yazışmalar

Tarih	Konusu
15.07.1944	Hizmet taburuna sevkinin ertelenmeyeceği hakkında, Penpeçiler köyünden Hasan TURAN
28.07.1944	Tahkimata sevk edilen Mecit BİRİNCİ hakkında
28.07.1944	Tahkimata sevk edilen Sabri ŞAPAR hakkında
05.08.1944	Hizmet taburuna sevk edilen Mustafa SARI hakkında
15.08.1944	İş taburuna sevk edilen Mustafa COŞKUN hakkında
08.09.1944	Tahkimata sevk edilen Bayram ÇEVİK hakkında
05.10.1944	Ocaktan firar ettiğinizden hizmet taburuna sevk edildiniz. Kilimli'den Davut ÖZTÜRK
05.10.1944	Tahkimata sevk edilen Ahmet YILDIRIM hakkında
05.10.1944	Ocağa gelmediğinden hizmet taburuna sevk edilen Akif KALFA hakkında (Devrek-Başzellice)

¹¹⁶ Kalmaz, a.g.g.

¹¹⁷ Güzel, a.g.m., s.207

¹¹⁸ Erol Çatma, *Asker İşçiler*, İstanbul:Ceylan Yayıncılık, 1998, s.133

Firar edenleri yakalama görevi ordu içinde tesis edilmiş olan “**Tahkim Komutanlığı**”na verilmiştir. İş yerinden üç kez üst üste firar edenler “**tahkimata**” yani Tahkim Komutanlıklarına sevk edilerek Erzurum’a ya da Edirne’ye gönderilerek yollarda, hava alanlarında ve diğer ağır işlerde ücretsiz olarak bir yıl çalıştırılırlardı.¹¹⁹

İşçilerin ocaklardan kaçışlarını önlemek için başvuru zorlayıcı tedbirlerin çare olmaması üzerine başka yollar aranmıştır. Bunun için iyi çalışan işçilere ve ailelerine sosyal yardımlar yapıp verimli çalışan işçiler ödüllendirilmişlerdir. 1942 yılında Ereğli Kömür Madenleri İşletme Müdürü İhsan SOYAK işçilerin verimini arttırmak için sadece cezalandırmanın değil, onları teşvik edecek sosyal tedbirlerin de alınması gerektiğini İktisat Vekâleti’ne bildirmiştir. Bunlar:

- Gıda maddelerinin temininde azami suhulet gösterilmesi
- Havzada çalışan işçinin tekaütlük işinin halledilmesi
- İstihsalle alakadar bilumum personele istihsal ve randımanla münasip

bir şekilde prim verme imkanının bahşedilmesi¹²⁰

Ocaktan kaçmalarla ilgili olarak mükelleflerle yaptığım görüşmelerde, kaçanların hemen iş yerinden firar olarak jandarmaya bildirildiği, jandarmanın anında köylere gelerek işçileri aradığı ve bulup iş yerine götürdüğüdür. Bazı mükellefler, kaçanlara her hangi bir cezanın olmadığını, bazıları ise cezanın olduğunu, dayak atma, tahkimata sürme, ocak içinde ağır yerde çalıştırma gibi cezaların verildiği belirtmişlerdir.¹²¹ Nitekim konuyla ilgili başka bir eserde de, işten kaçanlara dayak atıldığı, ayrıca işten kaçanların tahkimata gönderildiği belirtilmektedir. İşten kaçmanın harpten kaçmakla eş değerde olduğu belirtilip işten kaçanlar vatan hainliği ile de suçlanmışlardır.¹²²

Yöre halkı Mükelleften kurtulmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Bunlardan biri, sahte rapor almak için doktorlara rüşvet verilmesi olayıdır. Ancak

¹¹⁹ **Murat Metinsoy**, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Zonguldak Kömür Ocaklarında Ücretli İş Mükellefiyet, ve İşçi Direnişi”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.101

¹²⁰ **Metinsoy**, a.g.m., s.106

¹²¹ **Aydoğan, Kalmaz, Yürükoğlu, Altunbaş, Korkmaz**, a.g.g., **Abdullah Şenol** ile yapılan 26.01.2009 tarihli görüşme, **Mehmet Taşdelen** ile yapılan 08 Şubat 2009 tarihli görüşme, **Abdullah Dilaver** ile yapılan 07 Şubat 2009 tarihli görüşme, **İzzet Kahraman** ile yapılan 15 Şubat 2009 tarihli görüşme,

¹²² **Yalçın**, a.g.e., s.51-55, 109

rapor almak için rüşvet verecek durumda olmayan mükellefler ise kendilerini yaralayarak veya hasta hale getirerek madenlerden kurtulmak istemişlerdir. Yine Zonguldak'ta çıkan Ocak gazetesinde 4 Şubat 1942 tarihli haberde, iş mükellefiyetine tabi olanların kendilerine uyuz ve tifüs gibi çeşitli hastalıklar bulaştırarak ocaklardan kurtulmak istedikleri belirtilmektedir.¹²³ İşçilerin madende çalışmaya gitmemek için başvurduğu yollardan en çarpıcı olanlarından biri de başparmaklarını keserek kendilerini sakat bırakmalarıdır.¹²⁴ Bu durum köylü işçilerin ne kadar çaresiz olduklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

İşçilerin ocaklardan firar etmelerinin sebeplerinin başında, ocaklardaki kötü ve ağır çalışma şartları ile köylülerin zorla çalıştırılmasıdır. Ayrıca köylüler iş mükellefiyetinin kanunlara aykırı uygulandığını ifade etmektedirler. Çünkü buna tabi olmak için daha önce madenlerde çalışmış olma şartı aranırken, bu kurala pek uyulmamıştır.¹²⁵ Köylülerin hasat ve çift sürme zamanları köylerinde olma zorunluluğu da firarların bir başka sebebidir. Çünkü ocaktan aldıkları ücret yetmemektedir. Geçimlerini temin edebilmek için mutlaka rençberlik yaparak gelir takviyesi yapmaları gerekmektedir.¹²⁶ Dolayısıyla evindeki aile fertlerinin yiyecek malzemesi yokken havza köylülerini mükellefe tabi tutmak firarları kaçınılmaz kılmaktadır. Savaş koşulları, kendilerine haksızlığın yapıldığını düşünmeleri, hayat pahalılığı ve darlığı gibi nedenlerden dolayı da işçiler maden ocaklarından kaçmışlardır.

Mükelleften kaçışın sebebini sadece ekonomik koşullar ve ağır çalışma şartlarında aramamak gerekir. Olayın belki de en önemli sebeplerinden biri de psikolojik yöndü. Zorla yaşadıkları yerden alınarak hiç tanımadıkları ve alışık olmadıkları bir işte çok zor şartlarda çalıştırılan bu insanlar kendilerini rahat hissedememektedirler. Dolayısıyla hapiste olmanın madende çalışmaktan daha iyi olduğunu, çünkü en azından ekmeğin ve suyun hazır olduğunu ifade etmektedirler.¹²⁷ Bundan da anlaşılıyor ki, çaresizliğin bir sonucu olarak ocaklarda çalışmak zorunda kalmışlardır.

---

¹²³ **Metinsoy**, a.g.m., s.104-105

¹²⁴ **Yalçın**, a.g.e., s.78

¹²⁵ **Metinsoy**, a.g.m., s.102

¹²⁶ **Çomran**, a.g.g.

¹²⁷ **Yalçın**, a.g.e., s.66

SONUÇ

Ereğli Kömür Havzası'nın, kömürün bulunuşundan 1957 yılına kadar olan sürecini ele aldığımız bu çalışmada, Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet Dönemi'nin bir mukayesesi yapılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti zamanında madenler Padişahın şahsi malı sayıldığından, işletilmesi yerli veya yabancı sermayedarlara verilmiştir. Ancak çalışmanın birinci bölümünde izahına çalıştığımız gibi özellikle kömürün resmi olarak işletilmeye başlandığı 1848 yılından Bahriye İdaresi zamanına kadar (1865) havza sürekli el değiştirmiş, üretim adına bir türlü istikrar sağlanamamıştır. Bahriye İdaresi'nin kömür üretimini ele almasıyla kıpırdanma yaşanmışsa da, çıkarılan kömürün tamamının devlete satılması zorunluluğu nedeniyle 1882 yılına kadar üretimde önemli bir artış olmamıştır. Üretilen kömürün %40'nın istenen şekilde satışına izin verilmesiyle havzaya büyük bir sermaye akını olmuş ve kömür üretimi hızla artmıştır. Ancak çalışmanın ilgili bölümlerinde ifade edildiği gibi özellikle yabancı sermaye belli bir menfaat karşılığı havzada yer aldığından yine de ülke için istenen sonuca ulaşamamıştır.

Bahriye İdaresi Dönemi'nde çıkarılan “**Dilaver Paşa Nizamnamesi**”yle kömür havzasına bir düzen getirilmiştir. Ancak ocaklarda çevre köylüleri zorla çalıştırılmışlardır. Ayın yarısını ocakta çalışarak geçiren halk, yabancı sermayenin emri altına bırakılarak adeta perişan bir halde çaresizliğe itilmiştir. Yerli halk ile havza dışından gelen işçiler arasında da sağlıksız ilişkiler ortaya çıkmış ve bunu yabancı sermaye kömür üretimini arttırmak için baskı aracı olarak kullanmıştır. İkinci Meşrutiyet, I.Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında da olumsuz şartlar nedeniyle kömür üretimi son derece azalmıştır.

Görülen odur ki, havza Milli Hükümetle birlikte Cumhuriyet İdaresi'ne geçtiğinde büyük bir değişim yaşamıştır. Çünkü Milli Hükümet, bağımsızlık mücadelesinin verildiği günlerde, kömür havzasını da ele almış ve işe önce işçinin durumunu düzeltmekle başlamıştır. Bu nedenle ilk önce 1921 yılında “**151 sayılı Amele Kanunu**”nu çıkarmış, ardından 1923 yılında “**Zonguldak Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandıkları**” teşkilatını kurarak amele kanununu işler hale getirmiştir. Ardından milli ekonominin kalkınması için önemli kararlar almıştır.

İzmir İktisat Kongresi bunların en önemlilerindedir. Sonra **İş Bankası** kurulmuş, **Teşvik-i Sanayi Kanunu** çıkarılmış ve böylece özellikle özel teşebbüs sanayi alanında teşvik edilmiştir. Ancak dünyada yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle, devlet bizzat kendisi ağır sanayiyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla kömür havzasında çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunun heyecanıyla İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ancak II.Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konamamıştır. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, Milli Hükümet ve Cumhuriyet İdaresi, Ulusal bağımsızlık kadar ekonomik bağımsızlığa da önem vermiş, birini diğerinden ayırmamış ve gelinen süreçte ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için önemli çalışmalara imza atmıştır.

Bu çalışmada Ereğli Kömür Havzası'nın tarihi gelişim sürecinde ele alınan asıl konu 1940-1947 yılları arasında uygulamaya konan “**Ücretli İş Mükellefiyet Uygulaması**” olmuştur. Sözlü Tarih yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmada, Ereğli Kömür Havzası'nda Mükellef zamanı ocaklarda çalışan kişilerin söylediklerinden yola çıkarak belirtilen dönem anlatılmaya çalışılmıştır. Mükellef işçiler kendilerine yöneltilen sorularımıza içtenlikle cevap vererek, zor şartlar altında çalışmak zorunda kaldıkları “mükellef dönemi”nin aydınlatılmasına çok önemli katkı sağlamış oldular. Bu kişiler bahsedilen dönemi yaşayan birinci elden kaynaklar olması bakımından önem taşıdıkları gibi, yaşları gereği belki bir daha bunlarla görüşme şansı olmayacağından dolayı da ayrı bir değer taşımaktadırlar. Nitekim çalışmanın “Giriş” bölümünde de ifade edildiği gibi, mükelleflerden Asım AYDOĞAN, kendisiyle görüşmemizden üç gün sonra vefat etmiştir. Bu anlamda yapılan çalışma ayrı bir önem taşımaktadır.

Mükellef dönemiyle alakalı olarak mükelleflerin bizzat ifadelerinden de anlaşılacağı gibi hiç biri bu dönemden ve çalışmaktan dert yanmamıştır. Aksine devletin kendilerine belli bir iş tahsis etmesinden dolayı son derece mutlu olmuşlardır. Fakat onları üzen asıl mesele belirtilen dönemde kömür ocaklarındaki uygulamalardır. Her ne kadar kanun ve yönetmelik olsa da, ocak içindeki uygulamalar farklı olduğundan işçiler son derece muzdarip olmuşlardır. Örneğin mesai saatinin aşması, beslenmenin yetersiz olması, güvenliğin az olması, temizlik sorunu, amirlerin davranışları, kanunun getirdiği hakların köylülere baskı aracı olarak uygulanması gibi konular çalışanları son derece üzmüştür. Halk çaresizlik

içinde, II.Dünya Savaşı'nın soğuk rüzgarlarının ülkemizi de etkilediği zor bir dönemde çaresizlik içinde ocaklarda çalıştırılmıştır. Hatta bazı mükellefler, bu dönem sona erdikten sonra bir daha ocakta çalışmamışlardır.

Kısacası halkımız zor zamanlarda ülkesi için her türlü fedakarlığı yapmıştır. Aslında havzadaki bu uygulama bir bakıma yöre halkı adına bir fedakarlıktır. Her ne kadar yöre halkının ocaklarda çalışıp çalışmama gibi bir tercih hakkı olmasa da, söylediklerinde hiçbir zaman bir küskünlük ifadesine rastlanılmamıştır. Sadece bireysel olarak bazı uygulamalardan dert yandıklarını görmek mümkündür. Havzada tespiti yapıp görüşülen mükelleflerin, bu görüşmelerden çok keyif aldıkları da bir gerçektir. Ortalama 85 yaşlarında olan bu insanlar, adeta birileri gelse de o dönemleri anlatarak yeniden yâd etsek anlayışı içindedirler. Çünkü gayet hoş, kendi iç dünyalarında yer ettiği ve samimâne bir şekilde yöneltilen sorulara cevap vermişlerdir. Böylece hem yerel tarihimize, hem milli tarihimize, hem de dünya tarihine de katkı sağlamışlardır. Çünkü bilinen bir gerçek ki, Fransız sermayeli Ereğli Şirketi, kömür havzasında 1937 yılına kadar üretime devam etmiştir.

KAYNAKÇA

BASBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.1. / Yer No. 7.25.10.) 22.7.39 (1923)
- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 106.61.14) 28.4.1944
- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 116.29.18) 5.5.1948
- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 119.40.8) 28.5.1949
- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 122.28.7) 24.03.1950
- BCA**, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 125.31.8) 13.04.1951

KİTAP VE MAKALELER

- A.Afetinan**, *İzmir İktisat Kongresi*, Ankara: TTK Basımevi, 1989.
- , *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: TTK Basımevi 1988.
- , *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı 1936*, Ankara: TTK Basımevi, 1989.
- AÇIKGÖZ, Bektaş – ÜNLÜ, Tuğrul**, “Dünden Bugüne Zonguldak'ta Madencilik Eğitimi”, Zonguldak Yüksek Maadin ve Sanayi Mektebi Kongresi, *Madencilik Bülteni*, Temmuz - Aralık 2007, s.102-104
- AKYILDIZ, Ali**, “Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşını Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar”, *Savaştan Barışa:150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2006.
- AYDIN, Mahir**,“Barışı Olmayan Savaş:Kırım”, *Savaştan Barışa:150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2006.
- BİLDİK, Cemalettin**, *Kömür İşçileri*, Zonguldak: E.K.İ., 1950.
- CAUNCE, Stephen**, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can-Alper Yalçınkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

- Cumhuriyetin On Yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası*, Zonguldak: Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası, 1933.
- ÇAĞLAR, Günay**, “Bahr-ı Siyah Ereğlisi Kömür Havzası ve Asayiş (1918-1919)”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (2), 1995, s.15-28
- ÇATMA, Erol**, *Asker İşçiler*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 1998.
- , **Erol**, *Zonguldak Taşkömürü Havzası Tarihi Birinci Kitap(1840-1865)*, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2006.
- ÇILADIR, Sina**, *Zonguldak Havzasında Emperyalizm 1848-1940*, Ankara: Aydınlık Yayınları, 1970.
- , **Sina**, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi 1848-1940*, Ankara: Yeraltı Maden-İş Yayınları, 1977.
- , **Sina**, *Taşkömürü Havzasının Devletçilik Dönemi*, Kdz.Ereğli: Yaman Matbaası, 1999.
- DANACIOĞLU, Esra**, *Geçmişin İzleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- DÖLEN, Emre**, “Zonguldak Maden Mühendis Mekteb-i Alisi”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.21-31
- ELDEM, Vedat**, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- , **Vedat**, *Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- ENVER, Sadreddin**, *Zonguldak Kömür Havzası*, Etibank Yayınları, 1941.
- Ereğli Kömür Havzasındaki İstihşalâtın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkında Kararname*, İstanbul : Cihan Kitabevi, 1942.
- EROĞLU, Hamza**, *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları, 1990.
- ERTOSUN, Yakup**, *Zonguldak Kıvırcıkları*, Ankara: Kanarya Matbaası, 1994.
- GENÇ, Hamdi**, “Ereğli Kömür Madenleri (1840-1920)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:2007.
- , **Hamdi**, “Zonguldak Kazası”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.317-323
- GÜRBOĞA, Nurşen**, “Zonguldak Kömür Havzasında Amele Köyleri Projesi”, *Toplumsal Tarih*, sa.164, Ağustos 2007, s.28-35

- GÜZEL, Mehmet Şehmus**, “İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermaye ve Emek”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950*, derleyenler: Donald Quataert-Erik Jan Zürcher, çev: Cahide Ekiz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.197-224
- İMER, Hüseyin Fehmi**, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: C.H.P.Zonguldak Halkevi Yayınları, 1944.
- KARADOĞAN, Sibel**, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Ereğli-Zonguldak Kömür İşletmeleri (1848-1957)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:1999.
- KARAL, Enver Ziya**, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara: TTK Basımevi,1995.
- KASABA, Reşat**, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1993.
- KESSLER, Gerhard**, *Zonguldak ve Karabük’teki Çalışma Şartları*, çev.Ekmel Zadil, İstanbul: Kenan Matbaası, 1949.
- Kdz.Ereğli’nin Dünü Bugünü*, Ankara:TŞOF Plaka Matbaası, 2004.
- KIRAY, Emine**, *Osmanlı’da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- KIRAY, Mübeccel B.**, *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000.
- KORALTÜRK, Murat**, “Zonguldak’ta Olmayan Tarihçilik Üzerine”, *Toplumsal Tarih*, sa. 145, Ocak 2006, s.64-67
- MAKAL, Ahmet**, “Zonguldak ve Türkiye Toplumsal Tarihinin Acı Bir Deneyimi Olarak İş Mükellefiyeti”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.69-91
- METİNSOY, Murat**, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Zonguldak Kömür Ocaklarında Ücretli İş Mükellefiyet, ve İşçi Direnişi”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.93-112
- NAİM, Ahmet**, *Bir Yudum Soluk*, baskıya hazırlayan Sina Çıladır, Kdz.Ereğli:Şirin Ereğli Yayınları, 1983.
- ÖĞRETEN, Ahmet**, “Ereğli Kömür Madeni Havzasında Kurulan İlk Şirket, Ereğli

- Kömür Madeni Kumpanyası”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.297-308
- , **Ahmet**, “Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler Ve Madenciler (1865-1908)”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c.3, sa. 5, 2007, s.139-178
- ÖRENÇ, Ali Fuat**, “Kırım Harbi Deniz Savaşları”, *Savaştan Barışa:150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması 1853-1856 Bildiriler Kitabı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2006.
- ÖZDEMİR, Süleyman**, “Dünyada ve Türkiye’de Zorunlu Çalışma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 1994.
- ÖZEKEN, Ahmet Ali**, *Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Kenan Matbaası, 1944.
- , **Ahmet Ali**, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1955.
- ÖZGEN, Nimet**, *Kömür Maden Ocaklarında Hıfzıssıhhat*, Zonguldak: Bingöl Matbaası, 1944.
- QUATAERT, Donald**, “19.Yüzyılda Osmanlı Devlet’inde Madencilik” Çev: Ahmet Günlük, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.913-916
- SARIKOYUNCU, Ali**, *Milli Mücadele’de Zonguldak ve Havalisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- SAVAŞKAN, Bahri**, *Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak: İlkadım Matbaası, 1993.
- TAK, İsa**, “Zonguldak Limanı”, *Zonguldak Kent Tarihi’05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Zonguldak: Zonguldak Eğitim ve Kültür Vakfı, 2006, s.325-340
- THOMPSON, Paul**, *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, çev.Şehnaz Layıkel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- TIZLAK, Fahrettin**, “Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi”, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XIX, sa. 23, Ankara: TTK Basımevi, 1998, s.123-146
- TOSH, John**, *Tarihin Peşinde*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

- Türkiye Ekonomisi Bakımından Kömür*, Ankara: T.C.İktisat Vekaleti Neşriyatı, 1937.
- VARLIK, M. Bülent**, “ Osmanlı Devleti’nde Madenlerde Çalışma Koşulları ”,
Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c.4, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.917-922
- YALÇIN, İrfan**, *Ölümün Ağzı*, İstanbul: Gölge Yayınları, 1989.
- YİĞİTLER, Ümran Nazif**, *Kömür Havzasında Amele Hukuku*, Zonguldak: 1943.
- YORULMAZ, Şerife**, “Türkiye’de Kömürün Keşfi Ve Kömür İşletme İmtiyazları (1829-1937)”, *Türkiye 11. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara: Kozaan Ofset, 1998.
- YÜCE, Mustafa**, “Ücretli İş Mükellefiyeti ve Zonguldak Havzası Uygulaması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul:1993.
- ZAMAN, Ekrem Murat**, *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 2004.

İNTERNET SİTELERİ

- http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=61
- http://www.belgenet.com/eko/enflasyon_01.html
- http://www.maden.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=65
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5011.html>
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/816.html>
- <http://www.migem.gov.tr/links/kaynakca/sozluk/sozluk-a.htm>
- <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?entityType=HTML&id=133>
- <http://web.inonu.edu.tr/~dogan/sunular/realizm2.ppt>

GÖRÜŞME YAPILAN SAHISLAR

1. **Abdullah DİLAVER**, Kdz.Ereğli Ömerli Köyü.
2. **Abdullah ŞENOL**, Kdz.Ereğli Tepeören Köyü.
3. **Arif YÜRÜKOĞLU**, Bartın Gökçekıran Köyü.
4. **Asım AYDOĞAN**, Kdz.Ereğli Ramazanlı Köyü.
5. **Eyüp ÜZÜLMEZ**, Kdz.Ereğli Yazıcılar Köyü.
6. **Hakkı BAYRAM**, Kdz.Ereğli Ortacı Köyü.
7. **Hasan AH**, Kdz.Ereğli Karakavuz Köyü.
8. **Hasan KORKMAZ**, Kdz.Ereğli Sücüllü Köyü.
9. **Hüseyin ERARSLAN**, Kdz.Ereğli Davutlar Köyü.
10. **Hüseyin YALMAN**, Kdz.Ereğli Ören Köyü.
11. **İsmail BEKTAŞ**, Kdz.Ereğli Süleymanbeyler Köyü.
12. **İzzet KAHRAMAN**, Kdz.Ereğli Çiğdemli Köyü.
13. **Mehmet ALTUNBAŞ**, Kozlu Dağköy.
14. **Mehmet EROL**, Kdz.Ereğli Sücüllü Köyü.
15. **Mehmet TAŞDELEN**, Kdz.Ereğli Sücüllü Köyü.
16. **Recep CANBAZ**, Kdz.Ereğli Ömerli Köyü.
17. **Şaban KALMAZ**, Kdz.Ereğli Ortacı Köyü Burun Ören Mahallesi.
18. **Tahsin TANRIVERDİ**, Kozlu Seyfetler Köyü.
19. **Tevfik ÖZDEMİR**, Kdz.Ereğli Ortacı Köyü Burun Ören Mahallesi.
20. **Yaşar ÇOMRAN**, Bartın Gökçekıran Köyü.
21. **Yaşar ÖZDEMİR**, Bartın Kurtköy.

EKLER**EK:1**

**MA'DEN-İ HÜMÂYÛN NİZAM DEFTERİ SENE 1283
FİHRİST-İ NİZAMNÂME-İ MA'DEN-İ HÜMÂYÛN-İ EREĞLİ¹**

FASIL 1

Madde 1 - Nümüne Taharrisi

- 2- Ocak Küşadı
- 3- Numune Bulmuş Olan Kimesneyi Kudreti Olmadığı
- 4- Ruhsat-ı Nümüne Taharri ve Ocak Küşadı
- 5- Bilâ- Ruhsat Bulunan Nümüne ve Küşad Olunan Ocak

FASIL 2

- 6- Ocağın Tarlaya Mazarratı
- 7- Ocak Tarîkinin Tarlaya Mürûru
- 8- Demir yollarının Tarladan Müruru
- 9- Demir Yolu Hizmetleri Tarlaları

FASIL 3

- 10- Kömür Mevkî'lerinde İnşâ Olunacak Ebniye-i Sâ'ir Arsaları
- 11 - Ocaklarda Amele Koşuşları
- 12- İnşâ Olunacak Ebniye Kerestenin Celbi

FASIL 4

- 13- Ereğli Sancağı Ormanlarından Kereste Kat'ı
- 14- Sûtün Tertibi
- 15- Sûtunun Kazalara Tertibi
- 16- Sûtün Keşidesinde Mühtaran Vazifesi
- 17- Sûtunun Kat' Fiyatı
- 18- Sûtün-keşâna Ma'denciyân Tarafından Rencide ve Eza
- 19 -Ma'denci Ocağına Bir Senelik Muretteb Sütundan Beher Ay

---

¹ Nizamnamenin tamamı için bkz. **Fahrettin Tızlak**, "Ereğli Kömür Madeni Nizamnamesi", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XIX, sa. 23, Ankara: TTK Basımevi, 1998, ss.123-146

Beyninde Ne Mikdâr Geldiğinin Cânib-i İdareye Beyânı

20- Sûtun Yerine Tuğladan Kemer İnşası

FASIL 5

21 - Tertîbiyân-ı Sunûf-ı Amelegân

22 - Kazmacıyân Beyânı

23 - Kazmacıyân Vazifeleri

24 - 'Amelenin Mahallinden Tertîb ve İrsali

25 - 'Amelenin Posta-i Sânsi İrsali

26 - 'Amelenin Vaktiyle Gelmedikleri

27 - Kazmacıyânın Bir Günde Müddet-i Çalışmaları

28 - Kazmacıyânın Vakt-i İşlemeleri

29 - 'Amelenin Vakt-i İşlemeleri

30 - 'Ameleden Hasta Zuhuru

31 - 'Ameleden Yekdiğerini Temrîk ve İğvâsı

32 - Kiracı Hayvanâtın Mahallinden Tertîb ve İrsali

33 - Kiracı Hayvanâtın Posta-i Sânsi İrsali

34 - Kirâciyândan Mahall-i Ahire Firarı

35 - Kirâciyânın Çekecekleri Kömürün Telefden Vikayesi

FASIL 6

36 - Yazıcı-i Kantarcının Vezn ve Temdîd İdecekleri Kömürün Cesameti

37 - Yazıcı ve Kantarcının Vuku'-ı Hilesi

38 - Ednâ Kömür Alınması

39 - Kömürün Vezn-i Hakikatine Sâhte-i Fazlası

40 - Mübâya'a Olunacak Kömürün Şâyân-ı Kabûl Cesameti

41 - Kirâciyânın Kömürü Tozlu ve Topraklı Getürdüğü

42 - Kömürün Sefinelere Tahmilinde Kapudanlar Vazifeleri

FASIL 7

43 - Ma'den Damarı Münâza'ası

44 - Ma'denciyânın Cânib-i İdareden Zıyan İddi'ası

45 - Kömürün Cânib-i Mîrîden Başka Mahalle Bey Olunamayacağıyla
Zam ve Tenzîl-i Fiyatı

- 46- Ocağın Ayakları Ahzı
- 47- Ocağın Taharrisi
- 48- Ocağın Tarlada İ'mâli
- 49- Bî - İktidar Bulunan Ma'denci
- 50- Şerik Ahzı
- 51 - Cânib-i İdareden Bî- Gayr-i Hakk Terk-i İ'mâli
- 52- Ocağın Vereseğe İntikâli
- 53- Teba'a-i Ecnebiye Vazifesi
- 54- Nizâm-nâmeğe Mugayir Harekâtta Bulunan
- 55- Ocağın Sûtunları Bağlanması
- 56- Ta'tîl-i Eyyam
- 57- Şâyân-ı Kabul Kômürün Ednâ Damara Tesadüfü
- 58- Bey ve Şirâ
- 59- Bâyi'in Canib-i Mîriye Borcu Olduğu Halde Mübâyi'i Tarafından Te'diyesi
- 60- Müceddeden Ocak Küşâdı veya Aherden Mübâya'a veya Birisiyle Şirket İtmesi
- 61 - Meçhulü 'l- Ahvâl ve Serseri Makulesini Kabûl ve İhtifâ
- 62 - Cânib-i İdareye Celbi Lâzım Gelen
- 63 - Müceddeden Gelecek Ma'denci ve Kazmacı
- 64 - Cürüm Zuhûranda Celbi
- 65 - Eslihâ Hâmil Olan
- 66 - Ocağı Ta'tîl Hükümüne Getiren
- 67 - Fazla Amelesini Kendülüğüyle İ'âde veya İşsiz Bırakan
- 68 - 'Ameleye Zehâir ve Eşyâ-yı Sâ'ire Alıverilmesi
- 69 - Ocakların İskeleye Olan Tarîkinin Tesviyesi
- 70 - Tarîkin Fenalığından Kirâciyân Hayvanâtının Telefi
- 71 - Müceddeden Küşad Olunan Ocağın Keşf-i Kômürü
- 72 -Ma'denciyânın Talebine Salâhiyeti
- 73 -Ocaklar Başında Kômürlerin Keşfi
- 74 - Ma'denciyâna İ'âne ve Peşinat İ'tâsı
- 75 - İ'tâ Olunan Peşinatın Kimlere Verileceği

- 76- İbtidâ'-i 'Amele Matlûbunun İ'tâsı
77- Açık Borcu Zuhur İden Ma'denci
78- 'Amele Nâmıyla Diğer Borcundan Sahte Sened Viren
79- Kömürün Ocakdan İhrâcıyle Harmana Vaz'ı
81 - 'Amele-i Cüz'iyeye Kifayet İtmediği Hâlde Küllî 'Amele Zabtı
82- 'Ameleyi Umur-ı Zâtiyesinde İstihdamı
83- Yekdiğerinin 'Amelesini Tahrik İden
84- Yekdiğerine Muvakkaten 'Amele İ'tâsı
85- 'Amele Ücretleri İçün Virilecek Senedin Sûret-i İ'tâsı
86- İdare Me'mûrları Emrine Muhalefet
87- Bi'l- Cümle Me'mûrların Vezâyıfı
88- Mevâki Me'mûrları Vazifeleri
89- Kömürkeş Tarîkine Mevâki' Me'mûrlarının Nezâreti
90- Mevâki' Me'mûrlarının Keşf-i Kömürden Noksan Zuhuru
91 - Mevâki' Me'mûrlarının Gördükleri Vuku'âtı İdareye Beyânı
92- Bi'l-Cümle Me'mûrîn ve Ketebenin Vazifeleri
93- Esvâk ve Ebniye Aralarının Tathîri
94- Mevâki' Me'mûrları Ma'rifetiyle Olan Masârifâtın Telefden Vikayesi
95- Anbar Me'mûrlarının Vazifeleri
96- Me'mû rînin Ocak İ'mâli Memnu 'iyeti
97- Me'mûrînin Yekdiğeriyile Hüsni- İmtizaç ve Mu'âşeretleri
98- Me'mûrîn ve Zabtiyelerin Kimesneden Meccânen Nesne Alamıyacağı
99- Me'mûrîn Ma'iyyetlerinde Zabtiye İstihdam İdemiyeceği
100- Hatime

EK:2

TİCARET, ENDÜSTRİ, POSTA VE TELGRAF BAKANLIĞI
ULUSLAR ARASI EVRENSEL SERGİSİ, 1900 PARIS
ULUSLAR ARASI JÜRİ RAPORLARI
11.GRUP – MADENLER VE METALURJİ

458

EXPOSITION UNIVERSELLE INTERNATIONALE DE 1900.

III. SOCIÉTÉ D'HÉRACLÉE.

La Société ottomane d'Héraclée a été fondée en 1896, au capital de 10 millions de francs, en vue d'exploiter les importants charbonnages de cette région (Asie mineure, rivage sud de la mer Noire).

D'après la monographie publiée en 1897 par M. Ralli dans les *Annales de la Société de géologie de Belgique*, et d'après les travaux de MM. Reumaux et Weiss, le terrain houiller d'Héraclée est divisé en trois étages : inférieur, moyen et supérieur, correspondant

MINES, MINIÈRES ET CARRIÈRES.

461

Cette administration a accordé des concessions de deux natures différentes. Les plus nombreuses sont des permis d'exploitation portant sur une couche déterminée et donnant au titulaire le droit d'exploiter la houille dans un cercle de 455 mètres de rayon

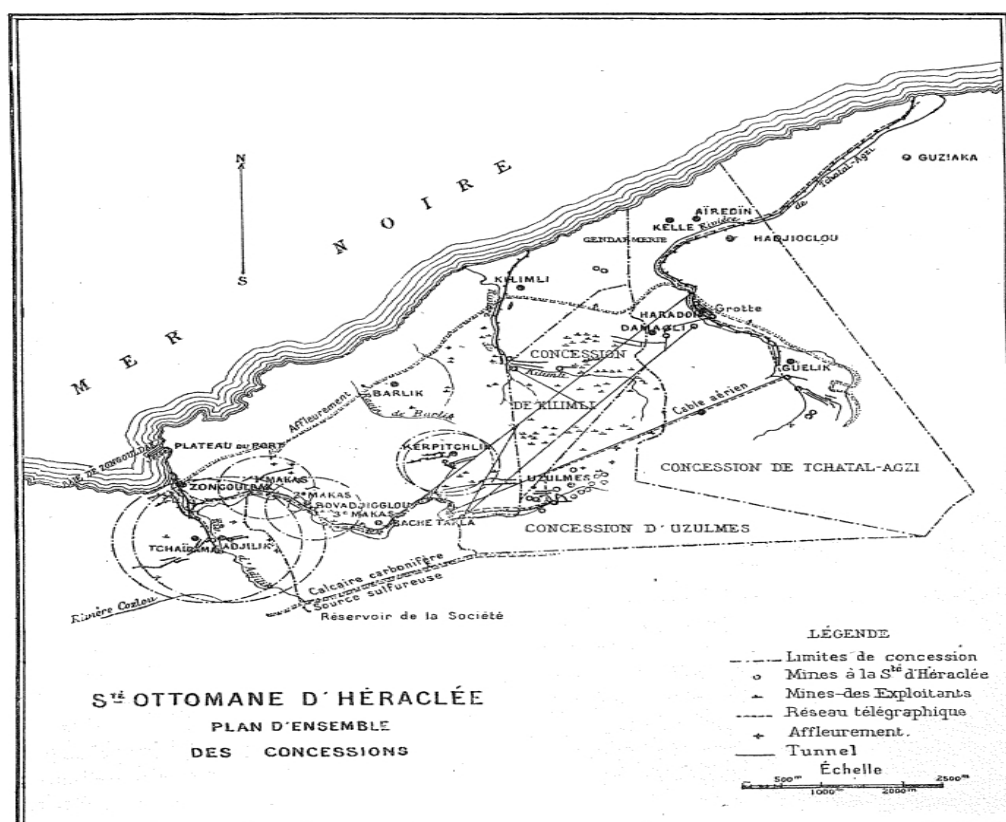

Fig. 114. — Plan d'ensemble des concessions de la Société ottomane d'Héraclée.

autour du point d'attaque; ce rayon est porté à 1,200 mètres quand l'exploitant emploie des moteurs à vapeur.

Les concessionnaires du bassin d'Héraclée, autres que la Société, ne possèdent encore

achevés depuis 1899. Le profil de la voie et son tracé ont été rectifiés; la voie, réduite à un mètre; le matériel fixe, presque entièrement remplacé. La longueur des lignes ainsi transformées est de 25 kilomètres.

La Société exploite le réseau pour le compte de l'Amirauté impériale, qui lui abandonne 60 p. 100 de la recette brute.

La jonction des vallées de Kilimli et de Tchatal-Aghzy à celle de Zongouldak et au port se fera par un tunnel de 4,700 mètres, sur lequel se branchera un autre tunnel perpendiculaire de 1,300 mètres. Le premier recoupera dans son trajet le faisceau des plus belles couches du bassin, affleurant jusqu'à la cote 500; une de ces couches a déjà été rencontrée, avec une puissance de 4 mètres.

Les travaux des tunnels n'avancent qu'assez lentement à cause de l'emploi de la poudre noire, seul explosif autorisé par la Porte. Aussi va-t-on assurer le transport immédiat du charbon de Tchatal-Aghzy, celui dont la production est la plus importante, par une voie aérienne; cette ligne, de 5 kilomètres de longueur, sera formée de trois tronçons (le dernier, automoteur) et présentera entre le point culminant et la station terminus une différence de niveau de 487 mètres.

Deux autres lignes aériennes automotrices, mais moins importantes, fonctionnent déjà régulièrement entre le chemin de fer et les mines Kerpitchlik et Dam-Aghly.

L'exploitation se fait au-dessus du niveau des vallées, par des travers-bancs à flanc de coteau. Voici la production depuis le début :

	tonnes.		tonnes.
1897.....	40,360	1899.....	160,000
1898.....	122,739	1900 (avec 1.500 ouvriers) ..	255,000

La mine possède un lavoir central établi sur la plage, près du port, et comportant 4 bacs à grains pour les qualités 10-18, 18-30, 30-50 et 12 bacs à fines pour le 0-10; on peut y traiter 1,000 tonnes par jour. Les grains lavés sont mélangés au gros charbon trié, ou bien expédiés directement aux forges et usines à gaz.

La qualité 0-10 est vendue comme charbon à coke ou transformée à Zongouldak même en coke. Les fours sont du type Coppée, sans récupération de sous-produits, et, par an, produisent 36,000 tonnes de coke avec un rendement de 70 p. 100. À l'extrémité de chaque groupe de fours se trouvent 4 chaudières Cornwall-Galloway de 104 mètres carrés de surface de chauffe, utilisant les flammes perdues des fours et produisant la vapeur nécessaire aux machines du lavoir et de l'usine à briquettes. Celle-ci comprend 2 presses Biérix, du système Couffinhal, et 2 fours à sole tournante, pour le séchage du charbon.

La puissance de production de cette usine serait de 300 tonnes par jour, d'après les renseignements fournis par la Société.

Installations diverses. — La Compagnie a construit 60 maisons d'habitations ouvrières et un hôpital; elle a établi une conduite d'eau de source desservant en même

temps le village turc; enfin, elle a mis en marche un atelier mécanique de réparations, un four à briques et un four à chaux.

Marché de la houille en Orient. — Les divers pays d'Orient tributaires du bassin d'Héraclée sont les Turquies d'Europe et d'Asie, la Roumanie, la Bulgarie, la Grèce, la Syrie et l'Égypte, dont l'ensemble consomme annuellement plus de 3 millions de tonnes de houille.

Les services commerciaux de la Société sont concentrés à Constantinople et chargés d'assurer, non seulement la vente, mais aussi le transport par mer des produits. La Société a acquis, à cet effet, un vapeur et en loue une dizaine avec leur équipage; pour les bords de la mer Noire, elle emploie des voiliers et des allèges remorquées.

À Zongouldak, les vapeurs qui naviguent en mer Noire commencent à acheter à la Société leurs charbons de soutes.

On espère que les riches mines métalliques, actuellement encore inexploitées, des Turquies d'Europe et surtout d'Asie, assureront, dans peu d'années, un débouché important aux houilles d'Héraclée. Cette Société française aura ainsi ouvert la voie à la création et au développement de l'industrie minière dans les pays ottomans.

EK:3

**EREĞLİ HAVZAI FAHMIYESİ MADEN AMELESİNİN HUKUKUNA
MÜTEALLİK KANUN²
(8 Muharrem 1340 - 10 Eylül 1337)**

Kanun-No:151

Madde 1- Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat vekaletince tanzim edilen nümunelere tevfikan amele koşulları ve hamam-inşasına-ocak-amilleri-mecburdur.

Madde 2- Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarya suretiyle herhangi bir işe sevki ve maden ocakları dahilinde onsekiz yaşından dun olanları istihdam memnudur.

Madde 3- Her madenci istihdam ettiği amelenin miktarı ücretiyle künyesini mübeyyin nümunesine tevfikan muntazam defter tutmağa ve bu defteri Amele birliği müfettişine ve İktisat Vekaleti memurlarına berayi tetkik ibraza mecburdur.

Madde 4- Alelumum madenciler, nizamnamesi mahsusuna tevfikan amele tarafından teşkil olunacak ihtiyat ve teavün sandıklarına beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücreti umumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muaveneti nakdiyede-bulunmağa-mecburdurlar.

Madde 5- Amelenin zatına ait olup esnayi ameliyatta kırılan alat ve edevatiyle nakliyat esnasında telef olan hayvanatı madenci tarafından tazmin olunur.(Tefsir:37).

Madde 6- Bilumum madenciler hasta ve kazazede olan ameleyi meccanen tedavi ettirmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve şahadetnameli etibba bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayini, mahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında masarifin veçhi tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim-olunacaktır.

Madde 7- Havzai fahmiyede sayü amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat Vekaleti taraflarından tazminat davası ikame olunur. İş bi tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun sulh hakimleri hakkındaki kanuna tevfikan sulh mahkemelerince kabili temyiz olmak üzere rüyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelusul müntehap erbabı vukuftan teşekkül-edecek-heyetin-vereceği-rapora-istinat-eder.

Kaza vukuu amil veya mültezimlerin sui idaresinden veya fennen ifası lazım gelen hususatın ademi ifasından neşet etmiş ise tazminattan maada iş bu amil veya mültezimlerden beşyüz liradan-beşbin-liraya-kadar-cezai-nakdi-alınır.(Tefsir:37).

² Kanun maddelerinin tamamı için bkz. http://www.amelebirligi.gov.tr/article.php?article_id=61

EK:5

**EREĞLİ KÖMÜR HAVZASINDAKİ OCAKLARIN DEVLETÇE
İŞLETTİRİLMESİ HAKKINDA KANUN⁴**

Kanun Numarası : 3867⁵

Kabul tarihi : 30/5/1940

Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 5/6/1940 Sayı : 4527

Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 21 Sayfa : 686

Madde 1 – Ereğli Kömür havzası dahilindeki kömür ocaklarının tamamının veya bir kısmının Devletçe işlettirilmesine karar vermeğe İcra Vekilleri Heyeti yetkilidir. Bu ocakların Devletçe işlettirilmesi zamanı bir defaya mahsus olmak üzere kararname ile tesbit ve ilan olunur.

Madde 2 – Birinci madde mucibince verilen kararın ilanından sonra Zonguldak mıntıkası İktisat Müdürlüğü tarafından imtiyaz ve imal ruhsat tezkeresi sahipleri namına ocaklarındaki mesul müdürlere ikişer mümessil intihap edilerek bunları üç gün içinde Zonguldak mıntıkası İktisat Müdürlüğüne bildirmeleri tebliğ olunur. Bu müddetin hitamında mümessilin intihap edildiği bildirilmez veya intihap olunduğu bildirilen mümessiller üçüncü maddede yazılı işlerin görülmesi için davet olundukları toplantıya gelmezlerse, mezkur müdürlüğün, müracaatı üzerine Zonguldak Vilayetinin en yüksek dereceli hakimi bu mümessilleri tayin eder.

Madde 3 – İkinci madde mucibince intihap veya tayin edilen mümessiller İktisat Vekaletinin aynı sayıda tayin edeceği mümessilleriyle birlikte ocaklardaki menkul ve gayrimenkullerin miktar ve hali hazır vaziyetlerini gösteren bir zabıt varakası tanzim ederler.

İmtiyaz ve imal ruhsat tezkeresi sahipleri mesul müdürleri tarafından müntahap veya hakim tarafından tayin edilen mümessiller yukarıdaki fıkrada yazılı zabıt varakasının tanzimi için mıntika iktisat müdürü tarafından yapılacak tebliğ üzerine en çok bir hafta içinde işe başlamaları lazımdır.

İşe başladıktan sonra on beş gün içinde zabıt varakalarının tanzimi mecburidir. Zabıt varakaları üç nüsha olarak tanzim edilip bir nüshası alakalı zat veya müesseseye, bir nüshası Ereğli Kömürleri İşletme İdaresine ve bir nüshası da İktisat Vekaletine gönderilir.

⁴ Bu kanunla, Ereğli Kömürleri işletmesine verilmiş veya devredilmiş bulunan madenlerin ve sınaî tesislerini işletilmesi, 22/5/1957 tarih ve 6974 sayılı Mülga Kanununun 1 inci maddesinin (C)bendi ile Türkiye Kömür İşletmesi Kurumuna (TKİ) verilmiştir.

⁵ Kanun maddelerinin için bkz. http://www.maden.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=65

EK:6

**EREĞLİ KÖMÜR HAVZASI MADEN OCAKLARINDA ÇALIŞAN
İŞÇİLERİN SİHHİ İHTİYAÇLARININ TEMİNİNE DAİR TÜZÜK⁶**

Bakanlar Kurulu Karar Tarihi - No: 11/08/1942 - 2/18562

Dayandığı Kanun Tarihi - No: 10/09/1337 – 151

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi - No: 25/08/1942 - 5193

Madde 1 - Ereğli Kömürleri İşletmesinde çalışan bütün maden işçilerinin gerek iş başında ve gerek münavebe ile havza hudutları dahilindeki köylerde buldukları zamanlarda,1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile 3008 sayılı İş Kanunu ve 4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkındaki Kanun hükümleri dahilinde her türlü sıhhi bakımlarını ve hasta kazazede olanlarının muayene ve tedavilerini temin etmek gayesiyle, lüzumlu olan (Sağlık Teşkilatı) işletmece kurulur.

Madde 2 - Sağlık teşkilatının senelik iş ve çalışma programı ve kadrosu ile bütçeleri, işletmenin iş programı ve kadro ve bütçelerinde ayrı bir kısım olarak, 3460 sayılı kanun hükümleri dairesinde tanzim ve tasdik edilir. Kati hesapları da aynı usule tabidir.

Madde 3 - Umumi Hıfzıssıhha ve İş Kanunları ile Madenlerin Aranma ve İşletilmesi hakkındaki kanunlar gözönünde tutularak ve işbu kanunda gösterilen hadlerden aşağı olmamak üzere havza dahilinde nerelerde ne miktar hastane, dispanser, revir ve eczane açmak lüzumlu olduğu, nerelerde ne miktar hekim buldurulacağı ve münavebeli işçiler için hangi mıntikalarda dispanser ve köy sağlık odaları kurulacağı iş-ve-çalışma-programlarında-gösterilir.

Madde 4-(Değişik madde:05/05/1952-3/14959 K.)Amele birliğine dahil bulunanlarla bunların Havza dahilinde oturan ve geçimleri kendilerine ait olan aileleri efradı dahi bu teşkilat tarafından meccanen muayene ve tedavi olunur. Amele birliği; işçilerin aileleri efradının tedavisine karşılık olarak, sağlık teşkilatının tesisat bedelleri hariç olmak ve bu teşkilatın her ay tahakkuk edecek umumi masraflarının yüzde yirmisini geçmemek üzere Çalışma ve İşletmeler Bakanlıklarınca her sene müştereken tesbit edilecek parayı Ereğli Kömürleri İşletmesine-ödeyecektir.

⁶ Tüzük maddelerinin tamamı için bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5011.html>

EK:7

**MİLLİ KORUNMA KANUNU'NUN
ÜCRETLİ İŞ MÜKELLEFİYETİNE AİT MADDELERİ⁷**

Umumi Hükümler

Madde 1 – Fevkalade hallerde Devletin bünyesini İktisat ve Milli müdafaa bakımından takviye maksadıyla İcra Vekilleri Heyetince, bu kanunda gösterilen şekil ve şartlar dairesinde vazife ve salahiyetler verilmiştir.

Fevkalade haller şunlardır:

A – Umumi veya kısmi seferberlik,

B – Devletin bir harbe girmesi ihtimali,

C – Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki harb hali.

Madde 2 – İcra Vekilleri Heyeti, fevkalade hallerin zuhuruna binaen, bu kanunla kendisine tevdi edilen vazife ve salahiyetlerin ifa ve istimaline lüzum hasıl olduğunu görünce derhal kanunun tatbikine başlayarak keyfiyeti ilan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine arz eder.

Madde 3 – Fevkalade hallerin hitam bulduğu ve bu kanun hükümlerinin tatbikine lüzum kalmadığı, Hükümetçe kararlaştırılarak ilan ve Büyük Millet Meclisine arz edilir.

Teşkilat

Madde 6 – (Değişik: 3/8/1944 - 4648/1 md.)

I - Bu kanun hükümlerine uyarak İcra Vekilleri Heyetince ittihaz edilen kararlar alakalı vekaletler tarafından kendi teşkilatı ve bu kanuna müsteniden kurulan veya tanzif edilen teşkilat ve müesseseler vasıtasıyla infaz ve tatbik olunur;

II - Bu kanunda Hükümete verilen hizmetlerden bir veya bir kaçıyla meşgul olmak ve bu kanundaki salahiyetlerle teçhiz edilmek üzere lüzum görülen Devlet teşkilatında yeni memuriyetler ihdasına Hükümet salahiyetlidir.

İktisadi Hükümler

Madde 9 – (Değişik: 3/8/1944 - 4648/1 md.)

Hükümet, sanayi ve maadin müesseselerinin istihallerini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için

⁷ Bkz. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/816.html>

lüzumlu olan işçi kadrosunu ve ihtisas elemanlarını temin eder. Bu maksatla vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilebilir.

Ücretli iş mükellefiyetine tabi tutulanların iş yerine sevk ve nakillerine ve bu esnada iaşe ve ibatelerine muktezi masraflar ile celb olundukları veya kendiliklerinden müracaat ettikleri tarihten işe başladıkları tarihe kadar çalıştırılacakları iş yerlerinde alacakları ücretin yarısı bunları çalıştıracak müesseselerce ödenir.

Kendilerine ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilenlerle bunlardan iş yerlerinden kaçanlar icabında vali ve kaymakamların yazılı emirleri üzerine zabıta kuvvetiyle iş yerlerine sevk olunabilirler.

Sevk ve nakilleri esnasında veya iş yerlerinden kaçan ücretli iş mükelleflerinin iş yerlerine sevkleri ve sevk esnasındaki iaşe ve ibateleri için muktazi masraflar bunları çalıştıran müesseseler tarafından ödenmekle beraber bu masraflar ücretlerinden münasip taksitlerle kesilir.

Madde 10 – (Değişik: 14/6/1946 - 4945/1 md.)

Hükümetçe lüzum görülen sanayi ve maadın müesseseleriyle bu müesseselere bağlı iş yerlerinde ve bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılamak amacıyla Hükümetçe tayin edilecek diğer iş yerlerinde çalışan işçiler, teknisyenler, mühendisler, ihtisas sahipleri ve sair hizmetliler çalıştıkları müesseseyi veya iş yerlerini, kabule şayan bir mazeret olmaksızın, terk edemezler.

Bu madde hükümleri uyarınca çalışmağa mecbur tutulanlara gördükleri işe karşılık olarak dışarıdaki emsaline göre normal bir ücret verilir.

Bu maddenin birinci fıkrası hükmüne aykırı hareket edenler hakkında 9 uncu maddenin 4 ve 5 inci fıkraları hükümleri uygulanır.

Madde 19 – (Değişik: 30/1/1942 - 4180/1 md.)

I - Sanayi ve maadın müesseseleriyle diğer iş yerlerinde fazla çalışmağa Hükümetçe lüzum görülen hallerde, işlerin mahiyetine ve ihtiyacın derecesine göre, günlük iş saatleri, gündüz ve gece çalışmalarında tatbik edilmek üzere, üçer saate kadar artırılabilir. İşbu fazla saatlerde çalışmalara ait ücretler İş Kanununun 37 nci maddesi mucibince ödenir.

II - Kadınların ve 12 yaşından yukarı kız ve erkek çocukların sanayi işlerinde ve 16 yaşından yukarı erkek çocukların maden işlerinde çalışmaları hakkındaki 151, 1593

ve 3008 numaralı kanunlarda mevcut tahdidi hükümler Hükümet kararıyla tatbik edilmeyebilir.

III - Bu kanunun istihdaf ettiği hususlarda Hafta Tatili Kanunu ile Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki Kanun hükümleri Hükümet kararıyla kısmen veya tamamen tatbik olunmayabilir.

IV - İşçilerin en az birer aylık fasıllarla çalıştırıldıkları işlerin gayrisinde işçinin haftada bir gün tatil hakkı ihlal edilemez.

V - Hükümet, bilumum ticarethane ve müesseselerin açık bulundurulacağı günleri ve asgari iş saatlerini tesbit etmeğe salahiyetlidir. Tesbit edilmiş olan günlerde ve asgari iş saati müddetince bu ticarethane ve müesseselerin açık bulundurulması mecburidir.

Madde 36 – (Değişik: 3/8/1944 - 4648/1 md.)

I - Hükümet, her türlü hususi nakil vasıtalarının seyrüseferini tanzim tahdit veya menedebileceği gibi azami nakil ücretlerini de tayin edebilir, ücretlerini vererek bunları lüzum gördüğü yerlerde çalıştırabilir ve bu maksatla, her türlü hususi nakil vasıtalarında çalışanların kabule şayan mazeretleri olmaksızın işlerini terk etmelerini menedebilir. Bu suretle çalışmağa mecbur tutulanlara sayilerine mukabil emsaline göre normal bir ücret verilir.

II - Bu madde mucibince çalıştırılması kararlaştırılan kara ve deniz nakil vasıtaları ve bunların sahip, müstahdem, kaptan, gemi adamları icabında vali ve kaymakamların yazılı emirleri üzerine zabıta kuvvetiyle işe sevk olunabilirler.

III - (Değişik: 6/6/1956 - 6731/1 md.) Hükümet, lüzum gördüğü takdirde kara ve deniz nakil vasıtalarını bedeli mukabilinde satın alabilir.

IV - Hükümet, halkın ve Milli Müdafaanın ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla lüzumunda yabancılara ait deniz nakil vasıtalarını ve bunların Türk tabiiyetinde olsun olmasın kaptan ve gemi adamlarını da ücretlerini vererek rızaları ile çalıştırabilir.

V - Sair kanunlar hükümlerine müsteniden mercilerince tesbit olunan nakil vasıtaları ücretleri fevkinde ücret alınması veya istenmesi yasaktır.

VI - Türk bayrağını taşıyan gemilerin Hükümetin müsaadesi olmadıkça yabancılara satılması, kiraya verilmesi ve her ne suretle olursa olsun devredilmesi yasaktır.

Ceza Hükümleri

Madde 54 – (Değişik: 6/6/1956 - 6731/1 md.)

I - 14 üncü maddenin I numaralı bendi hükmüne göre el konulan maddeyi veya yardımcı malzemeyi teslimden imtina edenler, saklayanlar, kaçıranlar, saklamaya yahut kaçıрмаğa teşebbüs edenler, satanlar, her ne suretle olursa olsun başkalarına devredenler, rehin edenler, bu fiillere yardım edenler veya bu fiilleri yaptıranlar hakkında (5 000) liradan (50 000) liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte 3 seneden 5 seneye kadar hapis cezası hükmolunur.

Suçta mevzu olan maddenin veya yardımcı malzemenin kıymeti az ise yukarda yazılı suçları işleyenler hakkında (1 000) liradan (20 000) liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte bir seneden üç seneye kadar hapis cezası, pek az ise (500) liradan (10 000) liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte 3 aydan bir seneye kadar hapis cezası hükmolunur. Bu bentte yazılı suçlara mevzu teşkil eden madde veya yardımcı malzemenin ve aynı cinsten olup dükkan, mağaza, depo, ardiye vesair yerlerdeki bakiyelerinin tamamının müsaderesine hükmolunur. Eğer bu madde ve yardımcı malzeme arama neticesinde alınarak Hükümetçe tesbit edilen mahallere sevk ve teslim edilmişse müsadere hükmü bunların emaneten yatırılan bedelleri hakkında tatbik olunur.

Madde 60 – Bu kanuna göre hükmedilen cezalar tecil edilemez.

Madde 61 – Bu kanunda yazılı suçlar için Türk Ceza Kanuniyle diğer kanunlarda daha ağır ceza hükümleri bulunduğu takdirde o cezalar hükmolunur.

Madde 63 – (Değişik: 6/6/1956 - 6731/1 md.)

Bu Kanuna göre verilip katileşen hükümlerin hulasaları, masrafı mahkuma ait olmak üzere gazetelerde ve 57 nci madde ile 59 uncu maddenin VII nci bendine tevfi kan mahkumiyet ve yapılan muamelelerin ayrıca radyo ile de neşir ve ilanına hükmolunur. Ancak, mevzuu itibarıyla neşrinde fayda tasavvur olunmayan seyyar satıcıların ve sair küçük tacirlerin işledikleri basit suçlara veya iş mükellefiyetine riayet etmeyenlere taalluk eden hükümler mahkeme kararıyla neşirden istisna edilebilir. Fer'i ceza olan dükkan, mağaza ve ticarethanenin kapatılması hakkındaki hükümlerin hulasaları büyük harflerle yazılarak dükkan ve mağaza ve ticarethanenin göze çarpan yerine yapıştırılır.

Madde 64 – (Değişik: 3/8/1944 - 4648/1 md.)

I - Bu kanuna taalluk eden işlerde vazife ve salahiyetlerini suiistimal edenler veya bu suretle diğer bir suç işleyenler ve vazifede ihmal ve terahide bulunanlar hakkında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda muayyen olan cezalar iki kat olarak hükmolunur.

II - Memur ve müstahdemlerin bu kanunun tatbiki dolayısıyla işledikleri suçlardan veya bu kanunun tatbikiyle mükellef makam ve mahkemelerin emir ve taleplerini ve bu kanunla kendilerine mevdu takip ve tahkik vazifelerini ihmal veya suiistimal etmelerinden dolayı haklarında yapılacak cezai takiplerde memurun muhakematına dair kanun hükümleri tatbik olunmaz.

Vali ve vali muavinleri, kaymakamlar ve belediye reisleri ve heyet halinde ittihaz ettikleri kararlardan dolayı belediye daimi encümen azaları ve merkezin emriyle tahkik ve teftiş için gönderilenler ikinci fıkra hükmünden müstesnadır.

Usule Ait Olanlar

Madde 67 – (Değişik: 14/6/1946 - 4945/1 md.)

I - Adalet Bakanlığı lüzum görülen yerlerde, yiyicilikten, rüşvet alıp vermekten, ihtilas ve zimmete para geçirmekten, gerek doğrudan doğruya ve gerek memuriyet vazifesini suiistimal suretiyle kaçakçılıktan ve resmen vuku bulan alım ve satımlara fesat karıştırmaktan ve Devlet Hariciyesine ait gizli evrakı veya şifreleri ifşa veya ifşaya sebebiyet vermekten ve bu cürümlere iştirak etmekten sanık olanlar haklarındaki davalarla 4237 sayılı kanun hükümlerine giren suçlara ve bu kanunda yazılı suçlar ile bu kanun hükmünce resmi evrak ve vesikalardan sayılan evrak ve vesikalar üzerinde işlenen suçlara, bu kanunun 64 üncü maddesinde yazılı memurların işledikleri suçlara taalluk eden davaları ve bu davaların görüldüğü sırada işlenen yalan yere şahadet suçlarına müteallik davaları görmek üzere Hakimler Kanununun her sınıf veya derecesindeki yargıçlardan müteşekkil olarak toplu veya tek yargıçlı Milli Korunma Mahkemeleri kurabilir.

Madde 68 – (Değişik: 14/6/1946 - 4945/1 md.)

I - Bu kanuna göre kurulan veya bu kanunu tatbik ile vazifelendirilen mahkemeler Meşhut Suçların Muhakeme Usulü hakkındaki Kanunun usul hükümlerini tatbik ederler. Şu kadar ki savcının, Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanununun 6 ncı maddesi uyarınca verdiği tutma kararı, sözü geçen kanunda yazılı muayyen mehiller içinde dava açılmadığı takdirde kendiliğinden hükümsüz kalır. Sanığın tutulmasına devam mecburiyeti bulunduğu hallerde genel hükümlere göre işlem yapılır.

Madde 69 – (Değişik: 6/6/1956 - 6731/1 md.)

I - Bu kanun hükümleri dairesinde ittihaz edilecek karar ve muameleler hakkında kaza mercilerinden tehiri icra ve tedbiri ihtiyati kararları verilemez.

Madde 71 – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 72 – Bu kanun hükümlerini tatbike İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

* * *

260

Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalâtın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkında Kararname⁴.

(26 Şubat 1940)

Kararname No. 2/12899

Koordinasyon Heyeti Kararı, No. 2

BİRİNCİ KISIM

Umumî Hükümler

Madde 1 — Kömür istihsalâtını memleketin ihtiyaçlarını temine kâfi bir derecede bulundurmak gayesile Ereğli Kömür Havzası için 3780 numaralı kanunun¹ 9 uncu maddesine müsteniden ücretli iş mükellefiyeti tesis edilmiştir.

Madde 2 — Birinci maddede yazılı iş mükellefiyeti, Zonguldak Vilâyeti ahalisinden kömür işlerinde az çok çalışmış olan veya bu işlerde çalışmayı adet edinmiş ailelere mensup olup çalışma yaşına gelmiş bulunan veya hiç bir işle meşgul olmıyanlarla diğer vilâyetler halından maden işlerinde mesai ve bilgilerinden istifade edilebilecek ihtisas erbabı, san'atkâr ve işçi bilûmum vatanlaşlara tatbik olunur.

Kömür işleri tabirine havza dahilinde kömür istihsalı, nakil ve tahmiline âmil olan bilûmum hizmetlerle kok ve biriket imali, maden direklerinin kesilmesi ve nakli gibi işler de dahildir.

Madde 3 — Kendilerine iş mükellefiyeti tahmil edilenler sailerine mukabil ücretlerini alırlar. Bu ücretler İktisad Vekâletince, emsaline göre tesbit edilen normal ücretlerdir. Bunların içtimaî yardım sahasındaki hak ve mükellefiyetleri de cari usullere tabidir.

Ücretle istihkak bilfiil çalışma ile meşruttur.

Kanunî tatillerden istifade edenlerle münavebe suretile çalışma usulüne tâbi olanlardan istirahat halinde bulunanlara çalışmadıkları müddetler için ücret verilmez. 3008 numaralı İş Kanununun² 46 ncı maddesi mucibince Cümhuriyet Bayramına tesadüf eden günlerde çalışma nöbetinde bulunanlara mezkûr kanunun hükümleri dairesinde ücretleri verilir.

Madde 4 — Kendilerine iş mükellefiyeti tahmil edilenlerle bu mükellefiyetin tatbikine memur edilecek olanlardan yedek subay ve erlerin listesi İktisad Vekâletince hazırlanarak Millî Müdafaa Vekâletine gönderilir. Bunlardan yedek subay olanlar 1076 numaralı kanunun³

⁴ Neşri: 27 Şubat 1940 — Resmî gazete, No. 4444.
Tasvibi mutazammın Heyeti Vekile Kararnamesi, No. 2/12899.

⁸ Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalâtın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkında Kararname, İstanbul : Cihan Kitabevi, 1942

25 inci maddesinin 24 üncü bendine göre ve İktisad ve Millî Müdafaa Vekâletlerince müştereken tetkik ve Koordinasyon Heyetince tasdik olunmak suretile, erler de 1111 numaralı kanunun 64 üncü maddesi mucibince tecil edilirler.

Madde 5 — Maden müesseseleri tarafından işçi celbi için her ne şekil ve nam altında olursa olsun propağanda yapılması yasaktır.

Madde 6 — Büyük işletmeler tarafından işçi celbi için 1938 ve 1939 yıllarında sarf edilen paraların işçi başına isabet eden vasatî miktarı esas tutularak bu suretile bulunacak miktarın her işletmenin 1938 ve 1939 senelerindeki vasatî işçi miktarları ile hasılı zarfları balığı bütün müesseselerce Zonguldak mıntakası İktisad Müdürlüğü emrine Amele Birliği veznesine yatırılır.

Madde 7 — Kendilerine iş mükellefiyeti tahmil edilenler daimî ve münavebeli çalıştıklarına göre iki sınıfa ayrılır. Daimî surette iş başında bulunmak üzere celp edilenler birinci sınıfa, diğerleri ikinci sınıfa dahil sayılır.

İKİNCİ KISIM

Celp usulleri, çalışma şartları ve mazeretler

Madde 8 — Birinci sınıfa dahil olanlardan aylıkla çalıştırılanlara İktisad Vekâletince, diğerlerine Zonguldak mıntakası İktisad Müdürlüğüne şahsen tebliğat yapılır. Tebliğat ikinci sınıfa dahil olanlara köy esasî üzerinden tanzim edilen listelere göre kaymakamlar, Nahiyelerde Nahiyeye Müdürleri, köylerde muhtarlar ve ihtiyar heyetleri tarafından bu listelerin umumun görebileceği bir yere taliki ve mutata usullerle ilân suretile yapılır.

Tebliğatin icrasına memur rakamlara listelerin üç nüshası gönderilir. Bunların birinci nüshası talik edilir. İkinci nüshası tebliğe memur olanlar nezdinde hıfzolunur, üçüncü nüshası tebliğ yapıldığına dair listenin zirindeki meşruhat imza edildikten sonra derhal Zonguldak mıntakası İktisad Müdürlüğüne gönderilir.

Halen havzada çalışmakta olanlara iş mükellefiyeti, buldukları müesseselerde herkesin görebileceği bir yere asılacak ilânlarla tebliğ olunur.

Madde 9 — Celp listelerinde mükellefin adı, babasının adı, soyadı, doğum tarihi, bulunduğu vilâyet, kaza, nahiyeye ve köyü, hangi tarihlerde ve hangi iş yerinde ne kadar müddet için iş başında hazır bulunacağı gösterilir.

Madde 10 — Kendilerine iş mükellefiyeti tahmil edilenlerin sıhhi vaziyetleri Ereğli Kömür Havzası Sağlık Teşkilâtı tarafından tesbit olunur.

2310018991

Bunlardan gerek işe elverişli bulunanların ve gerek sıhhatları çalışmaya müsait olmadığı için köylerine iade edilenlerin yol masrafları mürettep oldukları müesseselerce ödenir.

Madde 11 — Listeler umumiyetle iki ay çalışma ve bir ay istirahat esasî üzerinden tertib olunur. Çalışanların itiyatları ve köylerindeki istihsal vaziyetleri göz önünde tutularak lüzum ve ihtiyaca göre bu müddetleri çoğaltmak veya azaltmak suretile değiştirmeye İktisad Vekâleti salâhiyetlidir.

Madde 12 — Usulü dairesinde iş başına celbedilenler davete icabet ve mükellefiyeti ifa etmek mecburiyetindedirler.

İkinci dereceye (dahil) kadar kan ve sıhriyet hısımlarından birinin ölümü, şahsî hastalık, yangın, sel, tipi, fırtına gibi mücbir haller mazeret sayılır.

Madde 13 — Ölümle, yangın, sel, tipi, fırtına gibi mücbir sebepler Dahiliye Vekâleti teşkilâtı tarafından tevsik olunur.

Şahsî hastalık mükellefiyeti tebliğe memur olanlar tarafından kaymakamlıklara ihbar edilir.

Zonguldak vilâyeti dahilinde Mıntaka İktisad Müdürlüğüne hususî teşkilâtı bulunan yerlerde kaymakamlar bu ihbarı mezkûr teşkilâta bildirirler.

Diğer ilçelerde Hükümetin sıhhat teşkilâtı tarafından tevsik olunur.

Madde 14 — Yukarıki maddede yazılı sebepler ve mazeretler dolayısıyla vaktinde iş başına gelmeyenler bu sebeplerin zevalini müteakib derhal iş başına gelmeye ve bu sebeplerle noksan kalan iş müddetini ikmale mecburdurlar.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Yeni teşkilât ve Dahiliye Vekâleti teşkilâtına terettüp eden vazifeler

Madde 15 — İktisad Vekâleti iş mükellefiyetini takip için Zonguldak Vilâyeti dahilinde icab eden teşkilâtı yapar.

Bu teşkilâtın vazife ve salâhiyetleri İktisad Vekâletince bir talimatname ile tesbit olunur.

Bu teşkilâtın masrafları 6 ncı madde mucibince tahsil edilen mebalîğden ödenir.

Madde 16 — Kendilerine iş mükellefiyeti tahmil edilenlerin listeleri o mahallin en büyük Mülkiye Amirine tevdi olunur. Bu listeleri alan en büyük Mülkiye Amiri sekizinci maddedeki usul dairesinde teb-

ligatı ifa ettikten sonra mükelleflerin listelerde yazılı tarihlerde ve gösterilen iş yerlerinde hazır bulunmalarını temin eder. Bu mükellefiyeti mazeretsiz ifadan imtina edenler hakkında 3780 numaralı kanunun¹ 54 üncü maddesi mucibince takibat yapılır.

Madde 17 — İktisad Vekâleti bu karar hükümlerinin tatbikinde kendi teşkilâtı vasıtasile ifa edemeyeceği bazı işler için Dahiliye, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletleri ve icabında diğer vekâletlerin taşra teşkilâtı memurlarından da istifade edebilir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Müteferrik hükümler

Hadde 18 — Bu karar mer'iyet mevkiine girdiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde Zonguldak Mıntakası İktisad Müdürlüğü İşletmelerin halen mer'i dahili talimatnamelerini esas ve şekil bakımlarından birleştirecek ve İktisad Vekâletinin tasdikine arz edecektir.

Madde 19 — İş mükellefiyetine tâbi olmak üzere Zonguldak Vilâyeti dahilinden davet edilen kimselerin köylerindeki ziraî istihsal işleri Ziraat Vekâletince tanzim olunur.

Altıncı madde mucibince toplanan mebalığdan imkân dairesinde bu işlere yardım edilebilir.

Madde 20 — Bu karar neşri tarihinden muteberdir.

* * *

EK:9⁹

Maden İşlerinde 16 Yaşından Yukarı Erkek Çocukların ve Mensucat Sanayiinde de Kadınlarla 12 Yaşından Yukarı Erkek ve Kız Çocuklarının Gece ve Gündüz Postalarında Çalıştırılmalarına Dair Kararname¹.

(18 Şubat 1941)

Kararname No: 2/15226

Koordinasyon Heyeti Kararı, No. 106

1 — 3780 sayılı Millî Korunma Kanununun² 3954 sayılı kanunla² muaddel 19 uncu maddesine müsteniden,

a) 16 yaşından yukarı erkek çocukların maden işlerinde,

b) Kadınlarla, 12 yaşından yukarı kız ve erkek çocukların mensucat sanayiinin, gece ve gündüz postalarında çalıştırılmalarına müsaade edilmiştir.

2 — Birinci maddenin (b) fıkrasındaki işçiler, Millî Korunma Kanununun 19 uncu maddesine tevfikan fazla mesai yapılmasına müsaade edilmiş ve bundan sonra edilecek olan mensucat sanayii iş yerlerinde mecmu mesailerı günde 11 saati geçmemek üzere gündüz postalarında 3 saate kadar fazla çalıştırılabilirler.

Gece postalarındaki iş müddeti 8 saati tecavüz edemez.

3 — İşbu karar neşri tarihinden itibaren mer'idir.

* * *

⁹ Ereğli Kömür Havzasındaki İstihsalâtın Arttırılması İçin Ücretli İş Mükellefiyeti Tesisi Hakkında Kararname, İstanbul : Cihan Kitabevi, 1942

MÜLAKAT SORULARI**EK:10**

1. Adınız – Soyadınız
2. Yaşınız - Doğum Yeriniz
3. Okula Gittiniz Mi?
4. Kaç Yaşında Çalışmaya Başladınız?
5. İlk Defa Hangi İşte Çalıştınız?
6. Daha Önce Madende Çalışmış Mıydınız?
7. Ailenizde Sizden Önce Madende Çalışan Var Mı?
8. İşe Başlamadan Önce İşinizle Alakalı Eğitim Aldınız Mı?
9. İşçi Olarak Madene Nasıl Seçildiniz?
10. Hangi Yıllar “Mükellef” Olarak Madende Çalıştınız?
11. İşe Nasıl Gidip Geldiniz?
12. Kaç Saat Çalışıyordunuz?
13. Yevmiyeniz Ve Aylık Ücretiniz Ne Kadardı?
14. Hafta Tatiliniz Var Mıydı?
15. İşe Girerken Sağlık Kontrolünden Geçtiniz Mi?
16. Beslenme Nasıldı? Yemek Veriliyor Muydu?
17. Barınma Ve Yatacak Yer Nasıldı?
18. Ocaktaki İşin, Mesleğin Neydi?
19. Temizlik Ve Banyoyu Nasıl Yapıyordunuz?
20. Hastalanınca Tedavinizi Nasıl Oluyordunuz?
21. Hiç Kaza Geçirdiniz Mi? - Ocaklarda Güvenlik Nasıldı?
22. Ocakta Çalışmaktan Memnun Muydun?
23. İşveren Nasıl Davranıyordu? Memnun Muydun?
24. Başka Bir Mesleğin Olsun İster Miydin?
25. Muhtar Ve Jandarmanın Davranışları Nasıldı?
26. Hiç İşten Kaçtınız Mı?
27. İşten Kaçma Veya İş Yavaşlatmanın Cezası Neydi?
28. İşe Giriş Çıkışta Kontrol Yapılıyor Muydu?
29. Mükellef Uygulamaları Nasıldı? Halkın Tepkisi Nasıldı?
30. İşçiye Kötü Davranılıyor Muydu?
31. Ocaklarda Yerli Yabancı Çatışması Var Mıydı?
32. Bu Görüşme Bilimsel Amaçlı Kullanılabilir Mi?
33. Söylemek İstedığınız Başka Bir şey Var mı?

EK:11/1¹⁰

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMERAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayıları
3
7386

KARAR

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Ereğli Kömür Havzasında halen çalışmakta olup ilişik listede doğum tarihleri ve sayıları yazılı bulunan madencilerin askere celp ve sevklerinin, Millî Savunma ve Ekonomi Bakanlıkları arasında varılacak anlaşma dairesinde, hizalarında yazılı doğumluların askere celbine kadar geri bırakılması, Ekonomi Bakanlığının isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 31/3/1948 tarihli ve 71328-1 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine, 1111 sayılı kanunun 35 inci maddesine 5010 sayılı kanunla eklenmiş olan E fıkrasına göre Bakanlar Kurulunca 5/5/1948 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
[Signature]

Başbakan <i>[Signature]</i>	Devlet Bakanı Bağ. Yardımcısı <i>[Signature]</i>	Devlet Bakanı <i>[Signature]</i>	Adalet Bakanı <i>[Signature]</i>	Millî Savunma Bakanı <i>[Signature]</i>
İçişleri Bakanı <i>[Signature]</i>	Dışişleri Bakanı <i>[Signature]</i>	Maliye Bakanı <i>[Signature]</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>[Signature]</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>[Signature]</i>	Ekonomi Bakanı <i>[Signature]</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>[Signature]</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı V. <i>[Signature]</i>	
Tarım Bakanı <i>[Signature]</i>	Ulaştırma Bakanı <i>[Signature]</i>	Ticaret Bakanı <i>[Signature]</i>	Çalışma Bakanı <i>[Signature]</i>	

08 01 02 116 25 18

¹⁰ BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 116.29.18) 5.5.1948

EK:11/2

Liste

Doğum yılı	Madencilerin sayı	Ne zamana kadar geri bırakılacağı
341	1197	)929 doğumluların celbine kadar
926	1878	)
927	1919	930 doğumluların celbine kadar
928	2278	931 doğumluların celbine kadar

G80 10 01 02 116 25 18

Ek:12¹¹

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
9307

KARAR

Ereğli Kömür havzasında halen çalışmakta olan 1929 doğumlu 2100 madencinin askere celp ve sevklerinin 1932 doğumluların celine kadar geri bırakılması, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 3/5/1949 tarihli ve 68075-9 sayılı yazısı üzerine 1111 sayılı kanunun 35 inci maddesine 5010 sayılı kanunla eklenen E fıkrasına göre Bakanlar Kurulunca 28 /5 /1949 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan S. G. İnönü	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı M. K. Arıkoğlu	Devlet Bakanı M. K. Arıkoğlu	Adalet Bakanı M. K. Arıkoğlu
Millî Savunma Bakanı M. K. Arıkoğlu	İçişleri Bakanı M. K. Arıkoğlu	Dışişleri Bakanı N. Sadak	Maliye Bakanı M. K. Arıkoğlu
Millî Eğitim Bakanı T. B. Bayraktar	Bayındırlık Bakanı S. Keleş	Eko. ve Ticaret Bakanı T. S. V. M. Keleş	Sa. ve So. Y. Bakanı M. K. Arıkoğlu
G. ve Tekel Bakanı M. K. Arıkoğlu	Term. Bakanı M. K. Arıkoğlu	Ulaştırma Bakanı M. K. Arıkoğlu	Çalışma Bakanı M. K. Arıkoğlu

080 28 01 0'2 119 40 8

M. K. Arıkoğlu

M. K. Arıkoğlu

¹¹ BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 119.40.8) 28.5.1949

Ek:13¹²

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
1430

Kararname

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Ereğli Kömür Havzasında ve Garp Linyitleri ocaklarında
galıgan ve geliştirilcek olan erlerin bir sene müddetle askerlik
hizmetine alınmalarına ve bu hizmetlerini yine müccel olarak Ereğli
Kömürleri ve Garp Linyitleri İşletmelerinde müesses usuller dairesinde
galıgan suretiyle geçirmelerine dair olup meriyet müddeti 9/8/1943
tarihli ve 2/20403 sayılı kararname ile bir sene uzatılmış olan
26/8/1942 tarihli ve 2/18670 sayılı kararnamenin meriyet müddetinin
Ereğli Kömürleri İşletmesi için bir sene ve Garp Linyitleri İşletme-
leri için ise üç ay daha uzatılması, İcra Vekilleri Heyetinin 24/8/1944
tarihli toplantısında görüşülerek kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

[Signature]

Bş. V. ve Ha. V. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ho. V.

[Signature] *[Signature]* *[Signature]* *[Signature]* *[Signature]*

Ma. V. Mf. V. Na V. İk. V. S. İ. M. V.

[Signature] *[Signature]* *[Signature]* *[Signature]* *[Signature]*

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tj. V.

[Signature] *[Signature]* *[Signature]* *[Signature]*

030 18 01 02 106 61 14

¹² BCA, (Fon Kodu. 030.18.1.2. / Yer No. 106.61.14) 28.4.1944

Ek: 14¹³

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
10948

KARAR

CUMHURBAŞKANI

Ereğli Kömürleri havzasında halen çalışmakta olan 1930 doğumlu İZ50 madencinin eskere celp ve sevklerinin 1933 doğumluların celp ve sevkine kadar geri bırakılması, İşletmeler Bakanlığının isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 27/2/1950 tarihli ve İSİ42-9 sayılı yazısı üzerine İİİİ sayılı kanunun 35 inci maddesine 5010 sayılı kanunla eklenen E fıkrasına göre Bakanlar Kurulunun 24/3/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
İsmail İnönü

Başbakan <i>J. Günaltay</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>M. Kemal</i>	Devlet Bakanı VE Dışişleri B.V. <i>C. S. Nispet</i>	Adalet Bakanı 4 <i>F. Karatoprak</i>
Millî Savunma Bakanı <i>A. C. İsmail</i>	İçişleri Bakanı <i>E. İsmail</i>	Dışişleri Bakanı -----	Maliye Bakanı <i>B. Ak</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>T. Bey</i>	Bayındırlık Bakanı <i>A. İsmail</i>	Eko. ve Ticaret Bakanı <i>K. İsmail</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>M. İsmail</i>
C. ve Tekel Bakanı <i>D. İsmail</i>	Tarım Bakanı <i>C. İsmail</i>	Ulaştırma Bakanı <i>K. İsmail</i>	Çalışma Bakanı <i>M. İsmail</i>
			İşletmeler Bakanı <i>M. İsmail</i>

030 18 01 02 | 122, 28 | 7

Ek:15¹⁴

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
12897

KARAR

Ereğli Kömürleri havzasında çalışan 1931 doğumlu ve bunlarla işleme tabi 2500 işçinin 1934 doğumluların celbine kadar askere celp ve sevklerinin geri bırakılması; İşletmeler Bakanlığının isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 5/4/1951 tarihli ve 34891-7 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine, İİİİ sayılı kanununun 63 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 13/4/1951 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

13.04.1951 01 02 125.31.8

Başbakan

U. Adnan

Millî Savunma Bakanı

125-1

Millî Eğitim Bakanı

J. İsmail

C. ve Tekel Bakanı

M. İsmail

Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı

S. Ağar

İşleri Bakanı

M. İsmail

Bayındırlık Bakanı

R. İsmail

Ticaret Bakanı

M. İsmail

Devlet Bakanı

M. İsmail

Dışişleri Bakanı

F. Köprülü

Eko. ve Ticaret Bakanı

M. İsmail

Çalışma Bakanı

M. İsmail

Adalet Bakanı

K. Maruf

Maliye Bakanı

M. İsmail

Sa. ve So. Y. Bakanı

D. İsmail

İşletmeler Bakanı

M. İsmail

Resim 4: Mükellef Mehmet ALTUNTAŞ**EK:16****Adınız-Soyadınız** : Mehmet ALTUNBAŞ**Yaşınız** : 1926**Doğum yeriniz** : Dağköy – Kozlu / Zonguldak**Madende kaç yaşında çalışmaya başladınız** : 1942 yılında yani 16 yaşında.**Okula gittin mi:** Hayır.**Madenden önce herhangi bir işte çalıştın mı** : Hayır**Sizden önce ailenizde madende çalışan var mı:** Abim çalıştı.**İşe girmeden önce madenle ilgili eğitim verdiler mi:** Hayır.**İşe nasıl seçildin** : Yaşım tutunca jandarmalar geldi aldı. Zonguldak'ta topladılar. Oradan Kozlu'ya getirdiler. Mükellef memuruna teslim ettiler.**Askerliğinizi ne yaptınız:** 3 yıl tecil yaptılar, 1949 da gittim.**İşe nasıl gidip geldiniz** : Yaya olarak. 1 ay çalıştık 1 ay köyde kaldık. 2 ay çalıştığımız zaman da oldu.**Mesai kaç saatti** : 8 saatti. İşin durumuna göre bazen bunu aşardı.**Yevmiye ne kadardı, maaş yetiyor muydu:** 60 krş. İdare ediyorduk, rençberlik yapıyorduk.**Hafta tatili var mıydı** : Yoktu.**İşe başlarken sağlık kontrolünden geçtiniz mi** : Geçmedik doğrudan ocağa aldılar.**Yemek nasıldı** : Sabah malay yaparlardı, zor yerdik. İki öğün yemek vardı.

Yatak barınma nasıldı : İyiydi, pavyonlarda kalırdık.

Temizlik banyo nasıldı : İyiydi. Ocaktan çıkınca bitlenmeye karşı elbiseler ütüye atılırdı. 1 saat orda beklerdi. Sonra alırdık. Saçlarımızı keserlerdi.

Mesleğin neydi: Amele sonra kazmacıydım.

Tedavinizi nasıl oluyordunuz: Doktor vardı.

Güvenlik nasıldı: Emniyetçiler vardı kontrol ederlerdi. Ocağı havalandırıyorlardı.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: Yemek hariç memnundum. Çalışırsan sıkıntı yoktu.

Başka mesleğin olsun istedin mi: Hayır, başka iş yok, okur yazarlık da yok mecburduk

İşveren nasıl davranıyor : Babamdan dolayı iyi davranıyorlardı.

Muhtar ve Jandarmanın davranışı nasıldı: Muhtar işçi sayısına göre para alırdı. Jandarma işe gitmeyi götürürdü. İnsanlar mükelleften kaçıyor, zora gelmiyorlardı, ocaktan korkuyorlardı, maden zor bir işti. Jandarma işe gelmeyi yaya olarak almaya gelirdi.

İşten kaçtın mı: Kaçmadım

Jandarmanın davranışı nasıldı: Sertti. Eve gelir sorardı. İnsanlar çekinirlerdi, kaçarlardı.

Kaçanlara ceza var mıydı: Tekrar ocağa getiriyorlardı. Tahkimata gönderdikleri de olurdu.

Amirler nasıl davranıyordu: Şikayetim yoktu. Buralıydılar. Davranışları iyiydi.

Ocağa giriş-çıkışta kontrol yapıyorlar mıydı: Evet üzerimizi ararlardı.

O günleri özlüyor musun: Yok zaten çalışmak zorundaydık.

Kaza geçirdin mi: Geçirmedi.

İş yerinde mahkum işçi asker işçi var mıydı: Vardı, onların kaldıkları yerler farklıydı ama aynı yerlerde çalışırdık.

Teşekkür ediyorum

Resim 5: Mükellef Asım AYDOĞAN**EK:17****Adınız soyadınız** : Asım AYDOĞAN**Yaşınız** : 1924**Babanızın adı** : Emin**Doğum yeriniz** : Ramazanlı Köyü Kdz.Ereğli

Kaç yaşında mükellef olarak çalışmaya başladın: 1941-1942 senelerinde başladım. Mükellef yeni çıktığında.

Okula gittiniz mi : Çaylıoğlu'na 3 sene gittim. Tam diplomam yok.

Ocaktan önce başka bir işte çalıştın mı: Hayır.

Sizden önce ailenizde madenci var mı: Babam çalışıyordu. Ben mükellef olunca babamı bıraktılar.

Ocakla ilgili eğitim verdiler mi: Vermediler. Tuttular ustanın yanına verdiler. Sonradan başçavuş kursuna aldılar. İşçilere kurs yoktu.

Güvenlik nasıldı: Yoktu.

Askerlik durumunuz: 1945 yılında askere gittim. 5 ay askerlik yaptım. Sonra iş yerine geri aldılar.

Nasıl gidip geldiniz: Yürüyerek geliyorduk. Normalde pavyonlarda kalıyorduk.

Mesai kaç saatti: 8 saat ama 14 saat ocakta kalıyorduk. İş bitmiyordu. Yeni vardiya gelse de çıkamıyorduk.

Hafta tatili var mıydı : Yoktu, izin de yoktu.

Yevmiye ne kadardı: Hatırlamıyorum.

Yemek nasıldı: Kazanlarda aşçılar yapardı. Malay vardı. Askeri yemekler gibi. Sabah çorba ve 1 öğün yemek vardı. Ancak ocak içine sonradan helva vs. verdiler. Kendimiz bakkallardan alırdık. Su yoktu.

Yatacak yer nasıldı: Fena değildi. Pamuk yatak vardı. Ama ilk zaman yoktu. Pavyonda yattık. Tahta kurusu ve bit vardı. Elbiseleri ütüye koyarlardı. Sonra kağıt verirlerdi. Saçlar sıfırdı, keserlerdi. Hastalıklara karşı iğne yaparlardı.

Sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Geçirmedi, kağıt verdiler doğru ocağa gittik.

Mesleğin neydi: Kazmacı yedeğiydim. Kazmacı ve çavuş oldum.

Banyo nasıldı: Suyu kendin kaynatıyorsun. Kulübelerde banyo yapardık. Banyolar sonradan yapıldı.

Hastalanınca tedavinizi nasıl oluyordunuz: Doktor vardı, muayene ederdi.

Kaza geçirdin mi: Geçirdim fitik oldum.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: O zaman işsizlik vardı. Ama çalışma şartları zordu. Şimdi rahat.

İşveren nasıl davranıyor:Sözüne gitmezsen dövüyordu. İş tarif ediyor, beceremem dersen dövüyordu. Onun için iş veren ne derse işçi kabul ederdi.

Başka işim olsun dedin mi: Dedim. Başçavuş olduğum halde. Şefim vardı çok sert davranırdı.

İşten kaçtın mı: Kaçmadım.

Kaçan var mıydı: Vardı. Çünkü amiri azgın olur laf çekemez, iş ağır onun için. Kaçanları jandarma yakalardı. Kozlu'ya götürür dayak atar ve iş yerine götürürdü. Ağır iş verirlerdi. Amirlerde insaf yoktu. Çalışmadığı yevmiyeyi tamamlatırlardı.

Jandarmanın baskısı var mıydı: Yapardı. Kaçanların evine geldiklerinde ailelerine baskı yaparlardı. Bundan kurtulmak için mükellefler kadın kılığına girerlerdi. Kimin arkası yoksa kelepçeyle karakola götürürlerdi. Muhtarın baskısı yoktu. Sevk memurluğu yaparlardı.

Ocağa girişte üzerinizi arıyorlar mıydı: ararlardı. Dinamit, kapsül vs ocaktan kaçırıyorlar mı diye.

Ceza var mıydı: Hapis vardı. Hatta birisi vardı ölünceye kadar Çaylıoğluna gidip gelmiştir.

Kötü davrananlara ceza var mıydı: Yok hocam yok. Amirler gücü baskı olarak kullanıyor. Bunu yapanlara prim veriliyor. Ama iyisi de vardı.

Elbise ayakkabı falan verdiler mi: Yok. Kendi elbiselerimizle gittik. Yedek elbisesi olanlar vardı, olmayanlar da.

Boş zamanlarda ne yapıyordunuz: Zaten istirahat yetmiyordu. Banyo yemek vs ile uğraşıyorduk.

Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı: Yok.

Teşekkür ederim.

Resim 6: Mükellef Abdullah DİLAVER**EK:18****Adınız Soyadınız** : Abdullah DİLAVER**Yaşınız** : 85**Doğum yeriniz** : Ömerli köyü Kdz.Ereğli**Okakta kaç yaşında çalışmaya başladın** : 1947' de girdim**Okula gittin mi:** Gitmedim**Ocağa girmeden önce başka bir işte çalıştın mı:** Manganezde Çaylıoğlu'nda çalıştım. Sırtla küfe çektim**Ocağa ne zaman girdin** :Askerden gelince 1947 de girdim**Sizden önce ailenizden madende çalışan var mı:** Babam, dedem çalıştı.**Ocağa girmeden önce eğitime aldılar mı:** Hayır**Ocağa İşçi olarak nasıl seçildin:** Muhtar seçti. İş arıyordum zaten. Ereğli'den doktor çağırdı mükellefe başladık**Nasıl gelip gittiniz:** Orda pavyonda yattık, 30 gün çalışıp 30 gün köyde kaldık**Yatakhane var mıydı:** Vardı EKİ ye ait yemek hanesi de vardı**Kaç saat çalışıyordunuz:** 8 saat**Yevmiye ne kadardı:** 205 krş, 319 krş**Maaş yetiyor muydu:**Yetiyordu. Sarfiyat yoktu. Köye gelince inşaatta çalışıyordum**Hafta tatili var mıydı:** Yoktu, sonradan oldu

İşe başlarken sağlık kont geçtiniz mi: Geçtik, çürük olup da çalışamayacak olanlarda çıktı

Yemek beslenme nasıldı: İyiydi. Tava kuzine vardı, 2 öğün yemek vardı. Sabah çorba, öğle yemek. İçerdekilere ekmek içinde peynir verirlerdi. Sonradan onu da kestiler. Bakkaldan alırdık.

Temizlik banyo nasıldı: Hamam vardı. Temizlenip temiz elbisemizi giyerdik

Mesleğin neydi: Motorcuydum

Tedavinizi nasıl oluyordunuz: Doktor vardı hastane vardı

Kaza geçirdin mi: Kendim geçirmedi ama arkadaşım geçirdi

Güvenlik nasıldı:İyiydi. Görevliler vardı geziyorlardı.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: Çok memnundum. Oturduğum yerden iş yapıyordum

İşçileri götürme işini niye muhtara verirlerdi: Muhtar para alırdı.

İşveren nasıl davranıyordu:İş tarif ederdi.

Ocaktan başka bir işte çalışsaydım dediniz mi: Demedim, memnundum. Bizden öncekiler mükellefi tam yaşamışlar. Süvariler gelirmiş. Onlar anlatırlardı.

Muhtarın baskısı var mı: Yoktu, zaten ihtiyacımız vardı.

Hiç işten kaçtınız mı: Yok. Bir yevmiye eksliğim yok. Kaçan vardı.

Mükellefe halkın bakışı nasıldı: Askerdeydim. Babam anlatırdı. Jandarmalar gelip alırlarmış.

İşten kaçanlara ceza var mı: Vardı ocağın en zor yerine verirlerdi. Başka ceza yoktu. Önemli kalifiye işçileri askere dahi göndermezlerdi.

Ocağa giriş çıkışta kontrol var mıydı: Evet, sigara kibrit yasaktı. Yinede içen vardı.

Teşekkür ediyorum

Resim 7: Mükellef Mehmet EROL**EK:19****Adınız-soyadınız** : Mehmet EROL**Yaşınız** : 1926**Doğum yeriniz** : Sücüllü köyü Kdz.Ereğli**Madende kaç yaşında çalışmaya başladınız** : 1942 de yani 16 yaşında başladım. Kozlu'da ve Kandillide çalıştım**Okula gittiniz mi:** Gittim ama bitirmeden ocağa aldılar.**Ocaktan önce bir işte çalıştın mı:** Hayır**Sizden önce madende çalışan var mı:** Babam amcam çalıştı, ailece madenciyiz. Babamla beraber çalıştım. Şefler beni tanıyordu, onların hizmetini de yapıyorduk.**Ocağa girmeden önce ocakla ilgili eğitim verdiler mi:** Vermediler, doğrudan ocağa girdik.**İşçi olarak nasıl seçildin:** Yaşım tutunca muhtar haber verdi doktor muayenesinden sonra işe gittik.**İşe nasıl gidip geldiniz:** Önce yürüyerek gittik sonra üstü açık arabayla gidip geldik. Araba parasını kim nasıl veriyordu bilmiyorum. Kandilli'deyken günlük gidip gelirdik. Uzaktan gelenler pavyonlarda kalırlardı.**Hangi yıllar mükellef olarak çalıştın:** 1942-1947 arası**Askerliğiniz ne oldu:** Ertelendi 1949'da gittim 1952'de geldim.**Kaç saat mesai vardı:** İşe göre değişiyordu. Eğer vardiyadaki iş bitmezse bitinceye kadar uzuyordu.

Yevmiye ne kadardı aylık yetiyor muydu: 170 – 180 krş, yetmiyordu ama köye geldiğimizde rençberlik yapıyorduk, idare ediyorduk.

Hafta tatili var mıydı: Bilemiyorum.

İşe girerken sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Evet doktor muayene etti.

Yemek beslenme nasıldı: Kazanda malay yaparlardı. Ekmek yerine verirdi.

Yatak barınma nasıldı: Çok iyiydi.

Temizlik banyo yapabiliyor muydunuz: Rahat yapabiliyorduk. Giyecek veriyorlardı. Bitlenmeye karşı elbiseleri ütüye koyuyorlardı.

Mesleğin neydi: Kazmacıydım.

Hastalanınca tedaviyi nasıl oluyordunuz: Doktor vardı.

Kaza geçirdin mi: Geçirdim ama önemli değil.

Ocaklarda güvenlik nasıldı: Güvenlik kendinsin.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: Ne yapalım mecburduk.

Başka bir işin olsun dedin mi: Okuyamadım ki mecburdum çalışmaya.

İşveren nasıl davranıyordu: İşini yaparsan iyisin, yapmazsan seni eziyorlardı.

Hiç işten kaçtın mı: Kaçmadım. Kaçanların işine son veriyorlardı.

Ocağa giriş çıkışta kontrol yapıyorlar mıydı: Evet üzerimizi ararlardı.

Teşekkür ederim.

Resim 8: Mükellef İzzet KAHRAMAN**EK:20****Adı-Soyadı** : İzzet KAHRAMAN**Doğum tarihiniz** : 1336 (1920)**Baba adınız** : İsmail**Doğum yeriniz** : Çiğdemli Köyü Kdz.Ereğli**Okula gittiniz mi** : Gitmedim

Kaç yaşında çalışmaya başladım : Askerden önce 3 kere Kireçlik'te çalıştım. Madenden başka herhangi bir işte çalışmadım.

Ailenizden sizden önce madende çalışan var mı: Babam çalışmadı.

Ocakta çalışmadan önce ocakla ilgili eğitime aldılar mı: Aldılar ocakla ilgili bilgi verdiler.

İşçi olarak ocağa nasıl gidip geldiniz: Yürüyerek, çantada 5-10 serme(ekmek), giderdik.

Mükellef olarak nasıl seçildin: Muhtar götürdü. Eğer o götüremezse jandarma geldi aldı. Baskı yaptı.

Yevmiye ne kadardı: 7,5-10 civarındaydı ama yetmiyordu.

Mesai ne kadardı: 8 saat

Çalışma şartları nasıldı: Çok zordu. Yemek yemeğe bile vakit yoktu.

Hafta tatili var mıydı: Yoktu.

İşe başlamadan önce sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Geçtik ama öylesine. Ciddi bir muayene olmadı, doğru işe başladık.

Yemekler nasıldı: Başlangıçta yemek yoktu. Kendimiz yapardık. Sonradan lokanta yapıldı. Ocak içine yemek götüremezdik, zaten yemek için zamanda yoktu.

Yatacak yer nasıldı: Pavyonda yattık, iyiydi kalorifer vardı.

Banyo temizlik nasıldı: Hamam vardı. Sırayla giriyorduk. Bit pire çok vardı ilaçlıyorlardı, saçlarımızı uzatmayıp hemen kesiyorlardı.

Mesleğin neydi: Kazmacıyım. En kötü yerde çalıştım.

Hastalanınca tedavinizi nasıl oluyordunuz: Doktor vardı ona muayene oluyorduk.

Kaza geçirdin mi: Geçirdim. Elime kömür düştü. Grizuda yandım.

Mükellef olarak çalışmaktan memnun muydun: Değildim ama mecburduk.

Hiç işten kaçtın mı: Kaçmadım ama kaçanlar vardı. Kaçanlara ceza yoktu ama ocağın en zor yerine sürüyorlardı. Angaryalık bir iş olduğunda da onları gönderiyorlardı.

Köylünün mükellefiyete bakışı nasıldı: Jandarmadan çekiniyorlardı. Jandarma kaçanları arıyor, soruyor, korkutuyor, baskı yapıyor. Jandarma atlı ve yayaydı.

Size elbise, yiyecek gibi herhangi bir yardım veriliyor muydu: Yoktu, sigorta da yoktu.

Muhtar götürdüğü işçiler karşılığı para alıyor muydu: Yok almıyordu. Muhtar bana ya para vereceksin ya da kaçacaksın diyor. Yoksa jandarmaya haber veriyor.

Ocağa giriş çıkışta üzerinizi arıyorlar mıydı: Arıyorlardı. Barut var mı diye yokluyorlardı.

Çavuşlar nasıl davranıyordu: Sert davranıyorlardı. Zorluk vardı para yoktu. Çavuşlarda bunu kullanarak sert davranıyorlardı.

Size kötü davrananlara ceza var mıydı: Yoktu. Derdimizi kime anlatacağız ki sen mükellefsin diyorlardı.

Başka bir mesleğin olsun dedin mi: Demedim. Ama ocakta çalışmaktan memnun da değildim. Para yoktu, köyde rençberlik yapıyordum ama o da yetmiyordu.

Teşekkür ederim.

Resim 9: Mükellef Şaban KALMAZ**EK:21****Adınız-Soyadınız** : Şaban KALMAZ**Doğum yeriniz** : Ortacı Köyü Kdz.Ereğli**Doğum tarihiniz** : 1333 (1917)**Baba adınız** : Osman

Kaç yaşında mükellef olarak çalışmaya başladınız : 18-19 yaşında başladım. İtalyanlar zamanında Kandilli'de çalıştım.

İtalyanlar zamanı ile Mükellef zamanı hangisi daha iyiydi : Mükellef zamanı daha iyiydi. İtalyanlar 15 gün çalıştırırdı. Mükellefte ise belli değildi ama mecburduk, para kazandık. Mükellefte dayak çoktu. Boş gezdirmezlerdi.

Okula gittin mi: Gitmedim.**Askerden önce bir işte çalıştın mı** : Çalıştım, değirmen işinde.

Babanız veya dedeniz madende çalıştı mı: Seferberlik vardı, hep oradaydılar.

İşe nasıl gidip geldiniz : yürüyerek.**Mesai kaç saatti** : 8 saat. Bazen sekiz saati geçerdi.

Yevmiye ne kadardı, maaş yetiyor muydu : 360 krş. Yetiyordu, para değerliydi. Köyde rençberlik yapıyorduk.

Hafta tatili var mıydı: Yoktu.

İşe başlarken sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Sağlık kontrolü yaptılar, işe yara veya yaramaz diyorlardı.

Yemekler nasıldı: Hamur yedik. Kömür tozunda yiyebilirsene ye. Ocağa girerken kendimiz alabilirsek alırdık. Aç hayat geçirdik ocakta.

Yatacak yer nasıldı: Kulübelerde yattık. Tahta kurusu ve bit çok vardı. Sonradan pansiyon ve kalorifer yapıldı. Ardından köy köy pavyonlar yaptılar. Bite karşı ütüye koyarlardı. Köyden gelene de yapıyorlardı. Ama ocakta bir çoktu.

Temizlik banyo nasıldı: Hemen yapardık.

Tedavi nasıldı: Doktor ve hastane vardı, iki tane doktor bulunuyordu.

Ocaklarda güvenlik nasıldı: Kaza geçirince para verirlerdi. İtalyanlarda sendika vardı. Çocuk parası verirlerdi. Mükellefte yoktu.

Mükellef olarak çalışmaktan memnun muydun: Memnundum, paramızı alırdık. Ama jandarma ve muhtarın davranışlarından rahatsızdım. Millette tembellik vardı. Genel olarak uygulamadan rahatsızdık.

Sonradan neden çalışmadın: Köyde daha fazla para alırdım. Ocakta azdı. Sigorta çıkacak derlerdi. Bizde mükellefe bağlayacaklar diye çalışmadık. Anan ölmüş köye gelemiyorsun. Atın kuyruğuna bağlıyorlar. Birinde geldim. Ata bağladılar doğru Kandilliye götürdüler. Dayak atıyorlardı.

Hiç işten kaçtın mı: Kaçmadım. Kaçanları jandarmalar yakalıyordu. Muhtar bile dayak atıyordu. Muhtar götürdüğü işçilerden para alırdı. Ocakta çalışanla köyde çalışan farklıydı. Jandarma sorar ona göre götürürdü.

Köylünün durumu nasıldı: Korkuyor, bir şey diyemiyoruz. Annem öldü köye geldim. Firar vermişler. Jandarmalar geldi aldı. Sonra bunun masraflarını aldılar. Çok eziyet çektik. Dürüst dürüst çalışana bir şey yoktu.

Çavuş ve şefler nasıl davranıyordu: Çalışana bir şey yoktu. İşi tarif ederlerdi.

Ocağa girip çıkarken üzerinizi arıyorlar mıydı: Evet dinamit ararlardı. Yakanınca işten atarlardı.

Mükellef zamanı elbise vs. yardımı var mıydı : Yoktu.

Teşekkür ederim.

Resim 10: Mükellef Hasan KORKMAZ**EK:22****Adı soyadı** : Hasan KORKMAZ**Yaşınız** : 83, 1926 doğumluyum**Doğum yeriniz** : Sücüllü Köyü Kdz.Ereğli**Kaç yaşında madende çalışmaya başladın:** 19 yaşında.**Okula gittin mi:** Gitmedim**Madenden önce başka bir işte çalıştın mı:** Kozlu Belediyesi'nde çalıştım**Sizden önce babanız veya dedeniz madende çalışmış mı:** Bilmiyorum çalışmıştır ama.**Madene almadan önce eğitime aldılar mı:** Hayır doğrudan madene.**Hangi yıllar mükellef olarak çalıştın:** 1941-42-43.**Nasıl gidip geldiniz:** Yürüyerek gidip geldik, Kozlu'da çalıştık. Burda toplarlardı, muhtar toplayıp karakola haber verirdi.**Karakol neden geliyor:** Bizi sevk ediyordu. Geç gelirsek dayak vardı. O zaman dayak çoktu.**Ocağa kendi isteğinle mi gittin :** Zorla koydular.**Gitmek istemezsen:** Tahkimata gönderiyorlardı. Mecbursun.**Kaç saat mesai:** Sabah 7-8 de giriyoruz gece 6-7 de çıkıyorduk. Amir ne zaman paydos derse o zaman.**Yevmiye ne kadardı:** 70 krş. İki ay çalışıyorduk, iki ay köydeydik.**Yetiyor muydu:** Yeter mi ya, o zaman köyde rençberlik yapıyorduk.**Hafta tatili var mıydı:** Yoktu.

Sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Hayır

Beslenme nasıldı: 2 öğün yemek veriyorlardı. Aç kalmadık, malay da yedik.

Ocağa girerken yemek veriyorlar mı: Yok yok, köyden serme getirirlerdi, onlar da küflenirdi, onları yemek zorunda kalırdık.

Yatacak yer nasıldı: Pavyonda yattık, ranza vardı.

Temizlik banyo nasıldı: Her şeyi ütüye atıyorlardı. Onlarda yanıyordu. Yıkamak yok. Elbiselerimizi ateş teliyle dikiyorduk, çarıkla çalıştık. Banyo yapıyorduk. Çamaşır yıkayamıyorduk. Bitlenmeye karşı ütüye atıyorlardı.

Tedavinizi nasıl oluyordunuz: Ben hiç doktora gitmedim. Bilemiyorum.

Kaza geçirdin mi: Geçirdim, bu rahatsızlığım ocakta oldu.

Güvenlik nasıldı: Şimdi daha iyi. O zaman ihmal vardı.

İşveren nasıl davranıyordu: Kötü davranıyorlardı bağırp duruyorlardı.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: Değildim ama zorla çalıştırıyorlardı.

Başka bir işin olsun dedin mi: Yapardım ocağa gitmezdim. Yokluk çoktu. Mükellef kalkınca rahatladık. Yeme içme yatak yerleri iyiydi.

Muhtar torpil geçiyor muydu: Geçerdi, karşı gelemezdik. Köylümüzü ama tokatı atıyordu. Gücü karakoldan alıyordu.

Köylünün tepkisi neydi: Köylü seyrediyordu. Bir şey diyemiyor, dese baskı vardı, jandarma sen karışma lan diyordu.

İşten kaçtın mı: Kaçmadım.

Kaçanlara ne yapıyorlardı: Nezarete atıyorlardı, tahkimata gönderiyorlardı. Ocağın zor yerine sürüyorlardı. Ailelerine baskı yapıyorlardı. Eziyet ettiklerini de duydum.

Mükelleften memnun muydun: Değildim, sigorta yoktu güvence yoktu.

Giriş- çıkışta üzerinizi arıyorlar mıydı: Beni hiç aramadılar. Görmedim

Unutamadığın bir olay var mı: Çektiğim çileleri unutamıyorum. Kesinlikle hiçbir söz hakkın yoktu. Çok çilemiz vardı.

Kötü davrananlara ceza var mıydı: Yoktu. Onlara sahip çıkıyorlardı. İşçiyi çalıştırıp üretimi sağladıkları için. Bu davranışlar mükelleften sonra değişti.

Teşekkür ederim.

Resim 11: Mükellef Abdullah ŞENOL**EK:23**

Adınız-Soyadınız : Abdullah Şenol

Yaşınız : 1924 doğumluyum

Doğum yeriniz : Ereğli

İşe kaç yaşında başladınız: 18 yaşında

Okula gittiniz mi : 3 sınıflı ilkokulu bitirdim.

Madenden önce çalıştın mı : Herhangi bir işte çalışmadım. Herhangi bir bilgim yoktu.

Sizden önce madende çalışan var mıydı: Babam vardı. Dedem de çalıştı.

Eğitimden geçtiniz mi : Hayır direk işe başladık.

Hangi yıllar çalıştınız : Askerliğim de ocakta geçti.

Acemilikte mi ocakta : 3 ay askerde kaldım.1942 de madene girdim.

Nasıl gidip geldiniz : Gidip gelme yok, orda yattık. Barakalarda kaldık.

Çalışma süresi : 8 saat çalıştık

Yevmiyeniz ne kadardı : 160 krş

Ücret yeterli miydi : Yok canım yeter mi.

Beslenme nasıldı : Yemeği veriyorlardı, iki öğün sıcak yemek herkese. Ocaktan çıkıp banyo yapıyor, yemeğini yiyor. Kozluda çalıştım.

Hafta tatili var mıydı: Yok. 1 hafta çalışıp köye geliyoruz. Münavebeli çalıştık. Köye gidince 1 ay kalıp bağda bahçede çalıştık.

İşe girerken sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Evet kontrolden geçtik. Kozlu'da dispanserde.

Beslenme yeterli mi: Hayır değildi. Malay yerdik. Sabah yarım ekmek ve çorba vardı.

Kalacak yer nasıldı: Önce baraka, sonra pavyona döndü. Rahattı.

Hastalanınca tedavinizi nasıl oluyordunuz : Doktora gidiyorduk. Amele birliği hastanesine

Kaza geçirdiniz mi: Kulaktan ameliyat oldum

Güvenlik nasıldı: Yeterliydi. Ben o kısımlarda çalışmadım. Sadece duyardım. Bayram amca lağım patlaması sonucu ölmüş.

Çalışmaktan memnun muydun : Değildim. Başka iş yok, mecburduk. Para azdı. Zorla çalıştırıyorlar seni. İsteğinle gitmiyorsun.

Başka mesleğin olsun ister miydin : İsterdim. Ben montajcıyım. Köyde kalsaydım yetmezdi.

Muhtar-Jandarmannın davranışı nasıldı: Muhtar korucu sabah çağırır Cemallere. Kandilli'den Jandarma komutanı geldi. 4 karye Cemaller, Aselli, Elmacı, Tepeören. Gedikli çavuş geliyor. Asker olduğu da belli değil. Elinde liste. Okuyor. Tek sıra çift sıra olup dizildik. Hüseyin Gündoğdu yok. Nerde? Geldi sıraya durdu. Çağırıldı gel buraya. Çat çat tokatladı. Gözümüzün önünde. Allah o günleri göstermesin.

Muhtarlara baskı var mıydı : Korkuyorlar, baskı var. Muhtar gelip harmandan buğdayı topluyor. Yürüyerek doğru Kozluya sıra halinde gittik. Kozlu bölgesi köy köy ayırmış. Kılıçlar bölgesinde çalıştık.

İşten kaçtın mı: Kaçtık. İki üç arkadaş bir akşam kalmak için köye gittik. Ertesi gün jandarma geldi. Bağırıldı. İtiraz şansı yok. Yaya olarak gelmiş.

Kaçtığınız için kötü davrandılar mı: Hayır

Köylünün tepkisi nasıl : Köylü korkuyor ne yapsın. Baskı şiddet var ama askere karşı çıkış yok. Herkes yuvaya girerdi, delikten bakardı.

Kaçanlara ceza : İhtar var. Devam ederse işe son verirlerdi. Hapis yoktu. 13.ve 16.maddeler var. Hırsızlık yapan 16.maddeye tabiydi.

Ocağa girerken kontrol yapılıyor muydu: Yapılıyor. Sigara yanıcı madde var mı, yok mu? Kimlik kontrolü yok.

Teşekkür ederim.

Resim 12: Mükellef Mehmet TAŞDELEN**EK:24****Adınız-Soyadınız** : Mehmet TAŞDELEN**Yaşınız** :1926**Doğum yeriniz** : Sücüllü köyü Ereğli**Kaç yaşında madende çalışmaya başladın** : 16 yaşında Kandilli'de, sonra 18 yaşında Kozluya İncirharmanı'nda Mükellef olarak çalıştım.**Askerlik durumu** : 46 da askere gittim. 24 ay askerlik yaptım.**Okula gittin mi:** 2 sene gittim**Okaktan önce herhangi bir işte çalıştın mı:** Köydeydim çalışmadım.**Ailenizde sizden önce madende çalışan var mı:** Babam İtalyanlar zamanında Kireçlik'te çalışmış.**Okakta işe başlamadan önce eğitime aldılar mı:** Almadılar, gel burada çalışacaksın dediler.**İşe nasıl seçildin:** Mükellef çıkınca mükellefleri muhtar alıp götürüyordu.**Nasıl gidip geldiniz:** Yürüyerek.**Muhtar para alıyor muydu:** Alıyordu işçi başına belli bir payı vardı.**Mesai kaç saati:** 8 saat zorunlu olarak çalışıyorduk.**Yevmiye ne kadardı:** 155 krş. Yetmiyordu ama mecburen idare ediyorduk köyde rençberlik yapıyorduk.**Hafta tatili var mıydı:** Yoktu**İşe başlamadan önce sağlık kontrolünden geçtiniz mi:** Yok öyle bir şey olmadı.

Neden mükellef çıktı:II.Dünya savaşı vardı. Ülkenin de kömüre ihtiyacı vardı. Ocak yer altı olduğu için zordu kimse çalışmak istemiyordu. Devlet bunun için mükellefi çıkardı.

Beslenme nasıldı: Çok güzeldi. Ocaktan çıkınca kirli elbiseleri çıkarırdık. Berber de hazırdu. Temiz elbiseleri alır banyoya giderdik. Girerken sabun ve jilet verirlerdi, temizlenirdik. Temiz elbiseleri giyip lokantada kuponla yemek yerdik.

Kaç öğün : İki öğün sabah ve akşam.

Yatacak yer nasıldı: Pavyonlarda yattık çok temizdi.

Mesleğin neydi: Tamir ustasıydım

Hastalanınca tedavinizi nasıl oluyordunuz: Hastane vardı.

Kaza geçirdin mi: Geçirmedim.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: İşin vardı, para da alıyordun daha ne olacak.

Amirler nasıl davranırdı: Şef ve başçavuşun dediği olurdu, karşı çıkamazdık.

İşten kaçtın mı: Kaçmadım. Kaçanları tahkimata gönderiyorlardı. Ocak yetkilileri kaçanları jandarmaya bildiriyorlardı. Jandarma arayıp getiriyordu.

Kaçanlara ceza var mıydı: Zorluk yoktu. Hatta fazla çalışana ay sonunda 4 metre basma verirlerdi.

Jandarmaya karşı köylünün tepkisi neydi: Köylü korkuyor kabuğuna çekiliyordu.

İşveren nasıl davranıyordu: Çalışana kötülük yoktu.

Ocağa giriş çıkışta arıyorlar mıydı: Aramıyorlardı.

Yerli yabancı çatışması var mıydı amirler nereliydi: Buralı da vardı yabancı da. Mükellef zamanı işçiler bu havzadandı.

Bitlenme oldu mu: Ocakta yoktu. Köylerde vardı. Pavyonlar hep kontrol edilirdi.

Malay yedin mi: Höşmerim deriz. Kandilli'de ekmek yerine verirlerdi. Kozlu'da yemedik.

Teşekkür ederim

Resim 13: Mükellef Yaşar ÇOMRAN**EK:25**

Adınız-soyadınız : Yaşar ÇOMRAN

Doğum tarihiniz : 1929

Doğum yeriniz : Gökçekıran köyü Bartın

Okula gittin mi: 1 hafta gittim ama sonra babam aldı.

Kaç yaşında madende çalışmaya başladın: 1946 girdim 1 sene mükellef olarak çalıştım.

Ocaktan önce herhangi bir işte çalıştın mı: Dışarıda inşaatlarda çalıştım.

Sizden önce ailenizde madenci var mı: Babam çalıştı.

Ocağa girmeden önce eğitime aldılar mı: Almadılar.

İşçi olarak nasıl seçildin: Muhtara bildirmişler yaşım tuttuğu için çağırdılar.

Nasıl gidip geldiniz: Trenle. 1 ay çalıştık 1 ay köyde kaldık.

Mesai kaç saatti: 8 saat, bazıları iş bitmeyince 16 saat çalışırdık.

Yevmiye ne kadardı: 150 krş.

Maaş yetiyor muydu: Yetmiyordu ama idare ediyorduk.

Hafta tatili var mıydı: Yoktu.

İşe başlamadan önce sağlık kontrolünden geçtiniz mi: Geçtik ama öylesine.

Beslenme nasıldı: Yemek verirlerdi, malay da yedik.

Barınma nasıldı: Pavyonlarda ranzalarda yattık

Temizlik banyo nasıldı: Elbiselerimizi ütüye atarlardı, banyomuzu yapardık.

Hastalanınca tedavi nasıl olurdunuz: Doktor vardı.

Kaza geçirdin mi: Mükelleften sonra geçirdim.

Güvenlik nasıldı: Bu kadar iyi değildi. El lambalarıyla gazı kontrol ederlerdi.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: Değildim, ama bu sayede ekmek yiyorduk. Çalışmaya mecburduk. Çalışmaktan pişman olmadım.

İşveren nasıl davranıyordu: Bazen sert davranıyor kötü söz söylüyorlardı.

Başka mesleğin olsun istedin mi: İstedim ama yoktu.

Muhtar ve jandarmanın baskısı oldu mu: Bize olmadı ama bizden öncekilere oldu. Muhtar götürdüğü işçilerden para alırdı.

Hiç işten kaçtın mı: Kaçmadım. Kaçanları döverlerdi. Söylenmeyecek sözler söylerlerdi.

Köylünün mükellef uygulamasından memnun muydu: Değildi ama başka çare yoktu.

Ocağa girip çıkarken kontrol ediyorlar mıydı: Evet sigara var mı diye, çıkarken de barut vs. var mı diye ararlardı.

Size sert davrananlara ceza var mıydı: Sineye çekerdik, ekmek kavgası derdik.

Bitlendin mi: Evet çok vardı. Tahta kurusu da vardı.

Jandarmanın davranışı nasıldı: Kaçanları bulamayınca evden birini alır Taşhan'a götürürdü. Atlıydılar. Halk bir şey diyemiyordu.

Teşekkür ederim.

Resim 14: Mükellef Arif YÜRÜKOĞLU**EK:26**

Adınız soyadınız : Arif YÜRÜKOĞLU

Yaşınız : 1338

Doğum yeriniz : Gökçekıran köyü Bartın.

Okula gittiniz mi : Gittim ama okuyamıyorum.

Ocakta ne zaman çalışmaya başladın : Ocakta askerden gelince çalışmaya başladım.

Kaç yılında : 1942 de askerden geldim 30 sene çalıştım.

Sizden önce ailenizde ocakta çalışan var mı: Yoktu babam çalışmadı. Mükellef olarak ocaktan kaçıyorduk korkuyorduk.

Ocakla ilgili eğitim verdiler mi: Eğitimden geçmedik.

Ocağa nasıl seçildiniz: Mükellef diye liste var. Askerden gelince hemen ocağa aldılar.

Nasıl gidip geldiniz: Buradan arabaya bindiriyorlar, EKİ nin arabası.

Kaç saat çalıştınız: 8 saat.

Yevmiye ne kadardı: 70 krş 80 krş muydu ne?

Yetiyor muydu: Yetmiyor ama idare ediyorduk.

Hafta tatili var mıydı : Vardı.

Sağlık kontrolünden geçtiniz mi:Yok, hemen işe başladık.

Yemek nasıldı: EKİ kazanları kaynıyordu. Sırayla kağıt verirlerdi o kağıdı verirdik yemek alırdık. Ocak içine ekmek peynir verirlerdi.

Kaldığımız yer nasıldı: İki sıra üç sıra ranza yapmışlar tahtadan. Pamuk yatak vardı.

Temizlik nasıldı: Banyomuz vardı.

Bitlenme var mıydı: Yok ütü var. Elbisemizi ütüye atıyorlardı.

Tedavinizi nasıl oluyordunuz: Doktor var. EKİ nin doktoru var, muayene ediyor.

Kaza geçirdin mi: Çok şükür geçirmedi.

Güvenlik nasıldı: İyiydi.

Ocakta çalışmaktan memnun muydun: İlk değildik ama sonradan alıştık. 1 ay çalış 1 ay izin münavebeli yani.

İşveren nasıl davranıyor: Çalıştığın yer belli amir iş tarif ediyor. Bazıları kaçakçılık yapıyor.

Ocaktan başka işte çalışmak istedin mi: Demedim. İşten memnundum. Baştan zorla gittim sonra alıştım.

İşten kaçtın mı: Kaçtım ne kadar kaçtım.

Niye kaçtın: Cahillik işte. Kaçıyorsun jandarma seni yakalıyor, muhtarda kızgın oluyor. Haber veriyor. Jandarma geliyor, gitmezsen tüfek dipçığı var. Jandarma yayaydı. Yürüyerek Bartın'a oradan trenle Zonguldak'a.

Baskı var mıydı: Olmaz olur mu? Arıyorlar, bulamazlarsa gidiyorlar.

Mükelleften memnun muydun: Parasızlık, para geliyor.

Köylü memnun mu: Değildi evvelsi, hep cahillikten. Sonra para verirlerde iş başı yaptılar.

Kaçanlara kötü davranma var mıydı: Yoktu ben görmedim cezayı unuttum ben. Jandarma çavuşlara teslim ederdi verdiği işi yaparsın bağırmazlardı.

Ocağa girişte kontrol var mıydı: Yapılıyor, sabahleyin sigara arıyorlardı.

Amirlerin davranışları nasıldı: Kötü bir sözle karşılamazlar. Herkes işini biliyor zaten, gezerlerdi.

Mükellef döneminden memnun muydun: Memnundum. Hiç ağzım yanmadı çünkü paraya muhtaçtık.

Muhtar ve jandarma baskısı var mıydı: Sen kaçmasaydın seni aramazdı, muhtar haber vermezdi.

Teşekkür ederim

EK-27/1

Resim 15: Mükellef Eyüp ÜZÜLMEZ**Resim 18: Mükellef Hüseyin ERARSLAN****Resim 16: Mükellef Hakkı BAYRAM****Resim 19: Mükellef Hüseyin YALMAN****Resim 17: Mükellef Hasan AH****Resim 20: Mükellef İsmail BEKTAŞ**

EK-27/2

Resim 21: Mükellef Recep CANBAZ

**Resim 23: Mükellef Tevfik
ÖZDEMİR**

**Resim 22: Mükellef Tahsin
TANRIVERDİ**

**Resim 24: Mükellef Yaşar
ÖZDEMİR**

ÖZGEÇMİŞ

Murat KARA, 1973 yılında Kdz.Ereğli’de doğdu. İlkokulu Kdz.Ereğli’de, orta ve lise öğrenimini Bilecik/Söğüt’te tamamladı. 1996 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünden mezun oldu ve aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen olarak göreve başladı. 21 Mart 1998-21 Temmuz 1999 yılları arasında Bitlis/Adilcevaz’da Asteğmen Öğretmen olarak askerlik görevini tamamladı. 2007 yılında başladığı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans programını 2009 yılında tamamladı. Halen Zonguldak ili Kdz.Ereğli ilçesi Kız Teknik ve Meslek Lisesi’nde Tarih Öğretmeni olarak çalışan Murat KARA, evli ve iki çocuk babasıdır.